T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GÖÇ ÇALIŞMALARI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖÇMENLERİN SOSYAL İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI VE GELİŞTİRİLMESİ SÜRECİNDE STK'LARIN ROLÜ: SIRBİSTAN ÖRNEĞİ

Zorana STANOJLOVİĆ

2501191631

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Yücel BULUT

İSTANBUL – 2023

ÖZ

GÖÇMENLERİN SOSYAL İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI VE GELİŞTİRİLMESİ SÜRECİNDE STK'LARIN ROLÜ: SIRBİSTAN ÖRNEĞİ

Zorana Stanojlović

Bu çalışmanın başlangıç noktasını, son otuz yılda ulusötesi veya küresel etki nedeniyle karakterini değiştirmeye başlayan kamu sektöründen sosyal hizmetlerin sağlanmasıyla koşullanan göçmenler için sosyal refahın sağlanması oluşturmaktadır. Ulusötesi bir sosyal olgunun sosyal güvenlik sistemine girişi, küreselleşme ile doğrudan bağlantılıdır. Devlet, ekonomik ve politik anlamdaki değişikliklere ek olarak, sosyal hizmetlerin sunumundaki tekelci konumundan vazgeçerek toplumda sahip olduğu geleneksel rolü değiştirmektedir. Savunmasız sosyal grupların ihtiyaçlarının karmaşıklığı nedeniyle (göçmenler ve mülteciler dahil), sağlanabilecek sosyal hizmetlerde bir genişleme söz konusudur. Sosyal hizmetlerin sağlanması yoluyla desteğe ihtiyaç duyan çeşitli grupların muazzam genişlemesi, sosyal hizmetlerin kapsamının büyüklüğü, çeşitli sosyal hizmetler sunan sivil toplum kuruluşlarının sayısının artması özellikle bazı eski sosyalist ülkelerde dikkat çekicidir. Sırbistan Cumhuriyeti bu durum için uygun bir örnektir. Devletin sivil toplum kuruluşlarının kurulmasına verdiği destek, sivil toplum kuruluşlarının toplumdaki rolü ve sosyal hizmetlerin sağlanması alanında devletle ortaklığı hep sorgulanmıştır. Sırbistan Cumhuriyeti'nin 2015 yılından bu yana geçiş ülkesi olmasıyla ortaya çıkan göç krizi, bu konuyu yeniden gündeme getirmiştir. Kendilerini Sırbistan topraklarında bulan göçmenler ve mülteciler, devlet sosyal güvenlik sistemi ve aynı zamanda göçmenlere ve mültecilere destek sağlamak isteyen sivil toplum örgütleri için yeni bir zorluk oluşturmuştur.

Anahtar kelimeler: Göçmen STK'ları, Göçmenler, Sosyal Hizmetler, Sırbistan Cumhuriyeti.

ABSTRACT

THE ROLE OF NGOS IN THE PROCESS OF SUPPORTING AND DEVELOPING THE SOCIAL SERVICES FOR MIGRANTS: THE STUDY CASE OF SERBIA

The starting point is social welfare for migrants being conditioned by the provision of social services from the public sector, which in the last three decades has begun to changethe character due to the so-called transnational or global influence. The entry of a transnational social phenomenon into the social security system is directly linked to globalization. In addition to the economic and political changes, the state is changing the traditional role in society by giving up the monopoly position in the provision of social services. Due to the complexity of the social needs for different, vulnerable social groups (including migrants and refugees) there is an expansion of the social services that can be provided. The enormous expansion of various groups in social need of support through the provision of social services, the scope of social services, and increase in the number of non- governmental organizations providing various social services is particularly notable in some post-socialist countries. The Republic of Serbia is a relevant example. The support given by the state to the establishment of non-governmental organizations, the role of non- governmental organizations in society, and then the partnership with the state in the provision of social services have always been questioned. The migration crisis, which has gripped the Republic of Serbia as a transit country since 2015, has put this issue at the center again. Immigrants and refugees who found themselves on Serbian territory posed a new challenge for the state social security system, as well as for non-governmental organizations seeking to provide support to migrants and refugees.

Keywords: NGO for migrants, refugee, migrant, social services, Republic of Serbia.

ÖNSÖZ

Öncelikle çalışmalarım süresince beni destekleyip yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yücel Bulut'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, verilen burs için YTB'ye büyük bir teşekkür borçluyum. Yeri gelince sevincime ortaklık eden, yeri gelince motive etmekten asla yorulmayan arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Никад не одустај.

Zorana Stanojlović
Belgrad, 2023

ÖZ ..... **İİ**
ABSTRACT ..... **İİİ**
ÖNSÖZ ..... **İV**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **V**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **Vİ**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **Vİİ**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ İLE İLGİLİ TEMEL TEORİK KAVRAMLAR VE ANAHTAR KELİMELER

1.1. SOSYAL HİZMET KAVRAMI: TANIMI VE MUHTEVASI **7**
1.2. ULUSLARARASI VE ULUSAL YASAL ÇERÇEVEDE GÖÇMEN VE MÜLTECİ **11**
1.2.1. Göçmen ve Mültecilerin Sosyal Hizmetlere Erişim Hakkı 16
1.2.1.1. Göçmenlerin ve Mültecilerin Sosyal Hizmetlere Erişim Hakkı: Sırbistan Örneği 18
1.3. GÖÇ İLE BİREY ARASINDAKİ İLİŞKİDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ **21**
1.3.1. Sırbistan'daki Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü 28

İKİNCİ BÖLÜM

SIRBİSTAN CUMHURİYETİ'NDE GÖÇMENLER VE MÜLTECİLER İÇİN SOSYAL HİZMET SAĞLAYICISI OLARAK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÖNEMİ

2.1. KÜRESELLEŞMENİN STK'LAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ **31**
2.1.1. Ulusötesicilik ve Küreselleşme 41
2.2 SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA POST-SOSYALİZMİN ÖZELLİKLERİ **45**
2.2.1. Sosyal Koruma Sistemi Dönemi ve Yerelleşme Süreci 51
2.3. YENİ GÖÇ KRİZİNİN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOSYAL HİZMETLERİN KALİTESİ ÜZERİNDEKİ SONUÇLARI **52**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHA ARAŞTIRMASI

3.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA **58**
3.2. ARAŞTIRMA GEÇMİŞİ **64**
3.3. VERİ SUNUMU **66**

3.3.1. Anket Temelinde Elde Edilen Veri 66
3.3.1.1. Göçmenler ve Mülteciler İçin Sosyal Hizmetler 66
3.3.1.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Kamu Sektörü Arasındaki İşbirliği 70
3.3.1.3. E-Mail Yoluyla Gerçekleştirilen Görüşmelerin Bulguları 72
3.3.1.4. ZOOM Platformu Üzerinden Gerçekleştirilen Görüşmenin Bulguları 76
3.4. ÇALIŞMA BULGULARININ TARTIŞILMASI 78
SONUÇ 82
KAYNAKÇA 84
EKLER 95

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: 2014-2021. Sığınma talebinde bulunan kişilerin yüzdesi (КИРС)…….56
Tablo-2: Araştırmanın tamamına katılanların cinsiyete göre dağılımı……..……59
Tablo-3: Örneklemde yer alan sivil toplum kuruluşlarının misyonu…….....64
Tablo-4: Sivil toplum kuruluşlarının kamu sektörü ile gerçekleştirdiği işbirliğinin avantaj ve dezavantajları……74
Tablo-5: Mail aracılığıyla görüşülen kamu sektöründen katılımcılara ilişkin genel veriler……..75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: 1950-2020 arası dönem için Sırbistan'daki net göçmen sayısı (UN, 2019)..... 29
Şekil-2: 2014-2021 arasında Sırbistan Cumhuriyeti'nde sığınmacılar (КИРС) 53
Şekil-3: Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımı..... 60
Şekil-4: Ankete katılanların mesleklerine göre dağılımı..... 60
Şekil-5: Ankete katılanların yaşa göre dağılımı..... 61
Şekil-6: Katılımcıların iş deneyimleri (yıl olarak)..... 61
Şekil-7: Katılımcıların görev yaptıkları yerlere göre dağılımı..... 62
Şekil-8: Katılımcıların bir sivil toplum kuruluşundaki görev süreleri..... 62
Şekil-9: Sivil toplum kuruluşlarının kuruluş yılları..... 63
Şekil-10: Göçmen ve mültecilerle doğrudan çalışma..... 67
Şekil-11: 2015 öncesi/sonrası sosyal hizmetlerin sağlanması..... 68
Şekil-12: STK'ların sosyal hizmet faaliyetlerine başlama süreleri (yıl olarak) 68

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

GSYH: Gayri safi yurt içi hasıla

İOM: Uluslararası Göç Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluş

GİRİŞ

Sırbistan Cumhuriyeti'nde sosyal koruma sistemi aracılığıyla sosyal hizmetlerin sağlanması sürecine göçmen ve mültecilerin dahil edilmesi konusu, Türkiye'den Avrupa'ya geçiş rotasında 2015 yılında yaşanan mülteci-göç krizinin ardından başka bir zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Göçmenlere ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sağlanması, devletin yaygın olarak yürüttüğü faaliyetlerden biridir. Sosyal hizmetlerin sağlanmasında devletin de katılmasının yanında sivil toplum kuruluşları da önemli bir rol üstlenmektedir.

STK'ların sosyal koruma alanına girişi ve gelişimi, 1970'lerde birçok ülkenin '*Daha Az Hükümet, Daha İyi Hükümet'* sloganını takip etmesiyle hızlandı. Demografik değişimlerin, küreselleşmenin, güçlü göç eğilimlerinin etkisi altında, aynı zamanda mali baskılar ve ekonomik koşullar sayesinde devletin rolünün yeniden incelenmesi önem kazanmıştır. Ayrıca, bu durum devletin finansman ve yönetim sistemlerinde önemli bir role sahip olduğu ülkelerde de, bu rolün nispeten daha az önemli olduğu ülkelerde de ortaya çıkmıştır. (Matković, Stranjaković, & Kovačević, 2009). Devletin, sosyal korumadan çekilmesiyle ortaya çıkan sosyal piyasada STK'lar artık büyük ölçüde sosyal hizmetleri tasarlayan ve sunan yapılara dönüşmüştür (Ihlamur-Öner ve Öner, 2018).

Göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sağlamada çok önemli rol oynayan STK'ların bu girişimlerinin en büyük nedenlerinden biri de küreselleşmedir. Mishra, küreselleşmenin ulus devletlerin sosyal koruma alanında belirli eylemlerde bulunma kapasitesini sınırladığını savunmaktadır. Küresel eğilimler, sosyal korumayı bir "Rigidity" kaynağı olarak sunan güçlü bir neoliberal ideolojiyle ilişkilendirmektedir (Spiker, 2014). Küreselleşme, insan varoluşunun koşullarının, ulusal sınırları aşan yoğun karşılıklı bağlılık ve bağımlılık ağlarıyla karakterize edildiği gerçeğini vurgular (Jejts, 2017). Sosyal sorunlar karmaşık hale gelirken, birçok ülkede, hükümetler hala sosyal koruma harcamalarını azaltmanın yollarını aramaktadır. Bu şekilde, Sırbistan da dahil olmak üzere dünya çapında sivil toplum sektöründe keskin bir genişleme oldu. STK'ların demokratik bir toplumun ayrılmaz bir parçası olduğunu, sosyal bütünleşmeyi güçlendirdiğini, yerellik ilkelerini

uyguladığını, sivil toplumu oluşturduğunu, sosyal diyaloğu geliştirdiğini ve katılımcı demokrasiye katkı sağladığını vurgulamak gerekmektedir (Piotrowicz & Cianciara, 2013). Kendilerini piyasa ve devlet arasında konumlandıran bu örgütler, sosyal alanın o kadar büyük bir kısmını kaplamaktadır ki, genellikle "Üçüncü" sektör olarak adlandırılırlar. STK sektörünün genişlemesi kısmen bir dizi sosyal ve ekonomik krizi ele almak için üçüncü bir yol arayışı ile açıklanmaktadır (Matković, Stranjaković & Kovačević, 2009). Bunlara 2015 sonrası göç ve mülteci krizi de dahil olabilmektedir.

Sosyalist blokun dağılmasıyla birlikte Sırbistan'ı etkileyen geçiş (transit) dönemi ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal değişimler, sivil toplum kuruluşlarının kurulmasını büyük ölçüde etkilemiştir. Böylece devletin daha önce sosyal hizmetlerin sağlanmasında sahip olduğu tekelci rolünden vazgeçilmiştir. Sosyalizm döneminde sosyal hizmetlerin kısıtlı olması ve bu hizmetlerin uygulanmasında devletin merkezi rolü o dönemin temel özelliği olmuştur. Bununla birlikte, özgüllük, devlet (Sırbistan) artık sosyal korumanın tek garantörü değildir, ancak yine de sosyal koruma sisteminin ve ana kontrol mekanizmasının geliştirilmesi için temel unsur olarak görülmüştür. Ancak mali kaynakların eksikliği, aynı zamanda yerel düzeyde insan kaynaklarının yanı sıra sosyal hizmetlerin ana sağlayıcıları olarak devlet kurumlarına duyulan güven, sosyal koruma hizmetlerinin sunumunun yerelleştirilmesi sürecini yavaşlatmaktadır. Böyle bir reformcu devlet sisteminde, en savunmasız grupların ihtiyaçlarını sosyal hizmetler aracılığıyla karşılamak için herdüzeydeki STK'lar büyük rol oynamaktadır. Adem-i merkeziyetçilik sürecinde, yani devletin sosyal sektördeki rolüne ilişkin yeni ve değişen bir anlayış içinde, sosyal hizmet sağlayıcılarından biri olarak bizzat STK'ların hedeflerinde, işlevlerinde ve yapılarında değişiklikler meydana gelmektedir (Šunderić, 2018). Sosyal hizmetlerin işlevindeki boşluk, büyük ölçüde STK'lar tarafından çeşitli faaliyetlerle doldurulmaktadır. Bu sayede sosyal hizmetlerin sunulduğu sosyal grupların çeşitliliği genişlemiştir. Bu gruplardan birisini de göçmen ve mülteciler oluşturmuştur.

STK'lar, 2015 yılından sonra her düzeyde göçmen ve mültecilere yardım sağlamada önemli bir rol oynamıştır. Gerçekleşen birçok küresel etki nedeniyle gelecekte STK'ların önemlerinin artmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Sırbistan'da kurulan yeni sivil toplum kuruluşlarının sayısı sürekli artmaktadır. Bu yüzden STK'ların toplumdaki etkinliklerinin artması, rollerinin genişlemesi ve devletle ortaklıklarının varlığı büyük önem

kazanmıştır. Göçmen ve mültecilerin sosyal hizmetlerle desteklenmesi, tüm paydaşların işbirliğini gerektiren bir süreçtir. STK'lar, hükümetlerin bir süredir ihmal ettiği sosyal hizmetlerin sağlanmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Lumanaj, 2014).

Bu nedenle göçmen ve mülteci odaklı sosyal hizmetlerin sunumunda STK'ların rolüne ve etkisine ilişkin teorik ve pratik yaklaşımları incelemek önemlidir. Bu tezin amacı, STK'ları doğrudan etkileyen ve etkilemeye devam eden üç yönü temel alarak, Sırbistan'da sosyal hizmetlerin sağlanmasında göçmenlerle ve mültecilerle çalışan STK'ların rolünü ve etkisini belirlemek ve analiz etmektir. Araştırma, aşağıdaki konular eksenindeyürütülmüştür:

1. Küreselleşmenin göçmen ve mültecilere destek sağlayan sivil toplum kuruluşları üzerindeki etkisi;
2. Sosyalist sistemin bıraktığı etki, ardından gelen geçiş dönemi ve Sırbistan'da halen devam etmekte olan adem-i merkeziyetci süreç;
3. 2015 yılından sonra Sırbistan'daki yeni göç krizinin Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine geçiş (transit) rotası üzerindeki etkisi.

Ayrıca, alan araştırması ile ilgili ulusal ve uluslararası dokümanların analizi yapılmıştır. Amaç, STK'ların sahip oldukları rol ve etkiye ilişkin genel bir bakış sunmaktır. Bu STK'ların haritalandırılmasının nedeni, STK'lara verilen desteğin odak noktası olan mülteci kamplarının konumu ile genel olarak göçmenlerin ve mültecilerin konumunu analiz etmektir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda veri toplamak için nitel araştırma yürütülmüştür. Verileri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma,Sırbistan Hükümeti Sosyal Koruma Enstitüsünde Sivil Toplum Kuruluşları dairesindeki ve Sırbistan Mülteciler ve Göç Komiserliği Göç İdaresi yetkili temsilcileri ve konula ilgili bir tane dernek ile yapılan anketi kapsamaktadır.

Çalışmamız aşağıdaki araştırma sorularına odaklanmıştır:

Bir: Göç alanında faaliyet yürüten STK'lar, etkilerini en üst düzeye çıkarmaya çalışırken hangi zorluklarla karşılaşmaktadırlar?

İki: STK temsilcilerinin Sırbistan'daki göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetlerin sağlanmasında STK'ların oynadığı role dair algıları nasıldır?

Üç: Yerel idari birimlerin/kurumların Sırbistan'daki göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sağlamada STK'ların oynadığı role dair algıları nasıldır?

Dört: Sırbistan'daki göçmenlere sosyal hizmet sağlama konusunda STK'lar ve devlet arasında bir ortaklık var mıdır?

Araştırmanın merkezine aldığı bu sorular doğrultusunda mülakatlar gerçekleştirmek için yarıyapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmıştır. Toplamda 9 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme sorularının 6'sı sosyo-demografik verilere odaklanmaktadır. Diğer 3 soru ise, araştırma problemiyle ilgili gerekli verileri elde etmeyi hedeflemiştir.

Katılımcılara görüşmeler öncesinde çalışmanın temel amacı hakkında bilgi verilmiştir. Dahasonra görüşmeler 24 ve 26 Mayıs 2022 olmak üzere iki tarihte gerçekleştirilmiştir. Ekim ayında başlamış ve 29 Mayıs 2022'de tamamlanmıştır. İlk aşamada, anketin uygulanması olmuştur. Daha sonra anket derlenmiş ve 18 Nisan 2022'de sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerine pilot olarak uygulanmıştır. Aynı anket 8 Mayıs 2022'de de tekrarlanmıştır. Devamında da Sırbistan'daki SARS-CoV-2 Koronavirüs Pandemisi kısıtmaları sebebiyle bu tarihler de yüzyüze mülakat yapmak mümkün olmamıştır. Bu yüzden de görüşmeler çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada, 9 anket belirlenen Sivil Toplum Kuruluşları ve 2 kamu kurumu ile mail üzerinden yarı yapılandırılmış anket yapılmıştır. 1 STK ile ise Zoom üzerinden görüşme yapılmıştır. Anketler ve Zoom üzerinden görüşmeler yapılırlen katılımcılara veri gizliliği ve anonimliğin önemi anlatılarak alınan verilerin hiçbir kamu kurum ve kuruluşlarla ve kişilerle paylaşılmayacağı kendilerine söylenmiştir. Çevrimiçi olarak gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler Word ve Excel kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımların isimleri, belirlenen Sivil Toplum Kuruluşları ve Kamu Kurumları, sırasıyla Katılımcı 1, Katılımcı 2, Katılımcı 3, STK1, STK2, STK3,STK4, STK5, STK 6, STK7, STK8, STK9, Kamu Kurumu 1, Kamu Kurumu 2 olarak kodlandırılmış ve veri tabanına işlenmiştir.

Bu tezin içeriğine gelinecek olursa, tezin ana hedefi, Sırbistan'da sosyal hizmetlerin sağlanmasında göçmenlerle ve mültecilerle çalışan STK'ların rolünü ve etkisini belirlemek

ve analiz etmek olduğundan, hedefe ulaşmak adına öncellikle soruların cevaplanması gerektiğine karar verilmiştir: Göç alanında faaliyet yürüten STK'ların etkilerini en üst düzeye çıkarmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar nelerdir? STK temsilcilerinin Sırbistan'daki göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetlerin sağlanmasında STK'ların oynadığı role dair algıları nedir? Yerel idari birimlerin/kurumların Sırbistan'daki göçmen ve mültecilere sosyal hizmet sağlamada STK'ların oynadığı role dair algıları nedir? Sırbistan'daki göçmenlere sosyal hizmet sağlama konusunda STK'lar ve devlet arasında bir ortaklık/işbirliği var mıdır? Cevaplama sürecinde gerek okuyucuyu en iyi sekilde bilgilendirmek, gerekse konuya kapsamlı bir anlayış oluşturmak sebebiyle tez üç bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde, STK'ların doğrudan etkileyen ve etkilemeye devam eden üç yönü temel alarak, Sırbistan'da sosyal hizmetlerin sağlanmasında göçmenlerle ve mültecilerle çalışan STK'ların rolü ve etkisini belirlenmiş ve analiz edilmiştir. **İkinci bölümde,** küreselleşmenin göçmen ve mültecilere destek sağlayan sivil toplum kuruluşları üzerindeki etkisi, Sosyalist sistemin bıraktığı etki, ardından gelen geçiş dönemi ve Sırbistan'da halen devam etmekte olan adem-i merkeziyet süreci ve 2015 yılından sonra Sırbistan'daki yeni göç krizininTürkiye'den Batı Avrupa ülkelerine geçiş (transit) rotası üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Çalışmanın **üçüncü bölümünde ise**, çalışmada kullanılan metodolojiye, araştırmanın tarihçesine ve araştırmanın aşamalarına yer verilmiştir. Ayrıca bu bölüm, veri toplama ve analizi, tasarımı, avantajları ve araştırma sorularına ilişkin ayrıntılı bir sunumu içermektedir. Aynı zamanda teorik yaklaşımlar referans alınarak, çalışmanın bulgularının yanı sıra çalışmada sıralanan araştırma sorularının bir tartışması da sunulmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulardan ve bulguların analizinden hareketle araştırma problemiyle ilgili olarak genel değerlendirmelerin, ulaşılan sonuçların ve göçmenlere yönelik sosyal hizmetlerin karşılanmasında devlet-özel STK ilişkileri, faaliyetleri vs alanında neler yapılması gerektiğine dair önerilerin yer aldığı sonuç bölümüyle çalışma sonlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
GÖÇ İLE İLGİLİ TEMEL TEORİK KAVRAMLAR VE ANAHTAR KELİMELER

Uluslararası göç hem çok dinamik, karmaşık, çok boyutlu bir olgudur hem de sürekli devinim halindedir (Ihlamur-Öner ve Öner, 2018). Göçmenler ve mülteciler bir noktadan diğerine geçerken birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Bu süreçte temel insan haklarının etkinliği sorgulanmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmanın ilk bölümünün amacı, göçmenlerin ve mültecilerin refahını sağlayan sosyal hizmetlerin rolüne odaklanmaktadır. Sosyal hizmetler kapsamında, bu çalışma göçmenlere refah sağlayan bir dizi eylem veya faaliyete işaret etmektedir. Sırbistanda sosyal hizmet, insanların ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu insanların ihtiyaçlarını belirleyenler social worker (sosyal devlet karar vericileri), bu durumun genel adına da social work denmektedir. Güncelle sırbıstandaki stk larda sosyal izmet veriyor ve devlet ile beraber çünkü Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki sosyal hizmetler (refah sistemi olarak) ve sosyal hizmet (genelanlamıyla) birbiriyle yakından ilişkili iki kavramdır. Çalışmada, sosyal hizmetler kavramına ek olarak, göçmen mülteciler kavramına da ayrıca önem verilmiştir. Çünkü dünyada ve aynı zamanda Sırbistan'da sosyal hizmetlerin sunulduğu hedef gruba kısa bir genel bakış olmadan çalışmaya devam etmek mümkün değildir. Böylece hedef kitlenin yanı sıra bu sosyal hizmetlerin sağlayıcısı da belirtilmiştir. Bu şekilde son bölüm STK kavramına ve oynadıkları role ışıktutmaktadır.

1.1. Sosyal Hizmet Kavramı: Tanımı ve Muhtevası

Sosyal hizmet, insanca yaşam koşulları geliştirmeye, bireyin ve toplumun refahını yükseltmeye çalışmaktır. Sosyal hizmetleri[1] diğer insani yardım hizmetlerinden ayıran en temel özellik, sosyal adaleti[2] hedeflemesidir (Uğur, 2013, s. 76). Aynı zamanda, sosyal hizmetler, sosyal politikanın önemli bir parçasıdır. Sosyal politikanın ise en önemli aracı sosyal güvenliktir. Sosyal güvenliğin sağlanmasında esas olarak sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerden yararlanılmaktadır. Sosyal hizmetler de sosyal yardımlar gibi sosyal güvenlik sisteminde önemli görevler taşımaktadır (Uğur, 2013, s. 69). Sosyal hizmetler; dezavantajlı[3], sıkıntılı, savunmasız kişi veya gruplara yardım etmeyi amaçlayan, kamu veya özel olarak sağlanan sayısız hizmetten herhangi biri olmaktadır (Pinker, 1998). Avrupa Birliği'nde sosyal hizmetler, yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde ve sosyal korumanın sağlanmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu hizmetler, sosyal, ekonomik ve bölgesel uyum, yüksek istihdam, sosyal içerme ve ekonomik büyüme gibi temel AB hedeflerini karşılamanın hayati bir yoludur. Sosyal hizmetlerin tüm AB ülkelerine özgü tek bir tanımının olmadığını da belirtmekte fayda vardır.

Sosyal hizmetlerin ve dolayısıyla refah devletinin gelişimi[4], özellikle II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Avrupa'da, sosyal refahın[5] iyileştirilebileceği temel bir araç olarak sunulmaktadır. Bu, refah devletinin herkesin hizmetlere erişme hakkına sahip

---

1 Sosyal politikanın akademik tanımı zengindir. Bununla birlikte, en genel olarak, sosyal politika, sosyal koruma ve sosyal hizmetler ile ilgilenen uygulamalı bir bilimsel disiplindir (Spiker, 2014).

2 "Sosyal adalet" taahhüdü, "kaynakların adil ve hakkaniyetli dağılımı", "kamu hizmetlerine adil erişim", "yasalar önünde eşit muamele ve koruma" ve "yapısal dezavantajın üstesinden gelmek için stratejilerin savunulması" hakkında bazı güçlü ifadeleri beraberinde getiriyor (Pierson ve Thomas, 2010). Paul Speaker'ın sözlüğüne göre 'sosyal adalet', bazen istenen sonuçlara ve daha sıklıkla haklar, yükümlülükler veya ihtiyaçlar gibi normatif kriterlerle orantılı sonuçlara atıfta bulunan dağıtımcı bir ilkedir (Spiker, 2014, s. 417).

3 Marjinalleştirme, genellikle egemen kültürden ve toplumda var olan güç dağılımından dışlanan bir grup insanın durumunu tanımlayan sosyolojik bir terimdir. Bu terim çoğunlukla değer sistemleri, normları, davranış kalıpları, yaşam tarzları ve sosyal statüleri genel kabul görmüş bazı sosyal değerlerden sapan ve daha geniş topluma veya sosyal çevreye entegre olmalarını zorlaştıran belirli sosyal grupların veya nüfusun bir kısmının bir özelliği olarak kabul edilmektedir (Zukovic, S. & Milutinovic, J., 2014; Centre for Evaluation in Education and Science. https://doi.org/10.5937/specedreh13-7256).

4 Sosyal devlet kavramı belirsizdir. İlgili literatürde, bir yandan "devlet tarafından sağlanan refah"tan daha fazlasını ima etmek; öte yandan da refahın kapsamlı bir şekilde sağlandığı 'gelişmiş bir ideal'i belirtmek için kullanılır. Bu en yüksek standartları karşılayacaktır. "Refah devleti", Beveridz'in savunduğu toplumsal değişim sürecini kapsamıştır. Herkesin hizmetlere erişim hakkına sahip olduğu bir 'ideal'i temsil etmektedir" (Spiker, 2014).

5 Sosyal refah - toplumda refah veya sosyal hizmetlerin sağlanması (Spiker, 2014).

olacağı bir ideal olduğu anlamına gelir (Spiker, 2014). Ayrıca sosyal hizmetler, gelişen ve yayılan sosyal sorumluluk fikirleri olarak serpilmiştir. Sosyal hizmetler, bireylerin kendi başlarına veya başkalarıyla işbirliği içinde tam olarak karşılayamayacakları ihtiyaçlara yanıt olarak gelişmiştir (Pinker, 1998).

Sanayileşmiş ülkelerdeki temel sosyal hizmetler genellikle sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve barınma hizmetlerini içerir. Bunlar "Büyük Beş" olarak adlandırılır. Bunlara istihdam, hapishaneler, yasal hizmetler, toplum güvenliği ve hatta atık su hizmetleri gibi benzerkonuları ele alan diğer ilgili hizmetler dahil edilebilir (Spiker, 2014, s.145). Zaman içerisinde çeşitli toplumsal süreçler bu hizmetlerin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Avrupa ülkelerinde şu anda sosyal hizmetlerin genel bir tanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet kavramının kendisi iki şekilde tanımlanabilir:

- Daha dar anlamda, insanların sosyal ihtiyaçlarına kesin olarak hitap eden hizmetler (Barınma; çocuklar, yaşlılar ve özel ihtiyaçları olan insanlar için sosyal hizmetler, sosyal yaşama / toplum yaşamına katılım, sosyal güvenlik ve diğer sosyal koruma önlemleri vb.);
- Daha geniş anlamda, eğitim, temel sağlık hizmetleri ve istihdama erişim gibi sosyal işleviolan bir dizi hizmetlerdir. (Chiriacescu, 2008).

Genel olarak sosyal hizmetler, vatandaşların refahını artırmak ve sağlamak amacıyla oluşturulan kurum, kuruluş ve hizmetlerin faaliyetleri, yani mesleki prosedürleri olarak tanımlanmaktadır (Перишић, 2016). Paul Spicker'e göre, sosyal hizmetler (belirli bir özyapı anlamında) yeniden dağıtımcıdır.[6] Sosyal hizmetler, özellikle marjinalleşme ve toplumdan dışlanma ile karşı karşıya kalan bireyler ve gruplar için nüfusun yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlayan geniş ve çeşitli hizmetleri içerir. Bu hizmetler ulusal bakım programlarıyla bağlantılıdır ve sosyal koruma, ayrımcılık yapmama, yoksullukla mücadele ve toplumdan dışlanmayı engelleme alanlarında devlet politikalarının uygulanması için önemli araçlardır. Kullanıcıların katkılarıyla koşullandırılmazlar, ancak bireylerin topluma tam katılım kapasitelerini geliştirirler. Piyasanın karşılayamadığı, hatta piyasanın tek başına

[6] Sosyal hizmetlerin yeniden dağıtımı, bazılarından kaynak alıp bazılarına vermektir. Geleneksel olarak, iki yeniden dağıtım biçimi vardır: dikey ve yatay (Spiker, 2014, s. 63).

üretebileceği sosyal ihtiyaçlara ve sosyal eksikliklere cevap verirler. Devletlerin tüm vatandaşlarının sosyal hizmetlere erişimini sağlama sorumluluğu vardır (Chiriacescu, 2008).

Ayrıca devlet, sosyal hizmetler alanındaki rolünü üç şekilde yerine getirebilir: *Bir,* hizmeti üretmeden sadece finanse ederek; *iki,* hizmeti üreterek ve ücretsiz olarak insanlara, kullanıcılara sunmak; ve *Üç,* özel sektörün ürettiği hizmeti veya tüketim mallarını satın alabilmeleri için kişilere ödeme yapmak, bunu da vergi indirimi veya nakdi ödeme şeklinde yapabilir (Gürel, 2009).

Bu nedenle, bir anlamda, "Sosyal Güvenlik" teriminin kendisi, (kamu sektörü aracılığıyla) kamu güvenliğini ifade eder, bu da önemli ölçüde devlet katılımını ifade etmektedir (Перишић, 2016). Bunun anlamı, sosyal hizmetlerin kamu hizmetlerinin bir parçası olduğudur. Stefan Osborne'a göre kamu hizmetleri ekonomik anlamı olan hizmetlerdir.Devletin, bağışçıların veya devlet organlarının hedeflerinin gerçekleştirilmesini sağlamak için tasarlanmıştır (Spiker, 2014, s. 142).

Spicker (2014), kamu ve sosyal hizmetler arasındaki ilişkiyi ele alır. Bu, iki kavram arasındaki ayrımın az çok keyfi olduğunu belirtir. Kamu hizmetleri herkese açıktır Sosyal hizmetler gibi, kamu hizmetleri de genellikle devlet tarafından sağlanmaktadır. Ancak bazı sosyal hizmetlerde olduğu gibi kamu hizmetleri de bazen ücretlendirilir. Ayrıca Spiker, kamu hizmetleri ile sosyal hizmetler arasındaki ayrımın tamamen konvansiyonel olduğunu ve yalnızca hizmetlerin geleneksel olarak ele alınış biçimini sunduğunu belirtir (s. 142-143).Sosyal hizmetler doğası gereği karmaşıktır, bu nedenle bireylere ve ayrıca bazı grupların ve toplulukların üyelerine de sağlanabilir. Kişisel sosyal hizmetler, bireylere özel ihtiyaç ve koşullarına göre sunulmaktadır (Marković, 2021). Toplumdaki bazıgruplarasosyal hizmetler sunulduğunda, bunlara Standartlaştırılmış Sosyal Hizmetler adıverilmektedir. Pinker bize farklı sosyal hizmet türleri sunuyor:

- Aileler için sosyal hizmetler.
- Çocuklar için sosyal hizmetler.

- Gençler için sosyal hizmetler.
- Yaşlılar için sosyal hizmetler.
- Yoksun topluluk grupları için sosyal hizmetler (göçmenler, mülteciler ve diğerleri ileilgili bir dizi hizmetler).
- Engelli insanlar için sosyal hizmetler.
- Zihinsel engelliler için sosyal hizmetler.

Literatürde dikkat çekici bir diğer önemli sınıflandırma daha vardır. Sosyal hizmetleri, nitelikleri itibariyle ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar, sosyal yardım karakterli sosyal hizmetler ile sosyal refah karakterli sosyal hizmetlerdir. Sosyal yardım karakterli sosyal hizmetler, ekonomik yetersizlikleri nedeniyle geçinme imkânı olmayan yoksullara maddi ve manevi yardım yapılmasıdır. Sosyal refah karakterli sosyal hizmetler ise yoksul durumda bulunmamakla beraber, değişik türlerde yönlendirme, rehberlik, psikolojik destek gibi özel ihtisas hizmetlerine yönelik manevi yardım hizmetleridir (Uğur, 2013, s. 80).

Yukarıdakilerin tümüne dayanarak, sosyal koruma niteliğindeki hizmetlerin, sosyal hizmetlere kıyasla daha dar bir kavram olduğu sonucuna varılabilir. Bu genellikle, ihtiyacı olan insanların refahını sağlayan bir dizi farklı eylemi veya aktiviteyi belirtmeyi amaçlamaktadır.

Sosyal hizmet sunumunun en önemli amacı, bireyin sosyal dışlanmasının önlenmesi ve en savunmasız sosyal grupların en temel insan haklarının korunmasıdır. Sosyal hizmetlerin sağlanmasının zamansal niteliği değişkendir, dolayısıyla geçici veya uzun süreli olarak sağlanabilirler (Centar za socijalnu skrb Novi Marof, 2017). Sosyal hizmetlerin dağıtımı dört temel sektör üzerinden gerçekleşebilir. Bunlar kamusal, özel, gönüllü ve gayri resmidir. Kamu sektörü, devlet tarafından sağlanan hizmetlerden oluşmaktadır. Özel sektör, ticari faaliyetlerle daha iyi hizmet vermektedir. Gönüllü sektör, kâr amacı gütmeyen kuruluşların eylemlerinden oluşurken, gayri resmi koruma arkadaşlar, komşular veya aileler tarafından sağlanmaktadır. Sosyal refah genellikle bu dört sektör aracılığıyla sağlanmaktadır. Ek olarak, hizmetlerin coğrafi dağılımı genellikle çeşitlidir ancak aynı zamanda eşitsizdir (Spiker, 2014).

Sosyal hizmet kavramıyla ilgili en önemli nokta, sosyal hizmetlerin sunulabileceği kişi veya grupların çeşitliliğidir. Gruplara gelince, bunlar genellikle en savunmasız marjinal gruplardırve sosyal hizmetler onlara tek destek biçimi olmaktadır. Son yıllarda göçmenlere ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sağlanması; çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal faktörler tarafından sorgulanmaya başlanmıştır.

1.2. Uluslararası ve Ulusal Yasal Çerçevede Göçmen ve Mülteci

'Göç', insanlık tarihinin her zamankinden daha sık gerçekleşen çok önemli ve etkili bir parçasıdır. M.Ö. 4. binyılın başlarında güneyden kuzeye doğru gerçekleşen göçler, Dicle-Fırat arasında yer alan uygarlıklar üzerinde muazzam bir etki yaratmış, onları tamamen değiştirmiş ve sonunda onları (o zaman için) yaklaşık 20-50 bin kişilik devasa şehirlerden oluşan, organize işgücü, metalurji, sulama sistemleri vb. ile birlikte toplumlara dönüştürmüştür. İki bin yıl sonra bu uygarlıklar Doğu Akdeniz havzasında, Güney Asya'da ve Uzak Doğu'da egemen olmuştur. Göçlerin toplumlar ve tarih üzerinde temel bir rolü olduğu kanıtlanmıştır; ya eskinin yıkılıp yeni bir uygarlığın kurulmasına ya da diğer gruba kademeli olarak asimile olmaya (çoğu zaman eski özelliklerin bir kısmını koruyarak) yol açmıştır. M.Ö. 11. yüzyılda antik Yunanistan'a yapılan Dor akınları, M.S. 375 ve 568 yılları arasında Avrupa'nın Barbarlar tarafından istilası, M.S. 8. ve 12. yüzyıllar arasında Britanya'ya yapılan Norman akınları ve fetihleri gibi (Population - Demographic Change, Projection, and Fertility, Mortality, Migration). 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gerçekleşen ve bugün bildiğimiz dünyayı şekillendiren sömürge halklarının göçlerini de unutmayalım (Britannica 1998). Büyük Britanya, Hollanda, İspanya ve Fransa'nın sömürgeciliği ve aynı zamanda Afrika ve Asya'daki sömürgelerin kurtuluşları yeni insan hareketliliklerini artırmıştır. Aynı zamanda, önemli göçlerden biri de sanayi devrimi sırasında gerçekleşmiştir. Göçün 19. yüzyıldaki ana nedeni iş bulmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse dünya çapında savaşlar, doğal afetler, sanayileşme, kentleşme, pazar gelişimi ve yakın tarihteki diğer faktörler; insanın bir yerden başka bir yere yeniden hareket etmesine yol açmıştır. Bugün yaşadığımız dönemde göçün, küreselleşme sürecinin temel unsurlarından biri haline geldiği söylenebilir. Birbirine bağlılık ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri , ulusal sınırların dışında çıkarak daha fazla korunmaktadır. Bugün, doğmadığı bir ülkede yaşayan insan sayısı tarihte görülmediği kadar çoktur. Bu yüzden göçler yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası meselelerde çok büyük ve önemli bir rol oynamaktadır (Koser, 2007).

Modern toplumlar göç toplumları olarak tanımlanabilir (Cox ve Geisen, 2014). Göçün nedenolduğu toplumsal hareketlilik ve toplumsal değişimler sosyologlar için her zaman en önemli ilgi alanlarından biri olmuştur. Comte'un önce sosyal fizik, sonra sosyoloji adını verdiği bilim dalı, aslında endüstrileşme ile topraktan koparılan köylülerin kente gelmeleri ve ortaya çıkan toplumsal kargaşaya bir çözüm bulma amacını taşımaktaydı. Durkheim'ın organik dayanışması, kentleşme ile ortaya çıkan bir işbölümünün sonucuydu. Marx, göçü çok daha şiddetli ve eleştirel bir süreç olarak değerlendirmekteydi: Toprağa bağlı köylüler aniden, acımasızca ve zorla iş güçü piyasasına itilerek, korumasız bir biçimde proleterleştirilmekteydi (Adıgüzel, 2020, s. 11).

Branko Milanovic, küresel ve uluslararası eşitsizliklerin, diğer konuların yanı sıra, zengin ülkelerdeki siyasi elitlerin görmezden gelemeyeceği kitlesel göçe sebep olması nedeniyle elzem olduğunu vurgulamaktadır (Jejts, 2017, s. 56). Göçün nedeninin toplumdaki küresel eşitsizliğe bir yanıt olmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu nedenler birkaç biçimde ortaya çıkabilir ve demografik, ekonomik veya hukuki/politik temellidir (Velev, 2006/07). Ancak, uluslararası göçün tüm yönlerini kapsayan tek bir teori yoktur. Uluslararası göçün odak noktası Ekonomi, Sosyoloji, Coğrafya, Ticaret, Yönetim, Hukuk, Siyaset Bilimi, Demografi ve Psikoloji gibi bir dizi disiplinden etkilenmiş ve uluslararası göçün kuramsallaştırılmasını karmaşık bir görev haline getirmiştir. Bu bağlamda Massey (1993), uluslararası göçüntutarsız ve kopuk teorilerle ilişkili olduğunu ve bununla ilgili anlaşılır bir teori olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte, bu parçalanmış teoriler, bu çalışmayı uluslararası göçle ilgili olarak çeşitli ilişkili değişkenler arasındaki ilişkileri analiz etmeye yönlendirmedeönemli bir rol oynamaktadır.

Göç teorilerini mikro düzey, makro düzey ve mezo düzey olmak üzere üç ana kategoriye ayırabiliriz. Mikro düzey teoriler, göç kararlarını bireyin bakış açısıyla, yani bir kişinin arzuları ve beklentileri açısından ele alır. Makro düzeydeki teoriler, göç kararlarını bütüncül bir bakış açısıyla, yani ülkenin ekonomik yapısını merkeze alarak inceler. Mezo teoriler ise, göç kararlarının iki eski teori, yani aile bağları, sosyal ağlar, akran grupları ve izole azınlık toplulukları arasında bulunduğu yerdir (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016). Bu nedenle, bu seviyelerde en önemli göç teorilerinden bazıları ortaya çıkmaktadır. Böylece mikro düzeyde; itme ve çekme faktörleri teorisi, Neoklasik ekonominin mikro göç kuramı, davranışsal modeller ve Sosyal Sistemler Teorisi. Mezo düzeyde; Sosyal Sermaye

Teorisi, Kurumsal Teori, Network Teorisi, Kümülatif Nedensellik Teorisi ve Emek Göçünün Yeni Ekonomik Teorisidir. Makro düzeyde; üçüncü ve son grup neoklasik ekonominin makro göçkuramı, Göç Sistemleri Teorisi, İkili Emek Piyasası Teorisi, Dünya Sistemleri Teorisi ve Hareketlilik Geçiş Teorisi'nden oluşmaktadır. Buna ek olarak, çalışmanın konusu olmayan başka sınıflandırmalar da vardır. Her zaman göç olacaktır. Daha doğrusu, bir kez başladığında göçü durdurmak zordur. Gelirdeki farklılıklar (neoklasik teoriye göre), riskler (yeni göç ekonomik teorisine göre), istihdam olanakları, pazar genişlemesi (dünya sistemleriteorisine göre) nüfusun mekânsal hareketinin devamını etkileyebilse de, göç sırasında ortayaçıkan yeni koşullar çalışmaya başlamaktadır. Bağımsız faktörler olarak göçmen ağlarının geliştirilmesi, ulusaşırı faaliyetlerin geliştirilmesi için kurumsal destek ve aynı zamanda kabul eden ülkelerdeki işin sosyal bağlamının değiştirilmesidir. Ayrıca, göçlerin kalıcı bir karaktere sahip olduğu tartışılamaz. Örneğin, gelecekte yeni nesil göçmenlere sahip olma ihtimalinin fazla olması. Aynı şekilde, eski göçmenler ev sahibi ülkeye entegre olsalar da, menşe ülke ile hala uluslararası bağlarını sürdürmektedir.

IOM (2020) Dünya Göç Raporu'na göre, Haziran 2019'dan bu yana, küresel düzeydeki uluslararası göçmen sayısının yaklaşık 272 milyon olduğu tahmin ediliyor. Bu sayı 2010'a göre 51 milyondan fazla artmıştı. Uluslararası göçmenler, 2019'da küresel nüfusun yüzde 3,5'ini oluşturuyordu. Bu oran, 2000'de yüzde 2,8 ve 1980'de yüzde 2,3'tü. Pek çok kişi tercihlerinden dolayı göç ederken, birçoğu da zorunluluktan göç etmektedir. BMMYK'ye göre, dünya çapında zorla yerinden edilmiş insanların sayısı 2019'un sonunda 79,5 milyondu (United Nations: peace, dignity and equality on a healthy planet).

Göçmenlerin en çok hangi ülkelerden geldiğini kesin olarak belirlemek mümkün değildir ama söylenebilecek olan, uluslararası göçlerin hemen hemen dünyanın her yerini etkilediğidir. Buna göre dünyayı etkileyen üç yeni, güncel trend seçilebilmektedir. Birincisi, kadınların göç eğilimi; ikincisi menşe, geçiş ve varış ülkeleri arasındaki geleneksel ayrımın bulanıklaşması olmuştur. Üçüncüsü, aynı derecede önemli olan, geçici göç eğilimidir (Koser, 2007).

Bununla birlikte, ulaşım ve iletişim devrimiyle birlikte, günümüzün uluslararası göçmenleri, menşe ülke ile şu anda ikamet ettikleri ülke arasında daha kolay ve daha sık bir şekilde döngüsel bağlantıları sürdürmektedir. Göç birçok yönden katkıda bulunmuş olsa da, bugün menşe ülkelerin ve hedef ülkelerin karşılaştığı zorluklar hakkında giderek daha fazla çalışma yapılmaktadır. Göç, siyasi gündemlerin, medyanın ve kamu yararının popüler ve önemli bir parçası haline geldi. Terörist saldırıların ardından göç bir kez daha önem kazanmış ve göçile güvenlik arasında giderek daha önemli hale gelen bağın altı çizilmektedir. Göç, yoksulluk, kalkınma, insan hakları ve diğerleri gibi küresel olarak önemli birçok konuyla bağlantılıdır. Ekonomik büyümenin temelinde birçok kültürün, ulusun, devletin, uluslararası göçün inşası, günümüzde giderek daha karmaşık ve daha geniş bir sorun haline gelmektedir (Koser, 2007).

Bununla birlikte, göç kavramının karmaşıklığını anlamak için, göçmen kavramını tam olarak tanımlamak gerekmektedir. Göç; insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerdendolayı coğrafi olarak yer değiştirmesidir (Adıgüzel, 2020, s. 1). Tıpkı göç kavramı gibi, göçmen kavramı da karmaşıktır. Bunun nedenlerinden biri göçmenlerin sınıflandırılmasındaki güçlüktür. Ancak sınıflandırmanın kendisinden önce çoğu uzman, uluslararası bir göçmenin ülkesini bir yıl veya daha uzun süre değiştiren biri olduğu konusunda hemfikirdir. Bir dereceye kadar göçmenin ne olduğuna dair bir cevap vardır. Bugün çeşitli kategorileri veya türleriyle karşılaşılabilir. En yaygın ayrım, gönüllü ve zorunlu göçmenler şeklindedir. Zorunlu göçmenler çatışma, zulüm veya çevresel nedenlerle ikamet yerlerini terk etmişlerdir. Evini terk etmek için bir tür gönülsüz irade vardır. Zorunlu göçmen genellikle *mülteci* olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, her mülteciye zorunlu göçmen denilmez. İkinci sınıflandırma, siyasi veya ekonomik nedenlerle hareket edenler için geçerlidir. Siyasi zulüm veya çatışma (siyasi faktör) nedeniyle ikamet ettikleri yeri terk etmek zorunda kaldıklarında, genellikle mültecilerdir. Daha iyi iş fırsatları veya çalışma koşulları (ekonomik faktör) isteyenler, genellikle göçmen işçiler olarak tanımlanmaktadır. Göçmen işçiler düşük vasıflı veya yüksek vasıflı olabilir. Literatürde siyasi ve ekonomik nedenlere ek olarak üçüncü bir yer değiştirme nedeni de bulunabilir. Bu, kadınların ve çocukların göçlerinde ortaya çıkan sosyal bir nedendir. Son olarak, en tartışmalısınıflandırma yasal ve yasadışı göçmenlerdir. Birçok uzman bu sınıflandırmayı düzensiz veya düzenli göçmen olarak etiketlemenin en iyisi olduğunu düşünür. Yalnızca göçmenin kendisini içinde

bulduğu durum yasa dışı[7] veya yasal olabilir. Yasadışı veya yasal yollarla başka bir ülkeye giren çok sayıda insanı kapsamak için, onları düzenli veya düzensiz göçmenler olarak sınıflandırmak daha doğrudur. Bu kategorilerin her biri üst üste gelebilir veya gerçekte farklılıklar bulanıklaşabilir. Ek olarak, her bir sınıflandırma, bir göçmenin farklı kategoriler içinde diğerine geçmesine izin veren dönüştürücü bir özelliğe sahiptir (Koser, 2007).

Birleşmiş Milletler himayesinde kabul edilen Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, mülteci terimini tanımlar ve mülteci statüsü verilen kişilerin hak ve yükümlülüklerini belirler (Сандић, 2019). Bu sözleşme uyarınca bir mülteci şu şekilde tanımlanır:

> '*Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir'* (IOM I. o.)

Göçmen terimi genellikle[8], bireyin göç etme kararını, kendi özgür iradesiyle ve kişiselrahatlık sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu terim, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek, kendilerini ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek ve gerçekleştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir (Adigüzel, 2020, s. 5).

İster göçmen ister mülteci olsun herkes özgür bir toplumda insan olarak yaşamayı hak eder ve buna hakkı vardır. Bilinen, göçmenlerin ve mültecilerin giderek artan bir şekilde çeşitli ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kaldığı ve temel haklarından mahrum bırakıldığıdır. Göçmenlerin ve mültecilerin önemli haklarından biri de sosyal hizmet hakkıdır. Bu nedenle aşağıda göçmen ve mültecilerin temel insan haklarına ilişkin kısa bir değerlendirmeye yer verilerek bu çalışmanın ana konusu olan sosyal hizmet hakkı üzerinde

---

7 Bir ülkeye yasa dışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişidir (Adıgüzel, 2020).

8 Göçmen ve mülteci terimlerine ek olarak, ülke içinde yerinden edilmiş kişi terimi de hukuk literatüründe yer almaktadır. Ülke içinde yerinden edilmiş bir kişi, çeşitli faktörler (örneğin çevresel veya politik) nedeniyle ikamet ettiği yeri terk etmek ve ülkesinin sınırları içinde başka bir yere yerleşmek zorunda kalan kişidir. Dolayısıyla devletinin sınırlarını terk etmeyen kişidir (Adıgüzel, 2020).

durulacaktır.

1.2.1. Göçmen ve Mültecilerin Sosyal Hizmetlere Erişim Hakkı

Göçmenlere ve mültecilere uygulanabilen uluslararası insan hakları standartları, çok sayıdaki yasal belgede bulunabilir (Tošković, 2017). 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. Maddesi, "Bütün insanlar, haysiyet ve haklar bakımından hür doğar" der (Universal Declaration of Human Rights, 1948). Beyanname, mültecilerin ve göçmenlerin ayrım gözetilmeksizin aynı evrensel haklardan ve temel özgürlüklerden yararlanmalarını garanti etmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanında, Birleşmiş Milletler'in Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi şunu vurgulamaktadır: 'Şart'ta tanımlanan haklara erişim, milliyet temelinde reddedilemezdir. Şart'ın hakları, yasal statüleri ve sahip oldukları belgeler ne olursa olsun, mülteciler, sığınmacılar, vatansız kişiler, göçmen işçiler ve insan ticareti mağdurları gibi vatandaş olmayanlar da dahil olmak üzere herkes için geçerlidir' (Ljudska prava u Srbiji 2020, pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, 2021).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabulünü takiben, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, mülteci statüsünü, mülteci haklarını ve devletlerin yükümlülüklerini tanımlar. Evrensellik ilkesi uygulanarak, mültecilerin insan haklarının korunmasından menşe, transit ve varış ülkelerinin sorumlu olduğuna işaret edilmektedir. Bu nedenle mülteciler, hareket özgürlüğü, işkence ve kötü muamele yasağı ve sosyal haklar gibi geniş bir yelpazede haklardan yararlanmalıdır. Mültecilerin Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşme, mülteci statüsü verilen kişilerin genel olarak mülteci ülkelerindeki vatandaşlarla aynı haklardan yararlanmaları gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır (Bloom ve Feldman, 2011). Ayrıca, 1967 Protokolü, mülteci statüsüne ilişkin önceki mekânsal ve zamansal kısıtlamaları kaldırmıştır. Bir kez daha, sözleşme zorunlu olarak ülkelerini insan hakları ihlallerinden terk eden kişilerle sınırlıdır (MacAuslan ve Sabates-Wheeler, 2011). 25 Haziran 1993'te Viyana'da yapılan Dünya Konferansı'nda insan hakları arasında bir hiyerarşiolmadığı ve tüm hakların evrensel, devredilemez, bölünmez, birbirine bağımlı ve eşit derecede önemli olduğu belirtilmiştir (Tošković, 2017). Bir kez daha göçmenlerin ve mültecilerin insan olarak insan haklarına sahip olduğu sonucuna varmaktadır.

19 Eylül 2016 tarihinde gerçekleştirilen zirvede Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Mülteciler ve Göçmenlere ilişkin New York Bildirgesi'ni oybirliğiyle kabul etmiştir. Bildirge, statüleri ne olursa olsun tüm mülteci ve göçmenlerin haklarını yeniden teyit etmekte ve belge

bu hakların tam olarak korunmasını savunmaktadır. Bildirge ayrıca, "muameleleri bireysel yasal çerçeveler tarafından düzenlense de, mültecilerin ve göçmenlerin aynı evrensel insan haklarına ve temel özgürlüklere sahip olduğunu"hatırlatmıştır (Tošković, 2017).

2016 New York Deklarasyonu'nun öngördüğü gibi, kısa süre sonra, 2018'de Birleşmiş Milletler düzeyinde iki küresel Pakt kabul edildi: Güvenli, Kontrollü ve Düzenli Göç Küresel Paktı ve Küresel Mülteci Paktı. Bunlar yasal olarak bağlayıcı belgeler olmasalar ve "Yumuşak Hukuk" olarak adlandırılan stratejik eylemler olsalar da, BM üye devletlerinin üçte ikisinden fazlası, en azından beyan edici olarak, belirli bir siyasi ağırlığı olan bubelgelere saygı duymayı ve uygulamayı taahhüt etmişlerdir (Milojević, 2019). İnsan haklarına saygı yalnızca Birleşmiş Milletler düzeyinde ilan edilmez. Avrupa'da göçmenlerin hakları öncelikle Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi çerçevesinde oluşturulmuş, bunu Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı izlemiştir. Yukarıdakilere uygun olarak, göçmenlerin ve mültecilerin sosyal hizmetlere erişim hakkı, kendilerine insan olarak garanti edilen insan hakları birliklerinin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. maddesi sosyal hizmet hakkını açıkça belirtmektedir: '*1. Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan sebeplerle geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar. 2. Anne ve çocukların özelbakım ve yardım hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın, aynı toplumsal korumadan yararlanır'* (Universal Declaration of HumanRights, 1948). Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi de 9, 10, 11, 12, 13 ve 14. maddelerde sosyal hizmetlerin ve sosyal güvenliğin önemini yeniden vurgulamıştır (Yi, 2010). 1961 Avrupa Sosyal Şartı ve 1996 Gözden Geçirilmiş Sosyal Şart, barınma, istihdam ve çalışma, sağlık hizmetleri, sosyal koruma ve ayrımcılık yapmama ile ilgili haklar sağlar. Avrupa Sosyal Şartı'nın '*Herkes sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir*' şeklindeki 14. maddesi sosyal koruma hizmetlerinden yararlanma hakkını teşvik etmektedir (Tošković, 2017).

Göçmenler ve mülteciler için sosyal hizmetlere erişimin ulusal ve uluslararası düzeyde net bir şekilde tanımlanması ihtiyacı çok önemlidir, çünkü göçmenler ve mülteciler genel olarak pek çok risk altındadır ve birçok tehlikeyle karşı karşıyadır. Nüfustaki herkes gibi

riskler ve tehlikelerle karşı karşıya kalabilirler, ancak Sabates-Wheeler (2011) göçmenlere ve mültecilere özgü riskler olduğuna inandığını belirtmektedir. Bir göçmen veya mülteci, göç sürecinin farklı aşamalarında (transit veya varış ülkesindeyken) farklı türde risklerle karşılaşır. Ayrıca riskler geçici, mevsimlik, uzun süreli, günlük ve hatta ömür boyu ortaya çıkabilirler (Sabates-Wheeler ve Feldman, 2011). Bu nedenle göçmenlerin veya mültecilerinkarşılaştığı riskler yoksulluk ve sosyal dışlanma üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Sosyal hizmetlere erişim, tüm göçmenler ve mülteciler için çok önemlidir. Literatürde göçmenlerin sosyal hizmetlere yönelik 4 yaklaşımı vardır:

1) Ev sahibi ülkelerde ve menşe ülkede sosyal hizmet sağlamanın resmi biçimlerine erişim;
2) Ev sahibi ülkeler ve menşe ülkeler arasında edinilmiş sosyal hakların devredilebilirliği;
3) Ev sahibi ülkelerdeki göçmenler için işgücü piyasası koşulları ve göçmenlerin menşe ülkedeki istihdam süreci;
4) Göçmenler ve aile üyeleri için resmi olmayan destek ağlarına erişimdir.

Bu nedenle, biri yoksulluğu azaltmak ve kapsayıcı kalkınmayı etkilemek isteniyorsa, erişim ana önceliklerden biridir (Sabates-Wheeler ve Feldman, 2011). Göçmenlerin yasal statüsü bu haklardan yararlanmalarına engel teşkil etmemelidir. Başka bir deyişle, düzenli veya düzensiz göçmen statüde olup olmadıklarına bakılmaksızın bu haklardan ve hizmetlerden yararlandırılmalıdırlar. Sabates ayrıca düzensiz göçmenlerin çoğu zaman sosyal hizmetlere erişiminin olmadığını da belirtir. Sosyal dışlanma bu çalışmanın konusu olmasa da, savunmasız gruplara ve bireylere, bu durumda göçmenlere ve mültecilere etkili sosyal hizmetler sağlamak, bu dışlanmanın altında yatan yapıların daha derinden anlaşılmasını gerektirmektedir (MacAuslan ve Sabates-Wheeler, 2011). Göçmenlerin ve mültecilerin sosyal hizmetlere erişip erişemeyecekleri büyük ölçüde siyasetle ve genel olarak siyasi görüşün kuralları ve hakları nasıl etkilediğiyle ilgilidir (Sabates-Wheeler, Koettl ve Avato, 2011).

1.2.1.1. Göçmenlerin ve Mültecilerin Sosyal Hizmetlere Erişim Hakkı: Sırbistan Örneği

Sırbistan Cumhuriyeti, uluslararası hukuka ve genel olarak insan haklarına saygı ile

ilgili olarak, göçmenlerin ve mültecilerin sosyal hizmetlere nasıl ve hangi koşullar altında erişebileceklerini düzenlemektedir.

Sırbistan Cumhuriyeti, insan haklarının korunmasını düzenleyen en önemli uluslararası belgelerin hemen hemen tümünün imzacısıdır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966); Mülteci Sözleşmesi (1951) ile Protokol (1967) ve diğerleri. Sırbistan, BM himayesinde kabul edilen insan hakları sözleşmelerinden, 2004 yılında imzalamasına rağmen, yalnızca Göçmen İşçilerin Haklarına Dair Sözleşme'yi onaylamamıştır (Ljudska prava u Srbiji 2020, pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava, 2021). Bölgesel belgelerden en önemlisi, Sırbistan'ın taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'dir.

2006 tarihli Sırbistan Cumhuriyeti Anayasasına göre, uluslararası hukukun genel kabulgörmüş belgeleri, Sırbistan Cumhuriyeti hukuk düzeninin ayrılmaz bir parçasıdır ve doğrudan uygulanabilir (Tošković, 2017). Sırbistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 21. Maddesi, özellikle ırk, cinsiyet, etnik köken, doğum, din, siyasi veya diğer inançlar, mülkiyet, kültür, dil, yaş ve zihinsel veya fiziksel engelli temelinde herhangi bir nedenle doğrudan veya dolaylı her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır.

Yukarıdakilere dayanarak, göçmenlerin ve mültecilerin statülerinin ve haklarının bir tanımı, Yabancılar Kanunu (2018), Mülteciler Kanunu (1992), Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun gibi çok sayıda kanun ve tüzük tarafından kapsanmaktadır. Mülteciler Kanunu (2010), Göç İdaresi Kanunu (2012), Geçici Koruma İltica Kanunu (2018), Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (2018), ve Sosyal Koruma Kanunu (2011) sunulmaktadır. Bu nedenle, İltica ve Geçici Koruma Yasası'nda (Madde 2) mülteci şu şekilde tanımlanmaktadır:

> '*Irkı, cinsiyeti, dili, dini, tabiiyeti veya belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi inançları nedeniyle haklı bir zulüm korkusu nedeniyle menşe ülkesinde bulunmayan bir yabancı. Yapamıyor ya da bu korkudan dolayı o devletin koruması altına girmek istemiyor.'*

Yabancı, Sırbistan Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olmayan herhangi bir kişidir

(Yabancılar Yasası, 2018, Madde 3, paragraf 1). Belirtilen uluslararası hukuk ve Sırbistan Cumhuriyeti Anayasası uyarınca, yabancıların tüm hakları garanti altına alınmıştır.

2012 tarihli Göç Yönetimi Kanunu göçmenlerin statüsünü tanımlamaz. Bu kanun göç sürecini daha yakından tanımlamaktadır. "Göç, Sırbistan Cumhuriyeti'nde geçici ikametveya daimî ikamet amacıyla menşe veya ikamet ülkesinden gönüllü veya zorunlu ayrılmadır.Başka bir ülkede geçici ikamet veya daimî ikamet için Sırbistan Cumhuriyeti'nden gönüllü veya zorunlu ayrılma dış göç süreci anlamına gelir. Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içinde ikamet değişikliği, yani Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içinde ikamet yeri değişikliği de bir göç sürecidir. Değişim zorunluysa, o zaman iç göçtür.

Göç ve dolayısıyla göçmenler ve mülteciler, sosyal hizmetlerin sağlanmasını etkileyebilmektedirler. Kanun ve uluslararası anlaşmalar uyarınca, Sosyal Koruma Kanunu'na göre (Madde 6), hem yabancı vatandaşlar hem de vatansız kişiler sosyal korumadan yararlanırlar. Bu, Sırbistan'a girişleri kayıtlı tüm göçmenlerin, Sırbistan'daki sosyal koruma hizmetlerinden vatandaşlarıyla aynı ölçüde yararlanma hakkına sahip olduğu anlamına gelir (Milojević, 2019). Ek olarak, Sırbistan Cumhuriyeti, Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması kapsamında mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve geri dönenler içinsosyal koruma alanındaki özel hakları ek olarak düzenleyen özel bir normatif çerçeve tanımlamıştır (Milojević, 2019). Bu tür hizmetlerin var olması çok önemlidir, çünkü birçok hassas grubun üyeleri veya aileleri genellikle onurlu bir yaşama ulaşmalarını mümkünkılacak temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynakları sağlayamamaktadır (Vuletić, 2020). Sırbistan Cumhuriyeti'nde sosyal koruma 5 bileşen ile organize edilmektedir (Milojević, 2019):

a) İstihdamı teşvik eden ve işgücü piyasası verimliliğini destekleyen işgücü piyasası politikaları ve programları.
b) İşsizlik, sağlık, sakatlık, iş kazaları ve yaşlılıkla ilgili riskleri azaltmaya yönelik sosyalgüvenlik programları.
c) En savunmasız sosyal gruplara ve başka hiçbir destek kaynağına sahip olmayan bireylereyönelik sosyal yardım ve sosyal hizmet programları.
d) Yerel topluluk düzeyinde hassas durumdaki bireylerin ve grupların sorunlarına yönelikmikro ve yerel programlar.

e) Çocukların gelecekteki sağlıklı ve üretken gelişimlerini sağlamak için korunması.

Ayrıca, Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki sosyal koruma hizmetleri sistemi aşağıdaki hizmetlerden oluşmaktadır:

- Değerlendirme ve planlama hizmetleri,
- Günlük toplum hizmetleri,
- Bağımsız yaşam için destek hizmetleri,
- Danışmanlık ve sosyal-eğitim hizmetleri,
- Konaklama hizmetleri.

Sosyal koruma hizmetleri, yaşam kalitesini iyileştirmek veya korumak, olumsuz yaşam koşulları riskini ortadan kaldırmak veya azaltmak ve toplumda bağımsız yaşama fırsatları yaratmak amacıyla bireylere ve ailelere destek ve yardım sağlama faaliyetleridir (Vuletić, 2020). Göçmen ve mültecilerin insan haklarının korunmasına yönelik yasal çerçeveye ek olarak, Göç Yönetimi Stratejisi, İnsan Ticaretini Önleme ve Bastırma Stratejisi 2017-2022, Yoksulluk Stratejisi ve diğerlerinde azalma stratejinin diğer önemli bir parçasını oluşturur.

1.3. Göç ile Birey Arasındaki İlişkide Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Sivil toplumun, aile ile devlet arasında yer alan ve onlardan tamamen bağımsız bireylerin kolektif yaşam alanı olduğu düşünüldüğünde (Civilno društvo, 2021), sivil toplum kavramı ve temel değerleri hakkında daha çok kısım vardır. Bunların en önemlilerinden biri sivil toplum kuruluşlarıdır. STK'lardan bahsetmeden evvel, STK'lardan önce gelen bir kavram olarak sivil toplum kavramına değinilecektir. Sivil toplum terimi, Yunanca kelimeden gelen “Koinonia” (Sosyal Birey) ve özgür vatandaşlardan oluşan siyasi bir topluluğu ifade etmektedir (Civilno društvo, 2021). Hümanist Leonardo Bruni 15. yüzyılın başlarında Aristoteles'in "Nikomakhos'a Etik" adlı eserini Latince’ye tercüme ettiğinde Grekçe “Koinonia” sözcüğünü “Societas civilis” ile karşılamıştı. Aynı ifade Aristoteles'in "Politika" adlı eserini tercüme ederken de kullanılmıştı (Павловић, 2009). Sivil toplum kavramlarının ve pratik modellerinin, oldukça farklı üç tarihsel kökten, yani Avrupa siyasi kültürünün üç özel alanından gelen fikirlere, ilhamlara ve deneyimlere dayandığını Pavlović belirtir. *İlk akım*, en eski gelenek olarak kabul edilir. Kısa bir süre sürmüştür ve İtalyan şehirlerinin

"signoria" veya belirli bir siyasi örgütlenme biçimiyle, daha doğrusu antik polisin Rönesans karşılığıyla ilgili olan bir akımdır. Aynı zamanda Avrupa kıtasında ortaya çıkan ulus devletlerle bağlantılıdır. Teorik olarak, Montesquieu ile başlamıştır ve Hegel ile doruğa ulaşmıştır. Üçüncü akım, bireysel hakların öncelikli olduğu ve sivil toplumun devletin eşit bir ortağı veya devlete göre özerk olarak ortaya çıktığı Anglo-Amerikan geleneği ile ilgilidir. Bu akım Locke ile başlamış, Tocqueville ve Payne ile doruk noktasına ulaşmıştır (Павловић, 2009, s. 21).

Sivil toplum kavramının teorik formülasyonuna en önemli katkılardan biri, Adam Ferguson'un 1767 tarihli "Sivil Toplum Tarihi Üzerine Deneme" başlıklı eseridir. Aristoteles'in insanı sosyal bir hayvan (zoonpolitikon) olarak gördüğü fikrini kabul ederek, sivil toplumu; siyaseti, hukukun üstünlüğü, kültürü ve uygarlığı bakımından vahşi toplumdan farklı bir toplum olarakdeğerlendirmiştir. Bu nedenle ona göre sivil toplum, herhangi bir medeni (uygar) toplumdur (Павловић, 2009, s. 34). Ancak sivil topluma ilişkin en gelişmiş teorik anlayışlardan biri Hegel tarafından sunulmuştur. Hegel'e göre sivil toplum özgürlüğün doğal bir koşulu değil, tarihsel olarak üretilmiş bir etik yaşam alanıdır. Sivil toplum, Hegel'e göre modern toplumun ve devletin gelişmesinin bir sonucudur. Bu şekilde sivil toplumun siyasi devletten ayrılması gerektiğini vurgular (Павловић, 2009, s. 38;42). Hegel'in toplum anlayışı sınıf kavramından yoksundur (Uğur, 2013, s. 7).

Marx sivil toplumu, bireylerin politik etkinlikleri dışındaki bireysel ve ekonomik ilişkilerinden oluşan etkinlik alanı olarak ifade eder. Yani, Marx devleti, sivil toplumun birbiriyle uyuşmayan öğeleri arasında uyum sağlamaya ve bunları üst bir birlik içerisinde birleştirmeye muktedir olan bir aygıt olarak tanımlamaz. 19. yüzyıl sonundan başlayarak gelişen süreçte, devlet, toplum, sınıflar, kent, okul, kilise, banka ve diğer birçok kurumsal olguda değişim yaşanmıştır. Yani burjuvazinin eski rejimini yıkarak kendi düzenini yerleştirdiği sınıfsal çatışmaların içinde doğmuş ve burjuvaziye toplumsalı kullanmak için icat edilmiştir (Uğur, 2013, s. 6,7). Jean Cohen'e göre, yirminci yüzyıl, klasik sivil toplum kavramıyla ilgili olarak üç önemli teorik yenilik getirmiştir. Bunların birincisi Gramsci'nin sivil toplum anlayışı, ardından yeni toplumsal hareketlerin teorisyenlerinin katkıları ve son olarak Habermas'ın kamuoyunun ortaya çıkışına ilişkin incelemesidir (Павловић, 2009, s. 49). Gramsci'ye göre sivil toplum iki tür unsurdan oluşur: Bir yanda kültürel ve değer içerikleri, normlar ve anlamlar diğer yanda kurum ağları ve sivil derneklerdir. Sivil toplumu

modern savaşın siper sisteminin labirentiyle özdeşleştiren Gramsci, egemen sivil toplumu, egemen sınıf devlet iktidarının "dış siperini" savunan bir "kaleler ve setler" topluluğu olarak tanımlar (Павловић, 2009, s. 50). Marksizm ruhu içinde,sivil toplum onun için yeni bir düzen adına savaşmak için iyi bir zemindir. Gramsci'nin sivil toplum anlayışına ek olarak, toplumsal hareketler sivil toplumun önemli bir kaldıracı olarak ortaya çıkmaktadır. 1970'lerde ve 1980'lerde Alain Touraine, Klaus Ofe, John China ve Albert Meluci gibi teorisyenler, toplumsal hareketler olgusunu ilgilerinin merkezine koydular. Vukasin Pavloviç, vurgularının, gayriresmi toplumsal hareketler ve sivil girişimler ağı olarak sivil toplumun dinamik, yaratıcı ve zorlu yönleri olduğuna dikkat çekiyor. Geleneksel, daha resmi gönüllü dernek ve kurumlardan ve ayrıca sınıf örgütlerinden (partiler ve sendikalar) farklıdırlar (Павловић, 2009, s. 52). Sivil toplum, toplumsal hareketlerin doğum yeridir, ancak fikirler ve eylemler her iki yöne de yöneliktir: Siyasi bir topluluk olarak devlete ve bir sosyal topluluk olarak bütün bir topluma. Dolayısıyla toplumsal hareketler, sivil toplumun çoğulluğunun bir ifadesidir (Павловић, 2009, s. 54).

Son ve üçüncü sivil toplum anlayışı Habermas'ın 1962 tarihli "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" adlı çalışmasında bulunabilir. Habermas, sivil toplumu anlamak için kamuoyunun önemine dikkat çeker. Habermas'a göre, bir sivil kamu oluşturarak sivil toplum, kendisini devletin ortağı olarak görebilmesi anlamında bağımsız hale gelmektedir. Cohen'in önemli tarihsel yenilikler kavramına ek olarak Orlović (Орловић, 2004), Pavloviç'in aynı derecede önemli üç tarihi yenilik daha getirdiğine inanmaktadır. Bunlar:

- Sivil toplumun kültürel boyutunun önemini kabul etmek;
- Yeni demokrasiler alanından gelen sivil toplum teorisine katılmak;
- Küreselleşme ve bölgesel entegrasyonun (AB gibi) sivil toplum anlayışı üzerindeki etkisi.

Sivil toplum belirlemelerinin çoğunun merkezinde belli haklara sahip vatandaş vardır. Yani sivil toplum kavramının ana aktörü vatandaştır (Stojiljković, 2014). Charles Taylor, sivil toplum teriminin anlamını üç düzeyde ayırt eder (Павловић, 2009, s. 70):

- Asgari anlamda, yani sivil toplum, devlet iktidarının vesayeti altında olmayan özgür derneklerin olduğu yerde bulunur.
- Daha katı bir anlamda, yani bir bütün olarak sivil toplum, faaliyetlerini özgür

dernekler aracılığıyla yapılandırabilir ve koordine edebilir.

- Alternatif veya başka bir anlama ek olarak, derneklerin ortak eylemleriyle devlet politikasını önemli ölçüde belirleyebildiği veya yönünü etkileyebildiği sivil toplumdan bahsedebiliriz.

Kaldor (2003) beş farklı sivil toplum modelini vurgular. İlk versiyon olarak Societas civilis'ten bahseder, yani "Burada terimin orijinal versiyonu olarak tanımlanabilecek noktaya atıfta bulunur: bir hukuk devleti ve bir siyasi topluluk olarak sivil toplum, bireylerin örtülü veya açık rızasına dayanan barışçıl bir düzen, bir medeniyet' bölgesi" (Kaldor, 2003, s. 7). İkinci versiyon için ise burjuva toplumunu ifade eder. Bu bölümde, "Sivil toplum[un], ilk kez devletle karşıtlık içinde olduğu" vurgulanmıştır (Koser, 2007, s. 8). Üçüncüsü; aktivist olarak adlandırılan versiyona atıfta bulunmaktadır. "Bu tanımda sivil toplum, aktif vatandaşlığa, resmi siyasi çevrelerin dışında büyüyen kendi kendine örgütlenmeye ve bireysel vatandaşların içinde yaşadıkları koşulları hem doğrudan öz-örgütlenme hem de siyasi baskı yoluyla etkileyebilecekleri genişletilmiş alanı ifade eder" (Kaldor, 2003, s. 8). Sivil toplumun dördüncü versiyonu, onun neoliberal versiyonuna atıfta bulunmaktadır. "Bu versiyon, siyasette bir tür piyasa olan laissez-faire siyaseti olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre sivil toplum, yalnızca devlet gücünü kısıtlamakla kalmayıp aynı zamanda devlet tarafından gerçekleştirilen birçok işlevin yerine geçen, kâr amacı gütmeyen gönüllü bir 'üçüncü sektör' olan dernek hayatından oluşur" (Kaldor, 2003, s. 9). Beşinci ve aynı zamanda son versiyon olan postmodern versiyon için Mary Kaldor şunu belirtir: "Sivil toplum bir çoğulculuk ve çekişme arenasıdır, nezaketin yanı sıra kabalığın da kaynağıdır" (Kaldor, 2003, s. 9). Sivil toplumun yukarıda bahsedilen akademik özellikleri, karmaşıklığının veya çoğulculuğunun yanı sıra uzun bir tarihsel geçmişe işaret eden pek çoközellikten sadece birkaçıdır. Dolayısıyla sivil toplum, benzer ilgi ve arzulara sahip, bazen devletle ortaklık veya işbirliği içinde, bazen de ondan ayrı hareket eden bir dizi farklı kolektif biçimdir. Bu nedenle sivil toplum ve devlet ilişkisinin vurgulanması oldukça önemlidir.

Norberto Bobio'ya göre, modern devlet-sivil toplum kavramsal çifti, modern toplumun büyük ikiliklerinin ailesine girmektedir (Павловић, 2009, s. 93). Devletin yaratılması sivil toplumdan daha eski olmasına rağmen, bugün onların ortaklığı hakkında daha fazla konuşulmaktadır. "Ortaklık", yönetimin kilit bir normu haline gelmiştir (Spiker, 2014,

s. 240). Ortaklık, son yıllarda teşvik edilen modern devlet ve sivil toplum ilişkisinin önemli bir bileşenidir. Muhtemelen bunun nedeni, son yıllarda ortaya çıkan güç yapılarındaki değişimin yanı sıra dünyada meydana gelen bir dizi diğer ilgili faaliyettir. İster ortaklık içinde ister bağımsız faaliyet göstersin, sivil toplum ve modern devletin modern toplumun birbirine bağımlı bileşenleri olduğunu söylemek önemlidir. Sivil toplum ve devlet ilişkisinden bahsederken üzerinde durulması gereken önemli nokta, dünyada ne zaman ciddi bir kriz ortaya çıksa her defasında bu ilişkinin sorgulanıyor olmasıdır. Claus Offe'nin (1984)de yazdığı gibi, bu tür krizlerden biri refah devletinin yükünün aşırı şekilde artmasıdır. Kurumsallaşmanın derecesine, kararların alınma biçimine ve iki sektör arasındaki işbirliğinin önemine/kalitesine bağlı olarak sivil toplum-devlet ilişkilerinin birkaç düzeyi vardır. Bunlar bilgi, danışma, diyalog ve ortaklıktır (Pavlović; Stojiljković, 2010). Ivana Petrović (2006), Balhimer'den alıntı yaparak şunları ifade eder: "Sivil toplum kavramının hemen hemen tüm yorumlarında ortak olan şey, onun devlete göre göreli özerkliğidir: bu nedenle, devlet tarafından dayatılmayan gönüllü sosyal faaliyetlerdir, yani kanunlasınırlandırılmış özerk, kendi kendini örgütleyen derneklerin bileşimidir." STK'lar; devletin ve özel şirketlerin dışında kalan, kar gütmeyen kuruluşlar, sendikalar, aktivist gruplar, yardım organizasyonları, meslek odaları, kadın organizasyonları, dernekler, vakıflar, dini kuruluşlar, platformlar ve kooperatifler gibi grupları kapsar (Uğur, 2013, s. 23).

Sivil toplum, vatandaşlar ve onların derneklerinden oluşan bir toplumdur. İçinde vatandaş ikili bir kapasitede görünür. Bir kişi, birey olarak görünür. Bu haklardan bazıları, özgürlük ve kamusal yaşama katılma hakkı ile özel yaşam hakkıdır. Sivil toplumda analitik olarak üç düzey ayırt edilebilir:

- Bireyler olarak vatandaşlar;
- Yurttaş dernekleri, toplumsal hareketler ve sivil kurumlar,
- Halk (Павловић, 2009, s. 81).

Bu nedenle, kapsamlı bir sivil toplum bütününün parçası olarak sivil toplum kuruluşları veyadernekler ortaya çıkmaktadır. Sosyolojide STK'lar, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi, sivil toplum ve sosyal diyaloğun inşasında önemli bir araç olarak görülmektedir.

STK'ların resmi olarak kabul edilmiş bir tanımı olmamasına rağmen, Suat Uğur sivil

toplum kuruluşlarını "herhangi bir devlet organından bağımsız bir şekilde özel kişilerin girişimiyle kanuni olarak kurulmuş her türlü organizasyon için kullanılan genel bir terim" olarak tanımlar (2013, s. 26). STK'lar yeni bir toplumsal oluşum değildir (Cernea, 1988), ama bugünkü anlamıyla STK kavramı ilk defa 1945 yılında Birleşmiş Milletler teşkilatının kuruluşu sırasında, kuruluş beyannamesinin 10. Bölümünün 71. maddesinde devletlere ve üye ülkelere ait olmayan kuruluşların danışmanlık rolü ile ilgili tanımlamada kullanılmıştır (Uğur, 2013, s. 26). Özellikle bunun nedeni İkinci Dünya Savaşı ve yarattığı tüm sonuçlardır. 1980 yılından itibaren STK kavramı yeniden canlanmaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, STK kavramının yeniden teşvik edilmesi için büyük bir ivme kazandırmıştır.

1988'de Dünya Bankası Tartışma Belgelerinde Michael M. Cernea, STK'ların gelişiminde üçözelliğin olduğunu belirtmiştir. Bunlar:

1) Bu kuruluşların hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, yerel veya ulusal çıkarlar doğrultusunda, kamu teşebbüsünün hemen hemen tüm alanlarında çoğalma hızı ve kapsamı,
2) Köklü sivil toplum örgütleri geleneksel özelliklerini ve tecrübelerini yeni ve güncel çalışmalarla a geliştirerek ve üretim odaklı aktiviteler yaparak geleneklerini desteklemektedirler.
3) Sivil toplum örgütleri, özellikle yoksulların örgütleri, kendi içlerinde daha sofistike ve daha örgütlü hale geldiler, güçlerinin daha çok farkına vardılar ve seferberlik becerilerini artırdılar.

İç organizasyonlarını güçlendirmeye yönelik bu girişimler, STK'lar arasında bir ağ oluşturma sistemi kurma eğilimi ile tamamlanır. Daha önce yalnızca ayrı STK'ların bulunduğu yerde STK ağları oluşturulmuş ve özellikle ulusal düzeyde koordinasyon organları veya STK konseyleri ve federasyonları kurulmuştur (Cernea, 1988).

Uğur'a göre (2013, s. 38-39), sivil toplum kuruluşlarının üç temel özelliği vardır:

- STK'lar ortak çıkarlar etrafında toplum tarafından kurulurlar,
- STK'lar küreselleşme süreciyle yakından ilişkilidirler,
- STK'lar tam olarak kavramsallaşmamış olmaktan dolayı belirsiz ve bazen de kamu idaresinin alternatifi olarak görüldüğü için karşı çıkılan bir kavramdır.

Sivil toplum kuruluşlarının en belirgin özellikleri, sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmemeleri; hükümetlerden, kamu makamlarından, siyasi partilerden bağımsız olmaları, ticari çıkar gözetmemeleri, kâr amacı gütmemeleri ve merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yapmalarıdır (Uğur, 2013, s. 39).

Yukarıdakilerin tümüne dayanarak, günümüzdeki anlamıyla STK terimi henüz yenidir ve giderek artan bir şekilde önem kazanan günümüzün çeşitli alanlarına genişlemektedir. Bu nedenle sivil toplum ile modern devlet arasındaki ilişki düşünüldüğünde, STK'lar ile devlet arasındaki ilişki de ele alınmaktadır.

Dünya Bankası'nın tanımına göre STK'lar sosyal barış ve refahı artırmak için çalışan,yoksulluğa dikkat çeken, çevreyi koruyan, temel sosyal hizmetlere ve temelde sosyal gelişmeyi sağlamayı amaçlayan özel organizasyonlardır (Uğur, 2013, s. 25). Sivil toplumun ve dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının temel amaçlarından biri, toplumdaki ensavunmasız grupların çıkarlarını temsil etmek ve hizmet sunmaktır.

Farklı roller üstlenen sivil toplum kuruluşları, kendilerini devlete karşı farklı tutumlar ve ilişkiler içinde bulmaktadır. Gordana Matković ve "Sosyal Koruma Hizmetlerinin Sağlanmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü" başlıklı esere katkıda bulunan yazarlar, teorik olarak sivil toplum kuruluşları ve devlet arasındaki üç farklı ilişki modelini tanımlamanın mümkün olduğuna dikkat çekiyorlar:

- Tamamlayıcı,
- Tümleyici
- Çatışmacı.

Tamamlayıcı model sivil toplum sektörünün devlet tarafından kapsanmayan kamu mal ve hizmetlerine yönelik talebi karşılar; tümleyici model hizmetleri, finanse eden devlet ile bunları sağlayan STK'lar arasında bir ortaklığı ifade eder; çatışmacı model ise baskıyı varsayar. Devlet, bu örgütlerin faaliyetlerini ve etkisini sınırlamaya çalışır. Farklı tarihsel ve sosyal koşullarda, şu veya bu ilişki modeli öne çıkmaktadır. Genellikle bu ilişki modelleri paralel olarak bulunur. Gelişmiş ülkelerde baskın olan model ise tamamlayıcı modeldir (Matković, Stranjaković & Kovačević, 2009).

Sosyal sistemler yıllar içinde sayısız dönüşüme ve geçişe maruz kalmıştır; bu da

devletin sosyal güvenliği sağlamadaki rolünün değişmesine neden olmuştur. Bu şekilde, devlet güvenliğinin neredeyse egemen görüntüleri giderek yerini özel pazara ve sivil toplum kuruluşlarına bırakmaktadır. Başta sosyal hizmetlerin sağlanması olmak üzere, sosyal güvenliğin sağlanmasında kamu ve sivil sektör arasındaki değişen ilişki genellikle üzerinde çokça düşünülen modellerden biridir. Aynı derecede önemli olarak, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sosyal hizmetlerin sağlanması ve bunun sonucunda toplumda sosyal güvenliğin sağlanması da düşünülmektedir (Перишић, 2016). Bu nedenle sosyal ve ekonomik birçok sorunu ve krizi çözmek için sosyal hizmet sunan sivil toplum kuruluşlarının pazar ile devlet arasında konumlanarak genişlemesi söz konusudur. Bütün bu boyutlar, geniş bir sosyal alan işgal ederek literatürde "üçüncü sektör" terimi altında gözlemlenebilir.

1.3.1. Sırbistan'daki Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Sırbistan'daki sivil sektör, yenilikçi hizmetlerin taşıyıcısı olarak görünmektedir (Jelić, Mihajlović, Babić, 2017). Bu yenilikçi hizmetler, göçmenler ve mülteciler gibi farklı bireylere ve sosyal gruplara yöneliktir. Sırp mevzuatı sadece dernek terimini kabul eder. Bu nedenle, Sırbistan Cumhuriyeti Dernekler Yasası, derneği, çeşitli gerçek veya tüzel kişilerin örgütlenme özgürlüğüne dayalı, gönüllü ve sivil toplum kuruluşu olarak tanımlar.Derneklerin hedefi Anayasa veya kanunlarla yasaklanmayan genel amaç ve çıkarlarını gerçekleştirmek veya gerçekleşmelerini teşvik etmektir. Aynı kanunun 3. maddesinde, "Dernek amaçlarını gerçekleştirmek üzere özgür ve bağımsız olarak kurulur ve örgütlenir" denmektedir (Zakon o udruženjima, 2009, 2011, 2018).

Yukarıdakilere ek olarak, Sırbistan Cumhuriyeti'nin sosyal korumayı ve sosyal hizmetlerin sağlanmasını düzenleyen yasal çerçevesi, dernekleri ve diğer örgütlenme biçimlerini sosyal hizmet sağlayıcıları olarak kabul etmektedir (Vuletić, 2020).

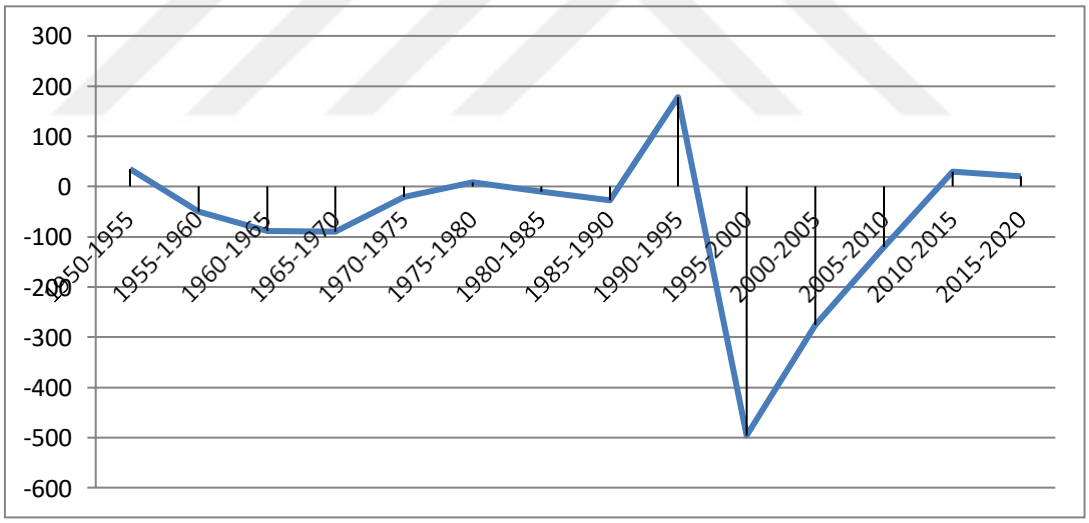
Tarihsel olarak, sosyal hizmetlerin sağlanmasında devlet ve piyasa arasındaki sosyal alan, yakın zamanların bir ürünüdür (Matković, Stranjaković ve Kovačević, 2009) ve neoliberalizmin sosyal politikanın tüm alanlarına girmesiyle birlikte büyük bir değişime uğramıştır. Bu da sivil sektörü daha da önemli hale getirmekte ve kamu sektörünün etkinliği sorgulanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SIRBİSTAN CUMHURİYETİ'NDE GÖÇMENLER VE MÜLTECİLER İÇİN SOSYAL HİZMET SAĞLAYICISI OLARAK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sırbistan'ı da içine alan göç akışları sanayileşme, kentleşme ve pazar geliştirme süreçleri tarafından şartlandırılmıştır.

2019 Dünya Nüfus Perspektifi'nin son raporuna dayanarak, Şekil-1, Birleşmiş Milletler(BM) verilerine göre, 1950'den 2020'ye kadar olan dönem içindeki, Sırbistan daki göçmen sayısını sunmaktadır.

Şekil-1: 1950-2020[9] arası dönem için Sırbistan'daki net göçmen sayısı (UN, 2019).

Rapor bu dönemde gerçekleşen göç akışlarının genel bir grafiğini vermektedir. Nüfus hareketi yaygın bir olaydır. Bu hareketler çoğunlukla eyaletin kırsal kesiminden kentsel

9 Grafikte net göçmen sayısı bin olarak ifade edilir (UN, Population dynamics, World populationprospects 2019). Sırbistan tarih boyunca farklı isimlerle anılan bir ülke olmuştur:
1963 - 1991 Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti1991
- 2003 Yugoslavya Federal Cumhuriyeti
2003 - 2006 (Birlik) Sırbistan ve Karadağ

merkeze doğru gerçekleşmiştir. 1951'de Sırbistan, kendisini mültecilerin korunmasına adayarak Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Sözleşme'yi onaylamıştır. 1967 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Ek Protokol, kendisini daha geniş bir mülteci koruması sağlamaya adamıştır. 1955'ten 1980'e kadar olan dönemde, Sırbistan daha büyük veya daha genişölçekte bir negatif göç dengesinden etkilenmiştir. Bunun nedenleri, kapitalizmin Avrupa'daki genişleyen etkisinde bulunabilir ve bunu artan işgücü ihtiyacı izlemiştir. Sırbistan'dan işçiler geçici olarak Almanya, Avusturya, Hollanda, İsviçre, Fransa ve diğer ülkelerde çalışmaya gönderilmiştir (Pejin-Stokić, 2012). 1973 yılındaki petrol krizi bu negatif eğilimi azaltmış ve 1980'lerde kısa bir süre için pozitif bir eğilim kazanmıştır. Başta Bosna Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan olmak üzere tüm cumhuriyetlerdeki ve 1991-1995 döneminde Bosna-Hersek ve Hırvatistan'daki savaşlarla doruğa çıkan siyasi gerilimler, Sırbistan'a gelen göç sayısının Sırbistan'dan başka bir yere giden göç sayısından daha fazla olmasına yani pozitif göçe artmasına sebep olmuştur (Pejin-Stokić, 2012). 1995'ten 2008'e kadar, Sırbistandan giden kişilerin Sırbistan'a gelen kişilerin sayısından fazla olmasına yani diğer bir değişle negatif göçe sebep olmuştur. Siyasi huzursuzluk ve beraberinde getirdiği ekonomik istikrarsızlıklar bu eğilimi artırmıştır. Avrupa Birliği (AB) ile Sırbistan arasında 2008 yılında yürürlüğe giren geri kabul anlaşması, göçmenlerin kendi ülkelerine dönmesini temin etmiş ve geriye dönüş zamanla artmıştır. Bu anlaşmanın uygulanmasına ilişkin temel ikili protokoller, Avrupa Birliği (AB) üyesi olan Avusturya, Bulgaristan, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, Macaristan, İtalya, Slovakya ve Slovenya ile imzalanmıştır (Pejin-Stokić, 2012).

Arap Baharı'nın neden olduğu Batı Avrupa yolunda Sırbistan topraklarından büyük bir göç dalgası geçmiştir. Arap Baharı ve göçmen krizi, 2015 yılından bu yana AB ülkelerine gitmek üzere kendilerini Sırbistan topraklarında bulan çok sayıda insanı anlamak için iki farklı ama birbiriyle ilişkili olaylardır. Arka planda 2011 yılında Tunus, Mısır, Libya, Yemen (ve diğerleri) gibi Arap nüfusunun yoğun olduğu birçok ülkede rejim karşıtı hoşnutsuzluğun halk ayaklanmasıyla patlak vermesini takip eden bir olay olarak görülebilir.

Yine büyük ölçüde ani olarak algılanan bir sonraki olay ise 2015 yılının ortalarında, Suriye'deki çatışmaların şiddetlenmesi nedeniyle bir göç dalgasının Avrupa ülkelerine doğru hareket ederek Arap nüfusunu ve çok sayıda Afrika ve Asya ülkesinin tehlike altındaki nüfusunu çatışma bölgesinden uzaklaştırmasıyla tırmanmıştır.

Genellikle sığınmacı, mülteci ve düzensiz göç hareketleri birbiri içine girmekte ve doğal olarak anlam karmaşası da yaşanmaktadır (Adıgüzel, 2020). Bu göç dalgası, bu sebeple, literatürde 'karışık göç dalgası' olarak nitelendirilir (Velimirović, 2018).

Daha önce özetlendiği gibi, bu bölümün en başında küreselleşme kavramına, boyutlarına ve etkilerine bakmak çok önemlidir. Ayrıca, STK'lar tarafından göçmenlere ve mültecilere sağlanan sosyal hizmetler bağlamında küreselleşme oldukça önemlidir. "Sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkiye ilişkin tartışmalar, ülkede ciddi krizler olduğunda her zaman alevlenir" (Павловић, 2009). Sırbistan, eski bir Yugoslav Cumhuriyeti olarak birçok kriz yaşamıştır. Yugoslavya'nın parçalanmasının ve osyalist karakterinin, sivil toplum sektörünün gelişimi üzerinde belirleyici etkiler yapmıştır. Bu bölümde, söz konusu etkilerin yanı sıra, Yugoslavya'nın parçalanması süreci, göç ve STK merkezli sosyalist politikalar ve sivil toplum sektörünün gelişimi üzerinde durulacaktır. STK'ların göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sunmadaki etkisinin tartışılmaya devam ettiği bir sistemin sonuçları ve özellikleri ile yeni bir göç krizi olan son bölüme bir giriş sağlayacaktır.

2.1. Küreselleşmenin STK'lar Üzerindeki Etkisi

1960'larla birlikte, küreselleşme çağdaş sosyologların, tarihçilerin, siyaset bilimcilerin, kültür bilimcilerin ve ekonomistlerin ilgi alanına girmiştir (Џамић, 2014). Küreselleşme terimi ilk olarak 1961 yılında Dirk Messner'in derlediği İngiliz Dili Sözlüğü'nde geçiyor. Küreselleşme kavramı başlangıcı, etkileri, nedenleri ve evrensel uygulanabilirliği ile birlikte birçok tartışmayı da beraberinde getirmektedir (Jejts, 2017, s. 13). Kesin olan, küreselleşmenin modern sosyal bilimlerde (Џамић, 2014) günümüzün anahtar kavramlarından biri olmasıdır. Hatta medeniyetin gelişme aşamalarından biri olarak da anlaşılabilir (Lončar, 2005). Bunun nedenleri aşağıda sunulan olgularda bulunabilir. Enbaşta, küreselleşmenin tek bir tanımının olmadığını ve küreselleşme kavramının bütün boyutlarını

tek bir teori ile kavranmasının ve açıklanmasının zorluğunu belirtmek gerekir.

Literatürde küreselleşmenin dört etkin tanımı ile karşılaşılır. Steger (2003), bunları şöylesıralar:

- Küreselleşme, uzak yerel bölgeleri birbirine bağlayan dünya çapındaki sosyal ilişkilerin, yerel olayların kilometrelerce uzakta meydana gelen olaylar tarafından şekillendirilmesi ve bunun tersi olarak da tanımlanabilir.
- Küreselleşme kavramı, her ikisi de modernitenin önceki aşamalarından çok daha somut ve dolaysız görünen bir dünya pazarının ufkunun yanı sıra dünya iletişiminin muazzam bir genişlemesi duygusunu yansıtır.
- Küreselleşme, sosyal ilişkilerin ve etkileşimlerin mekânsal organizasyonunda -genişlikleri, yoğunlukları, hızları ve etkileri açısından değerlendirilen-kıtalararası veya bölgeler arası akışlar ve faaliyet ağları, güç kullanımı ve etkileşim üreten bir dönüşümü somutlaştıran bir süreç (veya süreçler dizisi) olarak düşünülebilir.
- Bir kavram olarak küreselleşme hem dünya baskısının hem de bir bütün olarak dünya bilincinin yoğunlaşmasını ifade eder.

Jejts (2017) küreselleşmenin, insan varoluş koşullarının, ulusal sınırları aşan yoğun, ağır karşılıklı bağlılık ve bağımlılık ağlarıyla karakterize edildiği gerçeğini özellikle vurguladığını belirmektedir. Böyle bir beyan şunları içerir:

- Sermaye, mal ve hizmet akışları;
- Ticari faaliyetler ve ekonominin küresel etkileşimi;
- Medya ve iletişim yoluyla görüntü, fikir, bilgi ve değerlerin akışı;
- Tüketimcilik, bireycilik ve kolektivizm gibi yaygın ideolojiler;
- İnsanların uluslararası hareketleri (eğlence, iş, tedavi, kişisel güvenlik için);
- Küresel siyasi kurumlar, siyasi işbirliği, siyasi hareketler ve siyasi eylem (2017, s. 13).

Küreselleşme kavramı, 5 farklı anlayışın olması bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bunlar:

- Küreselleşme = uluslararasılaşma, yani ülkeler arasında yoğun etkileşim ve karşılıklı bağımlılık;
- Küreselleşme = serbestleşme, yani ticaret engelleri, sermaye kontrolleri veya seyahat vizeleri gibi devlet kısıtlamaları olmaksızın kaynakların oldukça hareketli olduğu açık bir dünya;
- Küreselleşme = evrenselleşme, yani her şey benzer veya aynı hale gelir.
- Küreselleşme = batılılaşma, genellikle "Amerikanlaşma". Bunun anlamı, özellikle Amerikan tüketici varyantında yapıların zorunlu modernizasyonudur.
- Küreselleşme = yurtsuzlaşma, bu sayede ilişkilerin bölgesel coğrafyayı aşması anlamına gelir (Petrinić, 2001).

Küreselleşmenin tek bir süreç olmadığı, birçok yönü de dahil olmak üzere ulus-devleti aşan ve böylece dünyayı tek bir ülkede birleştiren birbiriyle bağlantılı birkaç süreç olduğu küreselleşmede birdenbire ortaya çıkmamıştır. Diğer bütün süreçler, kavramlar ve hattasosyal bilimlerdeki yenilikler gibi kendine özgü bir tarihsel arka planına sahiptir. Bununla birlikte, bu tarihsel arka plan da ihtiyatla dikkate alınmalıdır, çünkü teorisyenler arasında bile işin başlangıcı, nedeni ve boyutları hakkında fikir ayrılıkları vardır. Bazı akademisyenler küreselleşmeyi yalnızca 'kırk yıllık post-endüstriyalizmle sınırlandırırken' (Steger, 2003, s. 18-19), diğerleri bu alanı genişletiyor. En yaygın görüşlerden biri, modern küreselleşmenin ABD kaynaklı olduğudur.

Tüm bunlardan yola çıkarak küreselleşmenin ekonomik, teknolojik, politik, kültürel olduğu kadar ekonomik, politik, kültürel ve sosyal boyutlarıyla da sosyal bir olgu olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda, yukarıdaki boyutların her biri, küreselleşmenin refah devletlerinde değişen yaklaşımlar, tutumlar ve politikalar üzerindeki etkisi ve bu sistem aracılığıyla sosyal hizmetlerin sağlanması süreci ana hatlarıyla ele alınacaktır.

Küreselleşme, dünya çapında toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve değiş tokuşları oluşturan, çoğaltan, esneten ve yoğunlaştıran çok boyutlu bir toplumsal süreçler kümesini ifade eder. Küreselleşme tek bir süreç değil, çeşitli düzeylerde ve farklı boyutlarda aynı anda ve eşit olmayan şekilde işleyen bir süreçler bütünüdür. Modern bilim insanlarının ve

araştırmacıların küreselleşmenin temel boyutlarına ışık tutma çabaları devam etmektedir. Literatürde konuyla ilgili öne çıkan çalışmalar Held, McGrew ve Giddens'ın incelemeleri olmuştur (Pantelić, Pavićević, Petrović ve Milovanović, 2002).

Bu yazarlara göre küreselleşmenin en önemli yedi boyutu şu şekilde ayırt edilebilir:

1. *Ekonomik boyut: Sermayenin, üretim ilişkilerinin ve sınıfların uluslararasılaşması, ardından teknoloji ve finansal sermayenin tekelleşmesi, piyasa rekabeti yoluyla, ekonomik yaşamın tüm anlarının yoğun gezegensel bağlantısını mümkün kılması;*
2. *Sosyal-kurumsal boyut: Doğal ataerkil-tarım medeniyetinin baskın meta ilişkileri ve açık sivil toplumla değiştirilmesi;*
3. *Altyapı boyutu: Artan sayıda şirket, sermaye, mal, hizmet, emek ve bilginin uzun mesafelerde daha hızlı ve daha kapsamlı yapısal bağlantısı;*
4. *Siyasi boyut: Uluslararası yasal egemenliğin krizi ve ulus devletin iç meşruiyeti, bölgesel ve dünya yönetim kurumlarının oluşumu, ulusötesi ve ulusüstü kurumların artan etkisi ve Batı demokrasisinin dünya sahnesinde evrenselleşmesi;*
5. *İdeolojik-kültürel boyut: Güçlü bir gezegensel bilinç endüstrisi biçimindeki ideolojinin küresel güç düzeninin kilit bir kolu haline gelmesi;*
6. *Askeri ve jeostratejik boyut. İki kutuplu yapının fiziksel gücün tek kutuplu yapısı ile değişmesi. Dünyanın hâkim güçlerinin dokunulmaz ve yadsınamaz askeri hegemonik cephe yaratma eğilimi ve militarizasyonu meşrulaştırmanın yeni yolları;*
7. *Ekolojik boyut: Gezegenin ve uygarlığın hayatta kalmasını sorgulayan ekolojik olarak yıkıcı üretim biçiminin (hammaddelerin tükenmesi, kirlilik, iklim değişiklikleri) dünya çapındaki tehlikesidir* (Pantelić, 2002).

Literatürde bilim insanları arasında farklı görüşlere sahip başka bir çelişkili görüş daha fark edilebilir. Küreselleşmenin modern toplumun dönemselleştirilmesi sorunuyla yakın bağlantısına, daha doğrusu küreselleşmenin yeni bir çağa, postmodern bir çağa girmeyi mi içerdiğine yoksa küreselleşmenin modern çağda başlatılan sürecin bir devamı mı olduğuna atıfta bulunmaktadır (Neš, 2006, s. 69)?

Neš (2006) küreselleşmeye yönelik en geleneksel yaklaşımın Marksist yaklaşımın olduğuna dikkat çekiyor. Bu yaklaşımın önemi, sermaye ve emek arasındaki sömürü ilişkisine

dayanan bir üretim tarzı olarak kapitalizmin özüne yansımaktadır. Bu şekilde, maksimum artı değer çıkarılması gerekir. "Kapitalizm, başlangıçta ortaya çıktığı toplumun ötesine yayılmak için doğuştan gelen bir eğilime sahiptir" (Neš, 2006, s. 70). Öte yandan, küreselleşmeye bakmanın bir yolu olarak Marksizme bir alternatif olarak Giddens ve Beck, küreselleşmenin birçok nedenden kaynaklandığını savunmaktadırlar. Marksist düşünürler küreselleşmeyi kapitalizmin bir sonucu olarak değerlendirirken, bu düşünürler küreselleşmeyi modern çağın bir sonucu olarak kabul etmektedirler. Giddens,küreselleşmenin modern çağın dinamizminin bir sonucu olduğuna inanmaktadır. Modern çağın dinamizmi, kaçınılmaz olarak, kurumlarının küreselleşmesine, kapitalizme, sanayileşmeye ve ulus devlette yoğunlaşan şiddet araçlarının idari denetimine yolaçmaktadır (Neš, 2006, s. 78-79).

Küreselleşmeye yönelik oldukça zengin bir teorik yaklaşım çeşitliliği vardır. Daha önce de belirtildiği gibi, küreselleşmenin diğer teori ve yaklaşımlardan bağımsız olarak sunulabileceği tek bir teori veya teorik yaklaşım yoktur. Bununla birlikte, David Held, küreselleşmenin daha iyi anlaşılabilmesine yönelik bir çabayla küreselleşme olgusunu değerlendiren düşünce okullarının bir incelemesini yapar. Bu okullar, örneğin liberalizm, muhafazakarlık veya Marksizm gibi geleneksel ideolojik konumlara dayanmaz. Hiperküreselcileri, şüphecileri ve dönüşümcüleri bu şekilde ayırt eder. Hiperküreselciler için küreselleşme, ulus-devletlerin küresel ekonomide daha az önemli ve hatta ekonomik olarak sürdürülemez olduğu yeni bir dönemdir. Ancak küreselleşmenin ekonomik boyutunun analizinde hiperküreselciler arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Şüpheciler, ulus-devletin gücünün büyüdüğüne ve önemli bir özellik olmaya devam ettiğine inanmaktadır. Şüphecilere göre 21. yüzyıl, ulus-devletin sonunu değil, bağımsızlığın kazanılmasını ve yenidevletlerin yaratılmasını beraberinde getiriyor. Üçüncü görüş olan dönüşümcülere göre ise ulus-devlet varlığını sürdürecek, ancak rolü değişecek ve daha aktif hale gelecek ve böylece yeni dünya düzenine uyum sağlamanın ana stratejisi haline gelecektir (Џамић, 2014).

Hiperküreselciler içerisinde yer alan neoliberal yazarlar, ekonomik küreselleşme çağının laissez-faire ekonomisinin, serbest piyasanın, sivil özgürlüklerin ve insan haklarının küresel olarak yayılmasına yol açtığını savunmaktalar. Öte yandan, kapitalist sistemin büyük muhalifleri olarak neo-marksist hiperküreselciler, bu sürecin insanların artan sömürüsüne ve baskısına yol açtığını iddia ediyorlar. Her durumda, hiperküreselcilerin her iki kanadı da,

ekonomik küreselleşmenin yeni çağının, her şeyin ekonomik yönetimin gereklerine göre gerçekleşmesine yol açtığı ve tüм dünyanın küresel yönetişim ilkelerine göre işlemeye başladığı konusunda hemfikirdir (Џамић, 2014).

Neoliberalizm, "küreselleşmenin katlanarak artan hızının güçlü bir üreticisi" (Pantelić, 2002, s. 14) olarak ortaya çıkıyor. Neoliberalizm,[10] özellikle, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında önemli hale geldi. Bunun nedeni, 'sağcı tiranlıklar'dan daha tehlikeli algılanan komünizm tehlikesidir. Devlet tarafından sosyal yardımlar saldırıya uğramıştır ve refah devletini (Thatcherizm ve Reaganizm olarak adlandırılan) yeniden özelleştirme ve sosyal fonların azaltılması politikaları yoluyla ortadan kaldırmaya yönelik stratejiler Batı ülkelerinin siyasetine ve ekonomisine egemen olmuştur (Ravlić, 2013). Sosyal kapitalizm, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalizmin neoliberal bir versiyonuyla değiştirildi. "Refah devletinin gerekli reformu yerine, yeni bir tarihsel proje (neoliberalizm) çöküşünü ilan etti" (Vidojević, 2010, s. 323-324). Minimal devlet ve serbest piyasa, neoliberalistlerin yol gösterdiği ana fikirlerdir. Neoliberalizm ideolojisi, refah devletinde meydana gelen tüm değişikliklerin en büyük suçlusu olarak görülmektedir.

Neoliberalizm, 1970'lerin ekonomik kriz süreçleriyle küresel sahneye çıkmıştır. O dönemden itibaren, savaş sonrası refah devletinin yeniden yapılandırılmasına paralel olarak piyasa temelli politikalar dünyada daha yaygın hale gelmiştir (Kuzmančev-Stanojević, 2020). O zamandan beri neoliberalizme çağdaş biçimiyle bakılmalıdır. Buradaki önemli nokta, küresel ekonominin gelişiminin ulusal refahın yeniden dağıtım sistemlerini büyük ölçüde etkilemesidir. Mishra (1999) küreselleşmenin ulus devletlerin sosyal koruma alanında belirli eylemlerde bulunma kapasitesini sınırladığını iddia eder. Küresel eğilimler, eşitsizliği teşvik eden ve sosyal korumayı işgücü piyasasında var olan bir "katılık" olarak sunan güçlü bir neoliberal ideolojiyle ilişkilendiriliyor. Dünya Bankası ve IMF, yapısal uyumun teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ve Doğu Avrupa ülkelerinde sınırlı hükümet harcamalarına, sosyal hizmetlerin seçiciliğine ve özel hizmetlere odaklanan

[10] Neoliberalizm, siyaset literatürde muhafazakâr liberalizm olarak daha iyi bilinir. Neoliberalizmin bir kavram olarak kavramsallaştırılması bu çalışmanın konusu olmasa da, "neoliberalizm" teriminin dört farklı fenomen için kullanıldığını belirtmek önemlidir: (**i**) Zamanımızın geç kapitalist ekonomisi için – bir ekonomi olarak neoliberalizm (finansal kapitalizm); (**ii**) fikirler için - entelektüel bir proje ve bir ideoloji olarak neoliberalizm; (**iii**) küresel olarak uygulanabilir bir dizi siyasi önlem için - siyaset olarak neoliberalizm; ve kültürün kuşatan hegemonik gücü için - kültürel bir rejim olarak neoliberalizm (Kuzmančev-Stanojević, 2020).

özel bir ekonomik ve sosyal politika biçimini aktif olarak desteklemişlerdir (Spiker, 2014, s. 169).

Küreselleşmenin ulus devletler ve dolayısıyla refah devletleri üzerindeki etkisi yadsınamaz. Saskia Sassen, ulus-devletlerin eskisi gibi işlemeye devam edip edemeyeceği sorusunu gündeme getirmiştir. Küreselleşmenin yalnızca dış tehditler getirmediğini, aynı zamanda kurumların işleyiş yapabilme biçimini de değiştirdiğini savunmaktadır (Sassen ve Esping- Andersen, 2005, s. 4). Refahın sosyal organizasyonu genel olarak ulus-devlete dayansa da, küreselleşmenin etkisi bazı değişikliklere yol açmıştır. Jejts'e göre (2017, s. 16), küreselleşmenin sosyal politika ve refah devletleri üzerindeki olası etkilerinden bazıları şunlardır:

"- Bireyler, haneler, işçiler ve topluluklar için yeni veya ek sosyal farklılıklar ve fırsatlar yaratır;

- *Refah devletlerini birbirleriyle rekabet halinde kılar. Bunun, bulundukları ülkelerde kapsamlı sosyal güvenlik ve kamu hizmeti sistemlerini ciddi şekilde tehlikeye atacağıveya henüz kurulmamış olduğu yerlerde gelişmelerini engelleyeceği düşünülmektedir. Beklenen etkiler arasında şunlar yer almaktadır:*

1. *Sosyal standartların ve çalışma standartlarının düşürülmesi;*
2. *Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi;*
3. *Sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler için küresel pazarlar yaratmak;*
4. *Gönüllü ve gayri resmi hizmetlere artan güven;*

- *Sosyal politikanın merkezinde yer alan çok çeşitli konuları açar ve bunları ulusüstü ve küresel kurum, ajans ve forumların eylem düzeyine yükseltir.*
- *Sosyal politika oluşturma sürecinin kendisine bir dizi yeni aktör katar (örneğin, Bretton Woods kurumları, çeşitli BM ajansları, kalkınma bankaları, uluslararası ticari, gönüllü ve yardım kuruluşları);*
- *Sosyal politika reform sürecine dahil olan ülkeler içinde ve arasında (bölgesel ve küresel olarak) "yeni" siyasi koalisyonlar oluşturur."*

1980'ler sonrasında kapitalist ülkelerin yaşadığı dönüşüm, refah karşıtı politikalar ile belirlenmiştir. Bu politikalar, ekonomik olarak yarar sağlamadığı ve bir bağımlılık kültürü yarattığı gerekçesiyle refah devletinden uzaklaşmayı tercih etmekteydi. Neo-liberalizmin dönüştürdüğü sosyal refah anlayışının sosyal hizmet sunumundaki yeni çerçevesini ise işletmecilik oluşturacaktı. İşletmecilik devlet sermayesi ile iş çevresinin, sağlık, eğitim ve çevre konularında ortak ulusal ve yerel projeler yoluyla refah hizmetlerini sunmalarını ifade eder. İşletmecilik, yalnızca hizmet sunumunun örgütsel yapılarını radikal bir biçimde değiştirmekle kalmamış, ayrıca sağlık ve sosyal bakım hizmetlerinin değerlendirmesini, bu

değerlendirmenin meşruiyetini ve kamusal olarak finanse edilen hizmetlere ihtiyacı bulunanların deneyimlerini dönüştürmüştür. Bu yeni anlayışta, hizmet sunanlar yalnızca iş çevresi değil; kamusal, özel, gönüllü ve enformel sektörler ve ağlar bu karma ekonomilere dahildir (Akbaş, 2018, s. 338).

Tüm bunlardan yola çıkarak, 1980'li yıllarda önem kazanan neoliberal politikaların dünyanınbirçok ülkesinde sosyal koruma ve sosyal hizmetler alanında büyük izler bıraktığı söylenebilir. O yılların neoliberal anlayışları, yalnızca toplumdaki toplumsal eşitsizliğin her zeminde derinleşmesine yol açmıştır. Küreselleşmenin neoliberal projesinin baskısı ve ekonomik rekabet gücünü artırmak için uyum sağlama ihtiyacı altında, son yıllarda Avrupa'da iktidardaki merkez sol partilerine hakim olan üçüncü yol fikri, ABD'deki değişikliklerin yanı sıra son yıllarda ortaya çıkmıştır.

Neoliberalizm, yirmi yıldan fazla bir süredir, yasa koyucunun toplumsal yaşamın bölümlerini düzenlemeye çalıştığı önlemlerin karakterini kesin olarak şekillendiren bir matris olmuştur. Kabul edilen önlemlerde ortak olan şey, deregülasyon, adem-i merkeziyetçilik, liberalizasyon ve özelleştirme süreçleri yoluyla refah devletini tamamen dağıtma isteğiydi. Ancak bu niyet tam anlamıyla başarıya ulaşamadı. Sosyal hakların azaltılması, emeklilik, sağlık ve çalışma sigortası ve sosyal korumanın revize edilmesi kilit programlar haline gelmiştir. Karakterinin önemli ölçüde değiştiği, yapılan değişikliklerin geri dönüşünün olmadığı ve devletin 'gece bekçisi' rolünü üstlenmeye kararlı olduğu anlaşılmaktadır (Vidojević, 2010).

Çoğu Batı ülkesinde devletin sosyal refah hizmetlerini dağıtan mekanizma olarak rolü gittikçe azalmış ve bunun yerini sosyal hizmetlerin dağıtımını düzenleyici rolü almıştır. Hükümetler, sosyal sorunlara karşı piyasa merkezli çözümlere yönelirken, kamu hizmetleri hızla küçülmüş ve özel sektör sosyal refah hizmetlerini sağlamak üzere hükümetlerle sözleşmeler yapmaya başlamıştır. Bu kamu-özel sektör ortaklığı, geçmiş sosyal refah politikalarından radikal bir kopuşu temsil etmektedir (Akbaş, 2018, s. 341).

1980'lerde sivil toplum yeniden gündeme gelmiştir. Şüphesiz, 1980'li yıllardan sonra sivil toplum kuruluşlarının önemi; küreselleşme, neoliberalizm ve katılımcı demokratik sistemlerin yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte artmıştır. Özelikle aynı dönemde, gelişen ve yaygınlaşan STK'lar, sonraki tarihlerde sosyal politika ve ekonomide ortaya çıkan krizle

birlikte birçok ülkede sosyal politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Uğur, 2013, s. 27-28). Kuruluşlara, amaç ve fikirlerini ifade etmeleri için yasal araçlar verilmiştir. Bu dönem sivil toplumun dönüşüm dönemi olarak adlandırılır. Refah devleti, 20. yüzyıl boyunca sosyal refahın sağlanması görevini tek başına üstlenmişti. Bu görev, küreselleşmenin ortaya çıkması ve liberal politikaların kabul görmesiyle beraber paylaşılmış; STK'lar ve özel sektör, sosyal refahın planlanması, sunumu ve denetlenmesinde devlete yardımcı olmaya başlamışlardır. Böylece STK'ların refah devleti içindeki rolleri yeniden tanımlanmıştır (Uğur, 2013, s. 21). Bütün bunlar, 1980'lerin Thatcher ve Reagan hükümetlerinde sivil toplum tarafından hizmet sunma eğilimini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Artan rekabetin maliyetleri düşürmesi ve hizmetlerin ve faydaların verimliliğinin artırılması gerektiği savunulmuştur.

Ana odak noktası sosyal hizmetleri sağlamak olan STK'ların ve yeni çeşitli sosyal hizmetlerin sayısındaki artışın yanı sıra, eşit derecede hızlı büyümenin bir sonraki önemli bileşeni göçtür. Yani, bugün yaşadığımız dönemde göçün küreselleşme sürecinin temel unsurlarından biri haline geldiği söylenebilir. Oldukça sıkı olan birbirine bağlılık ve karşılıklı bağımlılık ağları, ulusal sınırların dışında giderek daha fazla korunmaktadır. Günümüzde, doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşayan insan sayısı tarihte görülmediği kadar çoktur. Göçler yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası meselelerde çok büyük ve önemli bir rol oynamaktadır.

Ülke içinde veya uluslararası boyutta göçü etkileyen temel faktörler itme ve çekme faktörleri olarak ikiye ayrılabilir. İtme faktörü göçün kaynak noktası, çekme faktörü ise göçün hedef noktası olan coğrafi kesim ile ilişkilidir. İtme faktörleri, insanların yaşadıkları yerdeki koşulların katlanılamayacak boyuta varmasıdır. Bunlar; işsizlik, düşük ücretler, toprağın verimsizliği, eğitim ve sağlık imkanlarından yoksunluk, kıtlık, savaş şartları, çatışmalar, terör olayları, siyasi baskılar olabilir. Çekme faktörleri ise yüksek ücretler, ucuz ve verimli topraklar, kariyer olanakları, daha iyi bir sağlık ve eğitim imkânı, bireysel ve toplumsal huzur, can güvenliği olarak özetlenebilir (Adıgüzel, 2020). İnsanların belirli bir ülkeye taşınmasının nedeninin geri çekilme faktörleri olduğu, baskı faktörlerinin ise insanların ülkeyi terk etme nedenleri olduğu sonucuna varılabilir. Everett Lee, göç etme kararını etkileyen 4 grup faktöre vurguda bulunur: Yaşanan yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörlerdir (Adıgüzel, 2020).

Basitçe söylemek gerekirse, uluslararası göçün altında yatan üç faktör kategorisi

vardır. İlki sosyo-politik faktör; yani kişinin milliyeti, dini, ırkı ve benzeri nedenlerle zulüm görmesidir.Silahlı çatışmalardan, terörden veya insan hakları ihlallerinden kaçmak göç nedeni olabilir. İkinci faktör kategorisi demografik ve ekonomiktir. Nüfusun yaşlanması, menşe ülkelerdeki ekonomik büyümeyi ve istihdam fırsatlarını veya hedef ülkelerdeki göç politikalarını etkiler. Ekonomik faktör demografik faktör ile ilgilidir; çünkü çalışma standartlarını, işsizliği, bir ülkenin ekonomisinin genel sağlığını içerir. İşgücü piyasasını tatmin etmek için genç işçilereihtiyaç duyulacaktır. Pek çok ülkenin genç bir işgücüne sahip olmadığı göz önüne alındığında, bu ülkelerdeki işgücü ihtiyacı göçmenler tarafından sağlanır. Göçmen ihtiyacının büyüyen küresel işsizlik kriziyle örtüştüğü göz ardı edilmemelidir. Böylelikle hükümetler, gelişmiş ülkelerden gelen göçmenlerin çağrılarına kolaylıkla cevap verir. Bununla birlikte, kendi toplumlarına entegre etmedeki ciddi zorluklar karşısında alıcı ülkelerin hükümetleri göç politikalarında daha seçici olmaya başladı (Kül, 2007). Üçüncü faktör kategorisi çevresel faktörlerdir, yani göçün ana nedeni sel, kasırga, deprem ve benzeri gibi doğal afetler olabilir (Adıgüzel, 2020).

Küresel siyasi ve ekonomik sistemlerdeki ani değişimler bağlamında küreselleşme süreçleri, küresel göç akışlarını hızla harekete geçirmiştir. Böylece insan göçü tarihinde yeni bir dönem oluşmuştur. Uluslararası göç akışlarının hacmi yıldan yıla artarken, sosyal ve kültürel özelliklerdeki değişim dikkati üzerine çekmektedir. İletişim, teknoloji ve ulaşım gelişimi buna önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Göç için küreselleşmenin önde gelen unsurlarından biri olan iletişim devrimi çok önemli bir unsurdur. Potansiyel göçmenler bir yandan dünyanın diğer bölgelerini tanıyorken, diğer yandan yurtdışındaki fırsatlarla karşılaşarak yer değiştirme arzusu kazanmaktadır. 21. yüzyılın sunduğu bütün teknolojik imkanlara rağmen, düşünülenin aksine, pratikte, iletişim teknolojisi herkesin kullanımına açık değildir. Bu nedenle literatürde, dünyanın birçok yerinde hala var olan "küresel dijital uçurum" terimiyle karşılaşıyoruz. Kolayca erişilebilen veya kolayca erişilemeyenler arasındaki bölünmeyi köprülemek suretiyle küresel eşitliğin, sosyal hareketliliğin ve ekonomik büyümenin teşvik edileceği ve benzer ortamların/koşulların sağlanacağı varsayılmaktadır. Taşımacılık devrimi aynı zamanda küreselleşmenin önemli bir unsurudur. Uluslararası taşımacılığın kolay erişilebilirliği, bir göçmenin taşınmayı seçmesini mümkün kılar. İletişim veya ulaşım devrimine ek olarak, biraz daha geleneksel olan kolaylaştırılmış göç modeli, sözde gayriresmi göç ağlarıdır. Göçmen, istediği ülkede ailesinin, akrabalarının,

tanıdıklarının, arkadaşlarının veya STK'ların desteğini alacaktır. Ona istenen ülke hakkında gerekli bilgileri verecekler, destek olacaklar, seyahat için ona borç para verecekler ve hedef ülkeye vardığında da ona destek olacaklardır. Aynı şekilde, ikamet ettikleri ülkenin ekonomik refahına bakılmaksızın işlemeye devam etmeleri göç ağlarının bir özelliğidir. Politikalar da belirli bir zamanda önemlerini etkileyemez. Yeni göçmenler için en güçlü destek biçimlerinden biri oldukları söylenebilir.

2.1.1. Ulusötesicilik ve Küreselleşme

Küreselleşme ve küresel göç bağlamında, ulusötesicilik terimi giderek ön plana çıkmaktadır.Ulusötesicilik terimi, 1960'ların sonlarında, sanayileşmiş ülkeler arasında artan ekonomik vesiyasi karşılıklı bağımlılığı ve dünya çapında faaliyet gösteren ulus-ötesi ve çok uluslu şirketlerin çoğalmasını ifade eder. Bu küresel şirketler de uluslararası piyasaları önemli ölçüde etkilemekte bu da insanların farklı yerlere göç etmesine neden olmaktadır.

Sermayenin, hizmetlerin, malların, insanların ve fikirlerin uluslararası, sınır ötesi hareketlerinden bu sosyal, ekonomik ve ideolojik akışları ve etkileşimleri, insanları veyerleri birbirine bağlayan bağlantıları ve ilişkileri birden fazla devletten bilinç modellerine yönlendiren sosyal oluşumlara kadar uzanırlar, yer ve yerellik duygusunu yeniden inşa eden ve dünyanın ortak bir yer olarak deneyimlenmesine izin verir (Jejts, 2017). 20. yüzyılın son on yılı, göç çalışmalarında "ulusaşırı dönüş", yani göçmenlerin göç ettikleri ülkenin sınırları dışındaki aileleri, toplulukları, kültürleri ile sürdürdükleri ilişkileri vurgulayan bilimsel yaklaşımlar (Despić, 2010), göç araştırmalarında milliyetçilik kavramını aşan bir perspektif sunması nedeniyle, göçün ulusaşırı araştırmasının önemini vurgulamaktadır.

Ulus-ötesi yaklaşımlar, küreselleşme teorileri ile birlikte, mevcut küresel bağlantı dalgalarınıyeni bir maddi fenomen olarak görmektedir. Kültürel çoğulculuk dünya tarihinde yeni bir şey değildir, yüzyıllar boyunca çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Sömürgecilik, fetih savaşları, kitlesel göç, köle ticareti, dünya savaşları ve mülteci hareketleri yüzyıllardır küresel boyutlardaki süreçler olmuştur. Ulus-ötesi yaklaşımlar ve küreselleşme teorisi arasındaki fark, ulus-ötesi yaklaşımların farklı ulus devletler arasındaki örtüşen bağlantılara atıfta bulunması, küreselleşme yaklaşımlarının ise devlet sınırlarını aşan süreçlere odaklanmasıdır (Audebert ve Dorai, 2010, s. 83-86).

Ulusötesicilik, ulus devletlerin sınırlarını aşan ekonomik, politik ve kültürel bir

süreçtir (Huff, 2014). Milliyetçilik kavramını ve ulus-devletin kendisini aşan süreçlerdir. Ayrıca bu kavram, ulus devletin sınırları, sakinleri ve toprakları üzerindeki kontrolünün zayıfladığını göstermektedir (Huff, 2014). Bugün hemen hemen tüm toplumsal oluşumlara uygulanmasına rağmen başlangıcı, göçmenlere ve onların tek bir ulus-devlet içinde oyalanmayan ilişkilerine işaret etmiştir. Dolayısıyla, ulusötesicilik, 'göçmenlerin günlük faaliyetleriyle çeşitli sosyal, ekonomik ve politik ilişkileri oluşturdukları, şekillendirdikleri ve sürdürdükleri, doğdukları toplumları ve içinde yaşadıkları toplumları birleştiren ulusaşırı bir sosyal alan yarattıkları süreç olarak tanımlanan sınırlardır (Despić, 2010). Ulusaşırı göçmenler, menşe ülke ile varış ülkesini birbirine bağlayan, aile, ekonomik, sosyal, örgütsel, dini ve politik bağları geliştiren ve sürdüren sosyal alanlar inşa eden göçmenlerdir (Kuti, 2014). Aynı anda iki veya daha fazla topluma bağlanan sosyal ağlar içinde hareket edilir, kararlar alınır, endişelenir ve kimlikler geliştirilir. Geliştirdikleri kimlik kolektif bir kimliktir. Bu kimlik, hedef ülkeye gidecek ikinci kuşak göçmenlerin oluşumu açısından büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde, ulusaşırı bağlar da nesiller arası hale gelebilir, böylecediasporanın çağdaş göç akışlarında önemli bir faktör olarak rolünün altı çizilebilir (Despić, 2010). Diaspora kavramının ulusaşırı bağlamında kullanımına literatürde sıklıkla rastlanmaktadır. Her iki terim de sınır ötesi süreçlere atıfta bulunsa da, ulusötesicilik görece yeni bir kavramdır.

Faist (2010) ulusötesicilik ve diaspora arasında kavramsal bir ayrım sunmaktadır. Diaspora, çoğunlukla dini, etnik ve ulusal grupları ve toplulukları ifade ederken, ulusötesicilik her tür sosyal oluşumla ilişkilendirilir. Faist, diaspora yaklaşımının kolektif kimlik boyutlarına odaklanır. Buna ek olarak, diaspora genellikle çok kuşaklı bir kalıba atıfta bulunurken, ulusaşırılık yalnızca son göç akışlarına dahil edilmiştir. Bu nedenle, ulus-ötesi topluluklar diasporayı içerir, ancak tüm ulus-ötesi topluluklar diaspora değildir. Her iki kavramın farklı yorumlanması ve kullanımı AB ve BM tarafından yayınlanan resmî belgelerde görülebilir. AB belgelerinde diasporalar, kendi ülkeleriyle farklı yasal bağları olan göçmen ağları olarak sunulmuştur. Aksine, BM belgelerinin dili "Ulusaşırı Topluluklar" etrafında dönmektedir. BM belgeleri, AB'de olduğu gibi kolektiflerden değil, bağlantılı bir grup olarak bireylerden bahsetmektedir (Faist, 2010). Ulus-ötesi göçmenler, ulus-ötesi topluluklarda yaşarlar. Bunlar şu şekilde tanımlanır: Ulus-ötesi topluluk, ev sahibi ülkeye uzun süre önce göç etmiş ve ikamet etmiş olan ve güçlü ulusötesi bağları sürdüren grupları ifade eder. Bu bağlar resmi olarak devlet kuralları ve düzenlemeleri (göçmenlik yasaları, vatandaşlık tanımları), siyasi partiler

veya dini gruplarla bağlar veya gönderen ve alan ülkelerdeki aileler ve hane halkları arasındaki bağlar yoluyla resmi olarak güçlendirilebilir (Huff, 2014).

Ulusötesicilik sadece insanların hareketlerini içermez: 'Uygulamalar sadece bir kişinin hareket etmesine bağlı değildirler' (Levitt, 2004). Ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve dini unsurlar ulusaşırı uygulamaya dahil edilir (Levitt, 2004). Farklı işçi havalelerini içeren ekonomik unsur, ulusaşırı bağlamda büyük önem taşır. Göçmen havaleleri genellikle göçmenlerin menşe ülkelerindeki ailelerine, akrabalarına ve arkadaşlarına gönderdikleri para veya mal olarak anlaşılmaktadır. Diğer uluslararası finansal akışlarla eşitlenmemesi gereken doğal sermaye kaynaklarıdır.[11] Doğası gereği ekonomik olan göçmen havaleleri ek olarak, fikirler, davranışlar, kimlikler, sosyal sermaye ve bilgi gibi doğası gereği sosyal de olabilirler (IFAD, 2020).

Ulusötesicilik kavramı sosyal, politik, ekonomik süreçlerin ulus devletlerin egemen sınırları arasında ve ötesinde yayılmasını ifade eder. Benzer şekilde, ulus-ötesi, göçmenlerin ülkeler arasındaki kalıcı bağlantılarına atıfta bulunarak genellikle 'dar' olarak tanımlanmaktadır. Sadece toplulukları değil, aynı zamanda ulus-ötesi olarak aktif ağlar, gruplar ve organizasyonlar gibi her türden sosyal oluşumu da kapsayacak şekilde "geniş" olarak tanımlanır (Shizha, 2018). Ulus-ötesi süreçler hala büyüyen küreselleşme olgusunun bir parçası olarak tanımlanır ve ulusların zayıflaması ve esnek sermaye birikimi, iletişimi ve kontrolü için kilit merkezler olarak hizmet veren büyük şehirlerin büyümesiyle işaretlenir (Dremel, 2018). Göçü anlamada ulus-ötesi bir çerçevenin kullanımından bahsetmek için, metodolojik milliyetçi bakış açısını terk etmek gerekmektedir. Aynı şekilde, sosyal hayatın otomatik olarak ulus devletler içinde gerçekleştiği görüşünden uzaklaşmak gerekmektedir. Ulus-ötesi süreçler her zaman ulus devletlerin sınırlarının ötesinde küreselleşmiş bir alanda gerçekleşir. Ulusötesicilik, küreselleşmenin bir aracısından başka bir şey değildir. Bu nedenle, gayet doğal olarak, küreselleşme ulus-ötesiliği farklı şekillerde etkiler. Ulus-ötesi yaşayanlar sınıflarını, ırklarını, cinsiyetlerini en az iki kültürel yöne göre tanımlarlar. Bunlar kesinlikle ulus-ötesi göçmenler olmaktadır. Ulus-ötesi göçmenler, birkaç ülkeyle farklı bağlantılar

[11] ABD doları cinsinden para göndermedeki artış 2007'den 2016'ya kadar sürdü. IFAD (2020). RemitSCOPE – remittance markets and opportunities; RemitSCOPE provides regional, subregional and country-level data and market analysis. IFAD: https://www.remittancesgateway.org/remitscope/ [erişim tarihi: Şubat 2022].

geliştiren göçmenlerdir. Ayrıca küresel-ekonomik, politik ve kültürel alanda göç konusunda kararlar alırlar. Tek bir topluma ait değildirler. Birkaç yerde yaşıyorlar. Bunedenle ulus-ötesi göçmenler küreselleşmenin hızını aşağıdan belirlemektedirler (Shizha, 2018).

Ulus-ötesi göçler en az üç farklı deneyim kategorisi yaratır: Fiilen göç edenler, geride kalan ancak göç edenlerden destek alanlar ve göç etmeyen ve dış destek kaynakları olmayanlar (Levitt, 2004).

Ulus-ötesi süreçlerin pratiği nasıl etkilediği, hane halkı ekonomisinin dönüşümü aracılığıyla görülmektedir. Geleneksel ev ekonomisi, farklı alanların, kişilerin, nesiller boyu toprak işleme, para elde etme, çocukları eğitme ve benzerlerinin dağılımı ile karakterize edilmektedir. Ulus-ötesi hanehalkı ekonomisi çok daha karmaşıktır çünkü genellikle erkek üye aileden ayrılır, geçici olarak başka bir ülkede çalışmaya gider, genel olarak aile ve menşe ülke ile bağlarını sürdürmeye devam eder. Benzer şekilde, ulusaşırılığın önemli bir etkisi, menşe ülkede artan işçi dövizleri göndermesidir. Küreselleşme çağında, ulus-ötesi göç süreçlerinin çok daha karmaşık hale geldiği sonucuna varılabilir.

21. yüzyıl ve bir dizi ulusal ve kültürel normlara göre hepimizin tek bir yerde yaşayacağımızvarsayımı giderek daha fazla sorgulanmaktadır. Ayrıca, daha fazla insan daha fazla toplum içinde yaşayacaktır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak ulus-ötesi süreçler artacaktır. Toplumlar, ulus-ötesi, yerel ve benzeri hale gelecektir. Bu şekilde milli kimlik sorgulanır.Bu göçler yalnızca göçmenleri değil, aynı zamanda tüm toplumları ve kişilerarası ilişkileri de değiştirecektir. Küreselleşme bu göçlerin artmasına neden olmuştur ve bunu etkilemeye devam edecektir. Ancak, daha önce yazılanların bir noktada değişebileceğini belirtmek çok önemlidir. Bunun nedeni, giderek daha fazla eleştiriye maruz kalan küreselleşme ve ulus-ötesi teorilerdir.

Ulusötesicilik doğrudan göçle ilgili olmasına rağmen, çoğunlukla göç yoluyla incelendiği için, önemli ulus-ötesi aktörler olarak kabul edilen dernekler, örgütler ve çeşitli gruplarla ilişkilendirilebilir. Kuşkusuz, küreselleşme sürecinde ulus-ötesi aktörler için fırsatlar değişmiştir. Bu sadece göçmenlere dayalı gruplar için de geçerli değildir (Audebert ve Dorai, 2010). Devlet ve uluslararası kuruluşlara ek olarak, göç ve sosyal hizmetler alanında küresel politikaların oluşturulmasını etkilemek isteyen önemli aktörler olarak ulus-ötesi sivil toplum kuruluşlarının sayısı artmaktadır.

Ekonomide küreselleşme ile birlikte sosyal politika da küreselleşme özelliği kazanmıştır (Шефер, 1994, s. 108). Bu nedenle, ulusal düzeyde sayısız krizle tamamlanan belirli modernküreselleşme süreçlerinin en istikrarlı sosyal sistemlere bile meydan okuduğu söylenebilir. Yetmiş yıldan fazla bir süredir Yugoslavya, etnik olarak çok heterojen bir topluluğun ekonomik, politik ve kültürel yaşamının aşamalı ve dinamik bir şekilde ilerlediği istikrarlı bir toprak sürekliliği ve toprak bütünlüğü üzerinde varlığını sürdürüyor. Ancak, iç savaşın ve Yugoslavya'nın dağılmasının yol açtığı toplumsal sorunlar, aynı zamanda toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanın bölünmesinin ve nüfusun etnik olarak homojenleşmesinin göstergesiydi. Bu insan hareketleri sonucunda toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır (Кочовић, 1994, s. 111). Bütün ülkelerin büyük bir ekonomik ve sosyal kriz içinde olduğu söylenebilir. Bu sorunlarla birlikte yeni kurulan devletler hem siyasi (çoğulcu demokrasi), ekonomik, hem de sosyal bir geçiş sürecine girmiştir (Шефер, 1994, s. 93). Bu geçişin tüm ülkelerde farklı şekillerde, hızda, yöntemle ve sonuçlar doğurarak gerçekleştiği (ve bazılarının hala devam ettiği) göz önüne alındığında, Sırbistan'ın eski Yugoslav Cumhuriyeti döneminin daha geniş olarak ele alınması gerekmektedir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları tarafından sosyal hizmetlerin sunumunda post-sosyalist etki konusu da bu bağlamda üzerinde durulacak bir başka meseledir.

2.2 Sivil Toplum Kuruluşlarında Post-Sosyalizmin Özellikleri

Nikola Spiker'e göre sosyalizm şunları içermektedir:

- Kolektif eylem yoluyla toplumun ilerlemesi için genel hareket;
- Kooperatifler, karşılıklı yardımlaşma, planlama ve sosyal koruma hizmetleri gibitoplu eylemle ilgili bir dizi yöntem ve yaklaşım;
- Topluluk mülkiyetine veya kontrolüne dayalı bir sosyal ve ekonomik organizasyon için bir dizi argüman;
- İşbirliğine ve eşitliğe dayalı ideal bir toplum modeli;
- Bütün bunların oluşturduğu bir değerler sistemi (Spiker 2014, s. 183).

Bir ideoloji olarak sosyalizmin tarihsel arka planı, Fransa'da Saint Simon ve İngiltere'de Robert Owen'ın fikir ve öğretilerini tanımlamasıyla 19. yüzyıla kadar uzanır. 1848'de Marx ve Engels ile sosyalizm, geleceğin sınıfsız bir toplumu olarak komünizmi geçiş aşaması olarak sosyalizmden ayırarak yeni bir anlam kazanmıştır. 1848'den sonra, komünizmintoplumdaki önemi nedeniyle sosyal demokrasi ivme kazanmaya başlamıştır. Bu

dönemde komünizm, devrim yoluyla toplumu tamamen dönüştürmeyi amaçlayan radikal sosyalist fikir ve hareketlerin adı olarak yayılmıştır. 1860'larda Marksizm giderek daha baskın hale gelmiştir ve 1880'lerde Lenin sayesinde Marksizm Rusya'da ivme kazanmıştır. 1917'de, Sosyal Demokratların devrimci kanadı Lenin'i izlemişler ve o zamandan beri komünistler olarak adlandırılmışlardır. 1918'den sonra Sosyal Demokratlar ve Komünistler, sosyalizm ideolojisinin iki ayrı parçası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sosyalizm, dünyanın büyük bölümünde sosyalist rejimlerin iktidarda olmasıyla bir dünya fenomeni haline gelmiştir (Ravlić, 2013). Eski Yugoslavya ise sosyalizmin hâkim ideoloji olduğu devletlerden sadece biriydi.

Bir ideoloji olarak sosyalizmden bahsettiğimizde, daha önce de söylendiği gibi, tek bir biçimde ortaya çıkmaz. Sosyalizmin çeşitli biçimleri vardır. En ünlüleri Liberter (anarşizm), Bolşevik (komünizm) ve Sosyal Demokrasidir. Yugoslavya bağlamında çalışmanın ihtiyaçları için bolşeviklik, sosyalizm ve komünizm hakkında bahsetmek çok önemlidir. Sosyalizm, 1917 devriminden sonra SSCB'de, Doğu Avrupa ülkelerinde ve Çin'de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidara geldi. Bu tür sosyalizmin temel özellikleri, şiddetli devrim ve hükümet olarak proletarya diktatörlüğünün kurulmasıdır. Bunlar aynı zamanda Leninizmin, yani sosyalizmin şiddetle ilişkilendirildiği fikirleridir. Stalin ile ideolojik bir geri dönüş gerçekleşmiştir. Sosyalizm ana hedef olarak kalmış, ancak terör bunu başarmanın tek yolu ilan edilmiştir. Hem Leninizm'de hem de Stalinizm'de parti, devrimi yönetmesi gereken ana aygıttı ve öyle olmaya da devam etmiştir. Gorbaçov'un perestroyka politikalarıyla tasfiye edilene kadar bu tür bir komünizm hüküm sürmüştür (Ravlić, 2013).

Bolşevik sosyalizmin, yani komünizmin iki biçimi vardı. Birincisi Maoculuk, ikincisi Titoizm idi. Maoizm, SSCB'deki bürokratikleşme ve demokratikleşmeyi eleştirerek Marksizm-Leninizm'in geriye kalan tek "vahası" olduğunu ilan etmiştir. "Yüz çiçek" politikası gibi başarısız ve samimiyetsiz liberalleşme girişimlerine rağmen, Mao Zedong'un ölümüne kadar, sözde proletarya diktatörlüğü aracılığıyla mali politikadan medyaya kadar her alanda katılık ve tam kontrol uygulayan bir sistem kurulmuştur. Bu durum Mao'nun ölümüne ve Deng Xiaoping'in iktidara gelişine kadar değişmeden kalmıştır (Walder, 1987). Titoizm, Yugoslavya'da, tüm topluma damgasını vuran ideolojidir, aynı zamanda Sırbistan'da büyük bir iz bırakan gecikmiş reformlardır (Ravlić, 2013). Titoism sosyalizmin farklı bir versiyounu olarak Tito'nun kendi kendine yönetim perspektifi doğrultusundaki politikaları çerçevesinde

1948 ila 1990 yılları arasında uygulamış olduğu bir politikadır. Bu kavram Tito hükümetinin karar alıcıları ile SSCB elitleri arasında bir kavramsal çatışmaya dönüşmüş ve bu kavram 1948'deki Informburo Çözümünden sonra Batı da da kullanılmıştır. Titoism'nin Reel sosyalismden farkı daha az kapalı ve baskıcı sistem, işçi haklarına dayalı, market ekonomisine kapalı olmayan ve hiçbir ittifakın içinde olmayan bir politik sisteme sahip olmasıdır.

Ekonomi, piyasa ekonomisinin bir kombinasyonuna dayanırken, tüm ekonomik varlıkların mülkiyeti toplumun bizzat kendisine aittir. Birçok yazar, Titoizm'in dünyadaki modernleşmenin tüm hızıyla devam ettiği bir zamanda bir alternatif bulmanın sadece bir yolu olduğuna inanmaktadır. Ancak, tüm bunların refah devletini ne kadar etkileyebildiğini aşağıda göreceğiz. Büyük bir sosyalist etki, Sırbistan'ın eski ve son ayrılan Yugoslav Cumhuriyeti olarak dönüşümünde, daha doğrusu gecikmiş dönüşümünde önemli sonuçlar yaratmıştır. Sırbistan değişime 2000'li yıllarda başlarken, diğer cumhuriyetler zaten sosyalizmden kapitalizme geçişi gerçekleştirmiş ve "geçiş hastalıkları"nın üstesinden gelmişti (Perišić, 2016).

Dragoslav Kočović, Yugoslavya'nın parçalanma sürecini kısa ve öz bir şekilde şöyle anlatıyor:

> *"Yetmiş yıldan fazla bir süredir Yugoslavya, etnik olarak çok heterojen bir topluluğun ekonomik, politik ve kültürel yaşamının aşamalı ve dinamik bir şekilde ilerlediği istikrarlıbir bölgesel süreklilik ve bütünlük üzerinde varlığını sürdürüyor. Nispeten elverişli ekonomik ve politik koşullar, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra belirgin olan, nüfusun ülke genelinde hareket özgürlüğünü sağladı. Yeni, daha insancıl bir toplumun özgürlüğü ve vizyonuyla büyülenen daha güçlü bir Yugoslav topluluğu ortaya çıkmaya başladı. İlerleyen gelişme, ekonomik alanda belirli bir durgunluk belirtilerinin fark edildiği altmışlı yılların başından beri devam etmekteydi. 1961 mini reformu ve 1965 ekonomik reformu beklenen sonuçları vermedi, ancak mal akışlarında hala bir miktar istikrar vardı. Ancak başta birikim olmak üzere kilit konulardaki tartışmalar devletin tepesinde kutuplaşmaya yol açmıştır. 1970'lerin sonunda fiyatlar keskin bir şekilde yükseldi ve 1980'lerin başında yıllık enflasyon %40 oldu ve işsizlik bir milyonu aştı. Hayat pahalılığı yıllık ortalama %47 oranında artarken, işgücü verimliliği de yıllık ortalama %0.9 oranında azaldı. Ortak ve kişisel tüketimin gayri safi yurtiçi hasıla içindekipayı %7,5'in altında kaldı. Çalışanların reel ücretleri düştü. Seksenlerde yaşam standardı %50'den fazla düştü. Ekonomik krize paralel olarak, iç siyasi örgütlenme ve daha ileri kalkınma yolları üzerinde siyasi çatışmalar ve anlaşmazlıklar vardı. Ekonomik ve siyasi alanlardaki çatışmalar, savaşların ve yıkımların yaşandığı 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında doruğa ulaştı"* (Kočović 2002, s. 216-217).

Savaş, Yugoslavya'nın resmi olarak parçalanmasına yol açtı; aynı zamanda sosyal, ekonomik, politik, kültürel alanın bütün cumhuriyetlerde kitlesel mültecilerle birlikte parçalanmasına da sebep oldu. Sosyalist ideoloji toplumu yönetme meşruiyetini yitirdi, dolayısıyla temsil ettiği kompozisyon kendi kendine çöktü (Puljiz, 2006). Tüm bunlara dayanarak, eski Yugoslavya Cumhuriyeti gibi Sırbistan'ın da görece daha yumuşak, kendi

kendini yöneten sosyalizm modeli tarafından şekillendiği sonucuna varılabilir. 1989'a kadar sosyal politikanın ana destekçisi işçi sınıfıydı. Üretim alanı dışındakilere nadiren bakım ve destek sağlandı (Stubbs, 2019). Yani uygulamada çalışanların aşırı korunması ve toplumun kenarlarında olanlara yetersiz özen gösterilmesi görülmekteydi (Perišić, 2016). Reformlar kaçınılmazdı. 1990'larda reformlar başladı, ancak Sırbistan'daki diğer Yugoslav cumhuriyetlerinden farklı olarak, savaş, yaptırımlar ve GSYİH'de düşüşe ve 1993'te eşi görülmemiş enflasyona yol açan ekonomik kriz nedeniyle durduruldular. Bütün bunlar artan işsizlik, yoksulluk ve ekonomik çöküşle sonuçlandı. Krizin başlangıcından 1994 yılına kadar federal devlet sosyo-politik program ve tedbirlerle ilgili somut bir adım atmadı. Faaliyeti mülkiyet ve yönetime yönelikti. Bunun nedeni, Sırbistan'ın tüm önemli bölgesel ve küresel kuruluşlardan dışlanmasıydı (Kočović, 2002, s. 221). Ancak 1994 yılında hiperenflasyon sorunu ciddi boyutlara ulaştı ve üretimde artış kaydedildi (Stambolieva ve Vuković 2011, s. 228). Bunun nedeni, 1994'te kabul edilen ekonomik ve sosyal programdır ve daha fazla ekonomik kalkınma politikasının benimsenmesidir. Toplumun ekonomik durumu ve sosyal gereksinimleri dikkate alındığında bu dönüşümün gerekli olduğu söylenebilir. Yoksulluğu azaltmak için sosyal açıdan dezavantajlı kişilere yardım sağlanması gerekli görülmüştür. Yoksulluk azaltılmazsa toplumda dönüşümün olmayacağına inanılıyordu. Ancak Sırbistan'ın halen diğer eski cumhuriyetler gibi geçişi doğru bir şekilde gerçekleştiremediğinivurgulamak önemlidir. Böyle bir devlette modern bir sosyal hizmet sunma sistemi, daha doğrusu bugünkü anlamıyla sosyal hizmet sunumu düşünülemezdi çünkü devletin yıkıcı sorunları vardı.

1990'larda, Sırp toplumu tıkanmış bir dönüşüm halindeydi. Marija Babović'e göre bu durum,yarı demokratik bir siyasi sistemin arkasına gizlenmiş otoriter bir düzen, siyasi elitin ekonomik ve diğer kaynaklar üzerindeki kontrolü, kayıt dışı ekonominin ve organize suçun genişlemesi, örgütler ve bağlantı kanalları üzerindeki siyasi baskı ile karakterize edilmiştir. Ayrıca özgür medya, üniversiteler, sendikalar, toplumsal hareketler ve STK'lar gibi özerk sosyal grupların çıkarlarını dile getirmektedir. Artan işsizlik, nüfusun önemli bir bölümünün yoksullaşması ve kurumların işlevsizliği, toplumsal bütünleşmenin önemli unsurlarının kayıtlı sektörden kayıt dışı sektörlere taşınmasını doğurmuştur. Bu dönemde en önemli entegrasyon mekanizmaları enformel işgücü piyasasında, enformel sosyal destek, finansal değişim, eğitim ve benzeri ağlarda gerçekleştirilmiştir. Gayriresmi entegrasyon biçimlerinin yazılı olmayan kurallara dayandığı, bireylerin ve sosyal grupların daha geniş sisteme entegrasyonunun

sürdürülebilirliğinin sağlanamadığı bu dönemde Sırp toplumu temeldeparçalanmış bir toplum olarak gözükür. Bu koşullarda, çeşitli sosyal grupların sosyo- ekonomik konumu belirgin şekilde bozulmuştur. Geleneksel olarak marjinalleştirilmiş gruplara ek olarak, mülteciler, Kosova'da yerinden edilmiş kişiler ve diğerleri arasında sosyo-ekonomik durum kötüleşmektedir (Babović, 2010, s. 145-146).

Sırbistan'daki sivil toplum sektörünün tarihi uzundur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra vakıf niteliğindeki bu kuruluşların çoğu kamulaştırılmıştır. Temel alınan sosyalist anlayışla görecebağımsızlığın tadını çıkardılar (Radojičić, 2009). Başka bir deyişle, bu faaliyetlerin temel içeriği çevre koruma, özgürlük sorunları, cinsiyet eşitliği ve benzeri konuları ele almaktı. Buna ek olarak, eski Yugoslavya'da spor faaliyetleri, hobi dernekleri ve profesyonel, eğlence amaçlı derneklerin tescili baskındı. Aynı zamanda, bu konuların ele alınması, Yugoslavya'nın sosyal sisteminin liberalleştiği izlenimi verirken, diğer yandan o dönem yönetimde olan hükûmetin ideolojisini eleştiren veya ona meydan okuyan bir tehlike veya anti-sosyalist bir izlenim vermemekteydi. Bu örgütlerin hiçbir siyasi geçmişi yoktu. Kurulan kuruluşlardan bazıları Sırp Tabipler Birliği, Sırp Barosu ve benzerleridir. 1980'lerde, eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte çok partili bir sistem oluşturulmuş ve sivil toplumun görünürlüğünün artmasının önü açılmıştır. Tek parti sistemi sırasında sivil toplumun gelişiminin, yalnızca kendine özgü sosyalizmiyle Yugoslavya'da değil, aynı zamanda Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi tek parti sistemine sahip diğer ülkelerde de sorgulandığı vurgulanmalıdır. Sivil toplum konusunda en ünlü yazarlardan biri olan John Keane'in belirttiği gibi, "tek partili sistemler, sivil toplumu partinin kontrolü altındaki devlet aygıtının bürokratik yapıları aracılığıyla tamamen emerek yok eder. Dolayısıyla siyasal ve toplumsal iktidar, kamu hukuku ve özel hukuk arasındaki temel ayrımların ortadan kaldırıldığı değerlendirilmektedir" (Петровић, 2006).

Sırbistan'da sivil toplumun gelişimi, bu koşullar altında, 1980'lerde başlamıştır. Ortaya çıkanilk örgütler siyasi konulara odaklanmıştır. Sosyalizmin çöküşü, neden olduğu siyasi ve ekonomik istikrarsızlaşmaya ek olarak, sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmelerinin ana kaldıracı olmuştur. Devasa bir toplumsal farklılaşma, 1990'larda bir toplumsal kutuplaşma süreci olarak şekillenmiştir. Orta sınıfın çoğunluğu bile yoksulluğun eşiğindeydi ve birçok yerli yazar orta sınıfın 1990'larda çöktüğü, daha doğrusu Sırbistan'daki orta sınıfın çöktüğü sonucuna varmıştı. Tüm vatandaşlar gibi orta sınıfın memnuniyetsizliği, o zamanki hükümete

karşı büyük protestolara neden olmuştur. 1991, 1993, 1996-1997 ve 1999'dakisivil protestolar sivil toplumun ortaya çıkışını sağlamıştır (Петровић, 2006).

Sivil örgütler, büyük bir mülteci akını ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin[12] yanı sıra nüfusun yaşam standartlarındaki hızlı düşüşün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir dernekya da sivil toplum kuruluşunda kendi inisiyatifiyle hareket eden bu vatandaşların, yaklaşan toplumsal felaketin mağdurları ve özellikle en çok etkilenecek olanlar, aralarında savunmasız çocukların ve kadınların da bulunduğu mültecilerdir. Nefret söylemine karşı çıkmak, savaş ve şiddeti önlemek ve durdurmak, mağdurlara yardım etmek ve temel insan haklarını korumak amacıyla yeni kurulan sivil toplum grupları ve dernekler oluşturuldu. 1990'ın başından Ekim 2000'e kadar en aktif STK'lar, savaşa ve şiddete karşı çıkan ve 1990'dan 1993'e kadar olan dönemde savaş karşıtı hareketi oluşturanlardı (barış, kadın, insan hakları örgütleri ve bazı sivil gruplar). 1995 yılına kadar sadece 95 farklı aktif sivil dernek,[13] grup veya girişim örgütlendi (Milivojević, 2006). Bunlar devlet tarafından değil, bağışçılar tarafından finanse edilmekteydiler.

Sırbistan'daki ekonomik durum ciddi sorunlar oluşturuyor, bu da nüfusun sosyal durumununaynı olmasına neden oldu. Üretim ve gelirdeki düşüş nedeniyle nüfusun gerçek satın alma gücünde bir düşüş, yüksek işsizlik, kısıtlamalar ve hatta sosyal ve sağlık sigortası, eğitim ve nüfusa sunulan diğer hizmetler ve genellikle kamu harcamalarında bir azalma oldu. Berislav Şefer'e göre, gelişmiş ülkelerin yaşam standartlarına ulaşıldığı yanılsaması hızla çöktü(Шефер, 1994). Sivil toplum gelişmiş dünyanın geri kalanına kıyasla hala az gelişmişti veyadaha doğrusu bastırılmıştı. Buna ek olarak, sosyal hizmetler, onları uygulayacak fon olmadığı için az gelişmiş ve tanınmamıştır. Sosyal hizmetlere yönelik sınırlı finansman, sosyal hizmetlere olan talep, birçok STK'nın ihtiyaç sahiplerini desteklemek için gönüllü olmasına yol açmıştır. Öte yandan, tam da yukarıdaki faktörlerin (savaş, yaptırımlar vb.) bir sonucu olarak meydana gelen sosyal felaket nedeniyle çeşitli sosyal hizmetlere büyük bir talep vardı.

---

12 Resmi rakamlara göre, ülke aktif olarak 500.000'den fazla mülteciye bakıyor. Dragoslav Koçoviç'e göre, bu sayıya ek olarak, istatistikler ayrıca kayıtlı olmayan, akraba, tanıdık vb. ile konaklayan veya geçiş halinde olan çok sayıda kişiyi de içermelidir (Кочовић, 1994, s. 113-114).

13 2022 yılında kayıtlı dernek sayısı daha fazladır. Sırbistan Cumhuriyeti Ticaret Sicil Dairesi'nden alınan resmi verilere göre, 35.752 dernek tescil edildi (АПР,2022).

Sivil toplumun gelişimi 2000'li yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Bu nedenle, kamu sektörünün sosyal hizmetlerin sağlanmasına daha fazla katılımını etkileyen, devletten gelen bazı önemli teşvikler vardı (Перишић, 2016). 2000'li yıllar bu nedenle çok önemlidir çünkü aynı zamanda kamu-sivil ortaklığını düşünmeye başlayabileceğimiz bir dönemdir. 2000'den sonra, ekonomik ve siyasi sistemin reformu ile ilgili ortak program ve projelerin uygulanmasında sivil toplum ile devlet arasında belirli bir ittifak veya ortaklık biçimi kuruldu. Sivil sektörden bir dizi yasa teklifi geldi (üniversite, bilgi, yerel özyönetim, vatandaşlık, sivil toplum kuruluşları ve ayrıca belirli çevre projeleri ile ilgili yasalar). 1990'ların ikinci yarısının özelliği olan uluslararası destek önemli ölçüde azaldı. 2000'den sonra projeler devlet kurumları aracılığıyla desteklenmiştir. İki STK, G17+ ve Otpor, sivil sektörden (uzman grup ve STK'lar) resmi olarak siyasi partilere dönüşmüştür. Sırbistan'da sivil toplumun sosyal kaynakları veya sosyal sermayesi yetersiz kalmıştır (Stambolieva ve Vuković, 2011, s. 279).

Natalija Perisiç, 2000'li yıllardan sonraki dönemde, kamu sektörü-sivil toplum ilişkisinin, hizmetleri finanse eden devleti ve bunları sağlayan STK'ları içeren tamamlayıcı bir modelin geliştirilmesi için seçenekler oluşturulmaya başlandığını belirtiyor (Перишић, 2016). Ancak bu ortaklık gelişmiş ülkelerin tamamlayıcı modelleri düzeyinde değildi. Bu anlamda sivil sektör, kamu kesimine sunulan sosyal hizmetlerin tamamlayıcısı olmaya başlamıştır. 2000'li yıllar, on yıllardır merkeziyetçi olan tüm devlet sisteminin adem-i merkeziyetçiliğinin başlaması nedeniyle Sırbistan için de önemlidir.

2.2.1. Sosyal Koruma Sistemi Dönemi ve Yerelleşme Süreci

Adem-i merkeziyetçilik, belirli işlevleri merkezi, ulusal düzeyden daha alt düzeylere veya diğer devlet/hükûmet-dışı kurum veya aktörlere devretme sürecidir. Miroslav Brkiç, Sırbistan'da sosyal koruma sisteminin yerelleştirilmesi konusundaki çalışmasında, daha geniş anlamda adem-i merkeziyetçiliğin sadece yetkilerin transferi ile değil, aynı zamanda başta çeşitli kuruluşların hizmete katılımıyla da ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Merkezi olmayan bir sistem, sağlanan hizmetlerin kalitesinde farklılıklara yol açabilir, ancak aynı zamanda çok sayıda seçeneğe ve sosyal hizmetlerin rekabet edebilirliğine de yol açabilir (Бркић, 2012).

2000'li yıllardan bu yana Sırbistan'da olduğu gibi geçiş sürecindeki ülkelerde adem-i merkeziyetçiliğin kendisi, merkezi düzeyden alt düzeylere doğru yürütülmüştür. Bu "yukarıdan aşağıya" adem-i merkeziyetçiliktir. Ayrıca demokrasileri gelişmiş ülkelerde

adem-i merkeziyetçilik doğal, gelişimsel bir süreç olarak ters yönde ortaya çıkmıştır. Bu "aşağıdan yukarıya" adem-i merkeziyetçiliktir.

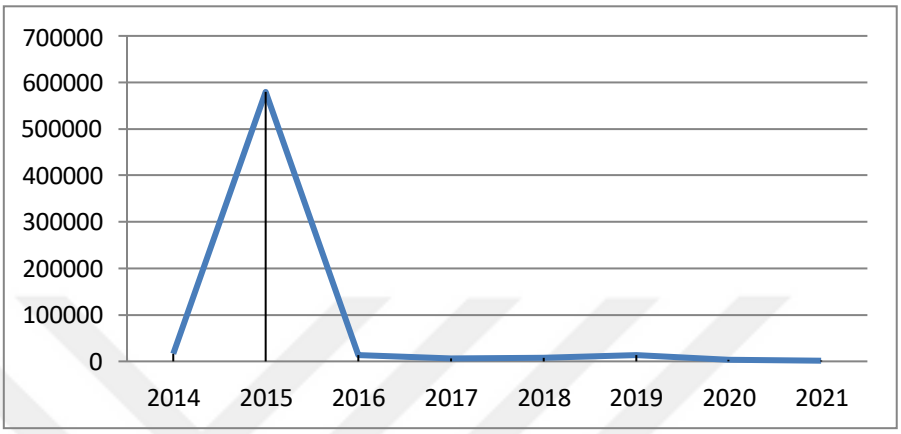
Sistemin adem-i merkezileştirilmesiyle vatandaşlar, ihtiyaç duymaları halinde, devletin sağladığı sistemin dışına çıkarak ihtiyaçlarını karşılayabilirler. 2000'lerden sonra, tüm sosyalkoruma sistemi kapsayan bir reform başlatılmıştır. Ana amaç, uzun süredir ihmal edilen bir sistemi modernize etmektedir. Ana hedef, sosyal hizmetlerin çeşitlendirilmesi, yerel seviyeye odaklanılması, diğer aktörlerin tedarik süreçlerine dahil edilmesi, desteğe ihtiyaç duyan çeşitli sosyal grupların katılımının sağlanması ve sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi olmuştur. Çok sayıda yasal değişiklik, zor ve uzun bir adem-i merkeziyetçilik sürecinibaşlatmıştır. Ancak, tam bir yerelleşme hemen gerçekleşmedi. Bu nedenle, 2000'li yıllarda Sırbistan'da merkezi olan ve merkezi olmayan sistemlerin bir kombinasyonu gözlemlenebilir. Merkezi olmayan sistemin birçok destekçisi, böyle bir sistemin daha çok vatandaşlara, onların ihtiyaçlarına ve çıkarlarına dayandığını belirtiyor. Bu, toplumun demokratikleşmesi anlamına gelir. Öte yandan, merkezi olmayanların sınırlamaları, özellikle eşit olmayan bölgesel kalkınma koşullarında, merkezi sosyal koruma sistemlerininavantajları arasında yer almaktadır (Бркић, 2012).

Göçmenlerin korunması, çeşitli ilgili aktörlerin koordineli bir şekilde rollerini oynadığıkarmaşık bir sistem gerektirir. Bu öncelikle devlet kurum ve kuruluşlarını, sivil toplumu, özel sektörü ifade eder. Göçmenlerin korunması ve içinde yaşadıkları topluma entegrasyonları, tüm yetkili devlet idaresi kurumlarının yanı sıra yerel özyönetimbirimlerinin aktif katılımını gerektiren bir süreçtir (Milojević, 2019, s. 31). Merkezi olmayansistem - belirli işlevlerin merkezden alt seviyelere aktarılması süreci olarak - 2015'ten bu yana yaşanan göç krizi sırasında Sırbistan'daki hizmetler sistemidir. Sivil sektör, göç krizi sırasında son yıllarda en iyisini kanıtlamış olan göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sağlama alanında genişlemektedir.

2.3. Yeni Göç Krizinin Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal HizmetlerinKalitesi Üzerindeki Sonuçları

Tunus'ta başlayan ve diğer Arap devletleri arasında devam eden siyasi huzursuzluk (en büyüğü Suriye'deki iç savaştır) literatürde Arap Baharı olarak bilinir. Bu olaydan sonra 2014 yılında Türkiye üzerinden Balkan ülkeleri güzergahını kullanarak Batı Avrupa'ya yönelen

büyük bir mülteci dalgası ile karşılaşıldı. Bu göç dalgasına katılanların mülteci mi yoksa göçmen statüsünde kişilerden mi oluştuğunu belirlemenin zorluğu ve hatta imkansızlığı nedeniyle, bu yeni göç dalgası 'karma göç dalgası' olarak adlandırılır.

Şekil-2: 2014-2021 arasında Sırbistan Cumhuriyeti'nde sığınmacılar (КИРС).

Ülke	**Sığınmacıların yüzdesi (%) (2014)**
(2014)	
1. Suriye	58.8%
2. Afganistan	18.3%
3. Eritre	4.8%
(2015)	
1. Suriye	52.1%
2. Afganistan	27.8%
3. İrak	13.3%

(2016)	
1. Afganistan	43%
2. İrak	21%
3. Suriye	16%
(2017)	
1. Afganistan	40.1%
2. İrak	19%
3. Pakistan	17.6%
(2018)	
1. Afganistan	31.2%
2. İrak	21.7%
3. İran	19.1%
(2019)	
1. Afganistan	29.7%
2. Pakistan	21.4%
3. Suriye	15.3%
(2020)	
1. Afganistan	54.92%
2. Suriye	10.52%
3. Pakistan	9.38%
(2021)	

1. Afganistan	44,5%
2. Suriye	20,2%
3. Burundi	5.8%

Tablo-1: 2014-2021. Sığınma talebinde bulunan kişilerin yüzdesi (КИРС).

2014'te Sırbistan, büyük bir göçmen dalgasının başlangıcını hissetmiştir. Bu dalga ağırlıklı olarak Suriye vatandaşlarından (% 58,8) oluşmaktadır (Tablo-1). 2014 yılında Sırbistan, doğal olarak beklenen Suriye vatandaşlarına ek olarak Afganistan ve Eritre vatandaşlarını dagöçmen olarak kabul etmek durumunda kaldı. 2015, göçmen sayısının zirve noktasına ulaştığı yıldı. Sırbistan girişindeki kontrolü sırasında, bir yabancı, iltica başvurusunda bulunma niyetini sözlü veya yazılı olarak ifade edebilmekteydi (Закон о азилу и привременоj заштити, 2018). Sırbistan, sığınmacıların verilerini yıllık olarak işlemektedir.

Mülteci ve Göç Komiserliği Göç Profillerine İlişkin Bilgiler'e göre, sığınmacı sayısı 2015 yılında zirve noktasına ulaşarak 579.518 olarak gerçekleşmişti (Şekil-2). Bunlar - sırasıyla- Suriye, Afganistan ve Irak vatandaşlarından oluşmaktaydı. 2016 yılında AB-Türkiye Anlaşması'nın imzalanması ile Sırbistan topraklarına giren göçmen sayısında önemli ölçüde azalma gerçekleşti. Bu eğilim 2021 yılına kadar devam etmiştir. Bu göçün özgüllüğü, kısa vadeli tutulması veya daha doğrusu Sırbistan'ı da içeren Balkan rotası üzerinden geçişidir. Elverişli coğrafi konumu nedeniyle Sırbistan, bu yeni göç dalgasıyla bir kez daha elverişlibir geçiş ülkesi statüsünü kazanmıştır.

2021'de meydana gelen göç krizinin başlangıcına özgü şekil 2 deki göç profiline göre, mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler bir tür bakım ve desteğe ihtiyaç duymuşlardır. Sırbistan mültecilerin, göçmenlerin ve sığınmacıların 2015 ve 2016 yıllarında sayıları önemli ölçüde artan kayıt ve sığınma merkezlerinde barınmalarını organize etmiştir. Kabul merkezlerinin sayısı 2018'e kadar sürekli artarken, 2018'de üç merkez geçici olarak kapatılmıştır. 2019 yılı içerisinde toplam 5 iltica merkezinde ve 9 kabul merkezinde konaklama yapılmıştır (Milojević, 2019, s. 13-14). Bu kamplar küçük yerel yönetimlerde bulunmaktadır. Yerel hükümet, göçmenlerin korunmasına ve entegrasyonuna, mevcut tüm kaynakları stratejik bir şekilde dahil ederek yaklaşmaktadır. Daha doğrusu, kendi yetkialanlarındaki yerel yönetimler göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetler sağlamaktadır. Tüm stratejik belgeler, planlar ve sektörler arası işbirliği açısından yerel hükümetin rolü çok önemlidir. 2015'te Sırbistan'ı kasıp

kavuran göç krizi sırasında, mevcut hükûmet bu göç krizini geçici bir durum olarak değerlendirdiği için yerel yönetimlerin karar almadaki rolü sınırlıydı. Bu nedenle, o dönemde diğer dezavantajlı gruplara sağlanan birçok fon, göçmen ve mültecilere destek ve koruma sağlamak için kullanılmıştır. Sosyal hizmetlerin uygulanmasına gelince, durum yerel yönetimler arasında bireysel olarak farklılık göstermiştir. 2015 yılında göç krizinin başlamasından bu yana yerel özyönetimin rolünün yeterince gelişmediği sonucuna varılabilir. Milojevic (2019), yerel aktörlerin göçmenlere destek sağlama konusunda birçok zorluk yaşadığını kanaatindedir. Ona göre, bu zorluklar öncelikle kabul merkezlerinin ve sığınma merkezlerinin bulunduğu birçok yerel yönetimde ruhsatlı sosyal koruma hizmetlerinin bulunmayışıdır. Cumhuriyet Sosyal Koruma Enstitüsü tarafından 2018 yılında elde edilen veriler, 9 belediyeden 5'inin (Bosilegrad, Bujanovac, Vranje, Tutin ve Bogovadja) herhangi bir ruhsatlı sosyal koruma hizmetine sahip olmadığını göstermektedir (Milojević, 2019, s. 20). Ek olarak, Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Sosyal İçerme ve Yoksulluğu Azaltma Ekibi'nin 2018'deki "Yerel yönetimlerin yetkisi altındaki sosyal koruma hizmetlerinin haritalandırılması ve yerel yönetimlerin bütçelerinden maddi destek" başlıklı son araştırmasına göre Sırbistan Cumhuriyeti'nde (145 yerel yönetim), göçmenlere ve mültecilere sağlanabilecek ruhsatlı sosyal hizmetlerin olmadığı söylenebilir. Araştırma verileri, yerel yönetimler tarafından sağlanan en yaygın sosyal hizmetlerden bazılarının kişisel refakatçi, yaşlılar için evde yardım ve engelli çocuklar için gündüz bakımıolduğunu göstermektedir. Bu nedenle 2015 yılında göç krizinin başlamasıyla birlikte yerel özyönetimlerin stratejik çalışmalarında göçmen ve mültecilere destek vermediği, işlerin yerelde *ad hoc* olarak yürütülmeye çalışıldığı bir kez daha teyit edilmiştir. Öte yandan, kamusektörünün yükü, göç dalgası öncesinde olduğu gibi, aşırı artmıştır. 2015 yılında en büyük rolü Mülteciler ve Göç Komiserliği[14] üstlenmiştir. Bunun nedeni, Yugoslavya'nın dağılması ve savaştan etkilenen mültecilerin olumlu tarihsel deneyimidir. Bu tecrübenin yanı sıra yerelyönetimlere ve kamuya en büyük destek sivil sektörden geldi. Ambulansları sağlayanlar STK'lardı, çünkü tam da ihtiyaç duyulan bir alanı teşkil etmişti. Bu kuruluşlar, kamu sektörünün erişemeyeceği hizmetler sundu. Čekerevac, Perišić ve Tanasijević (2018), STK'ların tamamlayıcı faaliyetler

[14] Sosyal Hizmet Merkezi, refakatçisi olmayan çocukların ve şiddet riski altındaki kadınlarınkorunmasında kilit bir rol oynamıştır (Vuletić, 2020).

sağladığına, kamu sektörünün ise gıda ve barınma yardımısağlamakla görevlendirildiğine dikkat çekmektedir. STK'ların en yaygın faaliyetleri gıda ve gıda dışı maddelerin dağıtımı, hukuki destek ve koruma, çeviri hizmetleri, avukatlık, psikososyal destek, çeşitli etkinliklerle eğitime destek ve ayrıca kamu koruma sistemlerinin kapasitesini güçlendirmeye yönelik faaliyetlerdir (Čekerevac, Perišić ve Tanasijević, 2018).

Belgrad İnsan Hakları Merkezi tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen bir saha çalışmasında elde edilen verilere göre, göçmenler ve sığınmacılar sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri hakkında %81 oranında bilgilendirilmişti. Ayrıca STK'ların hizmetlerinden de yararlanmaktadırlar. Araştırma, anketin yapıldığı tüm sığınma merkezlerindeki göçmen nüfusun STK'lara ve onlardan aldıkları hizmetlere bağlılık ilişkisi içinde olduğunu ve katılımcıların yarısından fazlasının bu hizmetleri haftada iki ilâ üç kez kullandığını tespit etti (%52). En sık sağlanan STK hizmetleri ücretsiz gerçek yardım ve psikososyal korumaydı (Milojević, 2019, s. 26).

Başta da belirtildiği gibi, sivil toplum aktörleri, sivil toplum kuruluşları, sosyal hizmetlerin sunumunda sorumlulukların kamuya devredilmesinde gerekli ve gerçek ortaklar olarak yer almıştır. O dönemde kurulan sivil toplum kuruluşları, temel değerleri temel insan haklarına saygı ve takdir olan kuruluşlardı. Etkileşim yoluyla, Sırbistan'daki göçmen ve mültecilere uygun düzeyde sosyal hizmetler sağlandı. Hangi sosyal hizmetlerin söz konusu olduğu, göçmenlere ve mültecilere destek sağlanmasında devletin ve STK'ların bir ortaklık payının olup olmadığı, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAHA ARAŞTIRMASI

Bölümün başında, araştırma yöntemi, saha çalışmasının örgütlenme sürecinin tarihi ile daha ayrıntılı olarak sunulacaktır. İkinci olarak, sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen nicel araştırma teknikleri kullanılarak elde edilen veriler sunulacaktır. Nicel araştırma tekniğiyle gerçekleştirilen anket çalışmasının bulgularına ek olarak, Covid-19 salgını sebebiyle, e-mail aracılığıyla gerçekleştirilen mülakatlar ve devlet sektörü temsilcileri ile bir sivil toplum kuruluşu temsilcisinin katıldığı ZOOM platformu üzerinden yapılan çevrimiçi görüşmelerden elde edilen veriler sunulacaktır. Bu bölümün sonunda, araştırma bulgularının bir tartışması yapılacaktır.

3.1. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama

Araştırmanın tasarımı, araştırmanın sorularına cevap bulmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada ikincil veri analizinin yanı sıra nicel ve nitel araştırma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanımı akademik literatürde köklü bir tartışmadır. Vera Arežina için nicel ve nitel yöntemleri birleştirmek, araştırma probleminin ve araştırma konusunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Arežina, 2021).

Sekol ve Maurović (2017) sosyal bilimlerin gelişmesiyle birlikte araştırma meselelerinin giderek daha karmaşık hale geldiğine, tek bir araştırma yaklaşımına güvenmenin yetersiz kaldığınadikkat çekiyorlar. Ek olarak, sosyal bilimlerdeki araştırmalar genellikle disiplinler arasıdır, bu daaraştırma ekiplerinin genellikle farklı ilgi ve becerilere sahip bilim insanlarından oluştuğu anlamına gelmektedir. Nicel ve nitel araştırma teknikleri ayrı yaklaşımlar olarak giderek daha fazla gelişmiş ve daha meşru hale gelmiştir, bu da onlara bir şekilde müdahale için güvenilirlik sağlamaktadır. Böylece nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin karşılıklı değişimi ile tek bir yaklaşımla elde edilmesi mümkün olmayan verilerin elde edildiği söylenebilir.

Literatür taraması, Sırbistan'daki sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumları tarafından göçmenler ve mülteciler için sağlanan sosyal hizmetlerin önemini belirlemeye yardımcı olmuştur. Ayrıca, literatür taraması, anketin ve mülakatların hangi alanlarda oluşmasına ve eksik alanlara göre yapılmasına yardımcı olmuştur. Araştırmanın

gerçekleştirildiği bölgelerdeki göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sunan sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, kendilerine iletilen soru formlarını cevaplamışlardır. Araştırmada nicel yöntemin yanı sıra, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme/mülakat tekniği kullanılmıştır.

Araştırma soruları iki gruba yöneltildi. Birinci grup sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşurken, ikinci grup devlet kurumlarının temsilcilerinden (Cumhuriyet Sosyal Refah Enstitüsü ve Sırbistan Cumhuriyeti Mülteciler ve Göç Komiserliği) oluşmaktadır. Çalışmanın araştırma alanı Sırbistan Cumhuriyeti'dir. Çalışma, Sırbistan'daki sivil toplum kuruluşlarının ülkedeki göçmenlere ve mültecilere sağladıkları sosyal hizmetlerin incelenmesini amaçlamaktadır. Bir diğer amacımız da, Sırbistan'daki sivil toplum kuruluşları ve göç meselesiyle ilgili devlet kurumları arasındaki işbirliği alanını incelemektir. Araştırmanın örneklemi de, çalışmanın sözü edilen amaçlarına uygun olarak oluşturulmuştur.

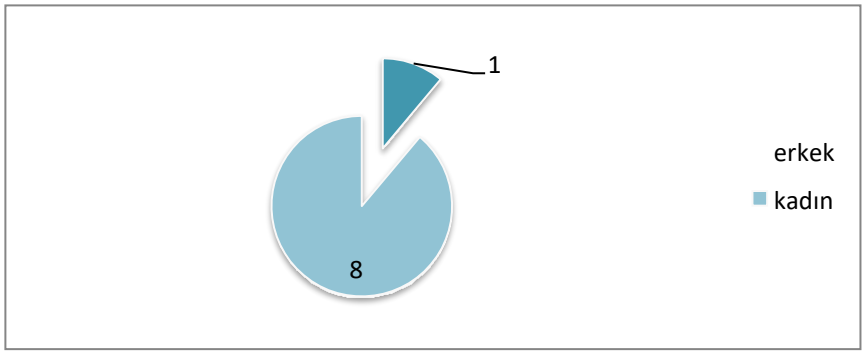
Örneklemde göçmen ve mültecilere destek sağlamaya odaklanan 21 sivil toplum kuruluşu ve 2 devlet kurumu temsilcisi yer aldı. 10 sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve 2 kamu sektörü temsilcisi araştırmaya katılmayı kabul etti. Kısacası araştırmaya 11 kadın ve 1 erkek katılmıştır (Tablo-2).

Cinsiyet	Kamu sektör	STK
1. erkek	1	----
2. kadın	1	10

Tablo-2: Araştırmanın tamamına katılanların cinsiyete göre dağılımı.

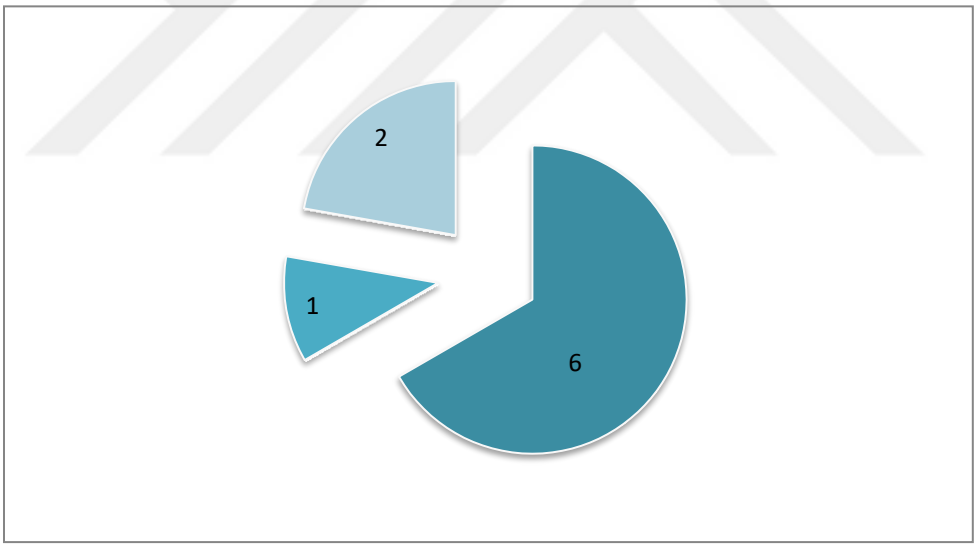
9 sivil toplum kuruluşu temsilcisi ankete katılmayı kabul ederken, bir temsilci Zoom platformuüzerinden yalnızca yarı yapılandırılmış görüşmeye katıldı. Görüşmenin amacı, anket yoluyla elde edilenlerden daha spesifik ve daha derin veriler elde etme hedefine yönelikti. Görüşmeye, mail yoluyla iki devlet sektörü temsilcisi katıldı.

Ankete bireysel olarak cinsiyete göre 8 kadın ve bir erkek katılmıştır (Şekil 3).

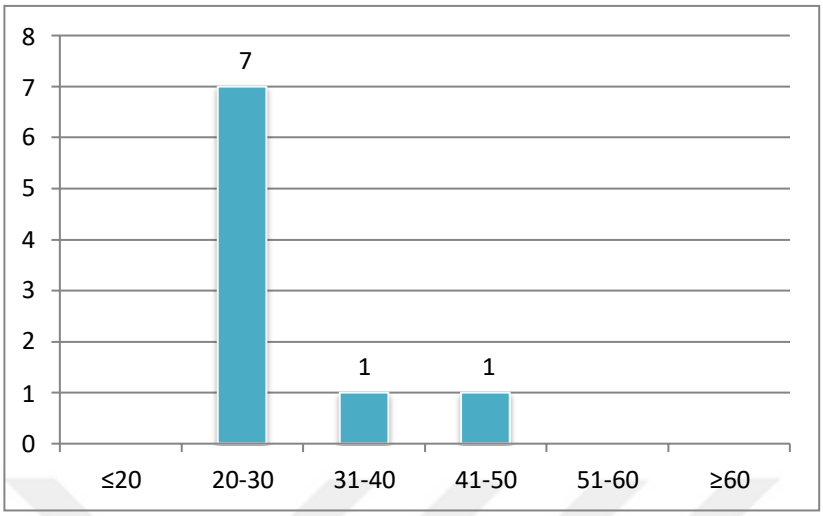

Şekil-3: Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımı

Katılımcıların çoğu yüksek eğitim düzeyine sahiptir, 6 kişi lisans eğitimini tamamlamış, 4 kişi ise yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Mesleğe göre 6 kişi sosyal hizmet uzmanı, 2 kişi avukat ve 1 kişi de psikologtur (Şekil-4).

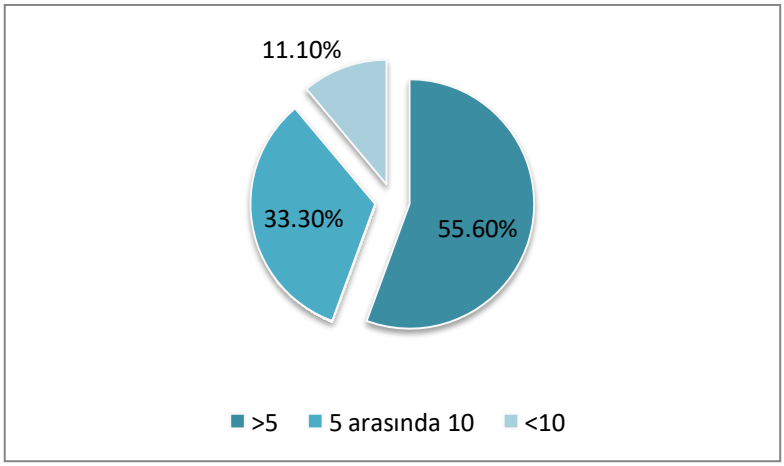
Şekil-4: Ankete katılanların mesleklerine göre dağılımı.

Şekil-5: Ankete katılanların yaşa göre dağılımı.

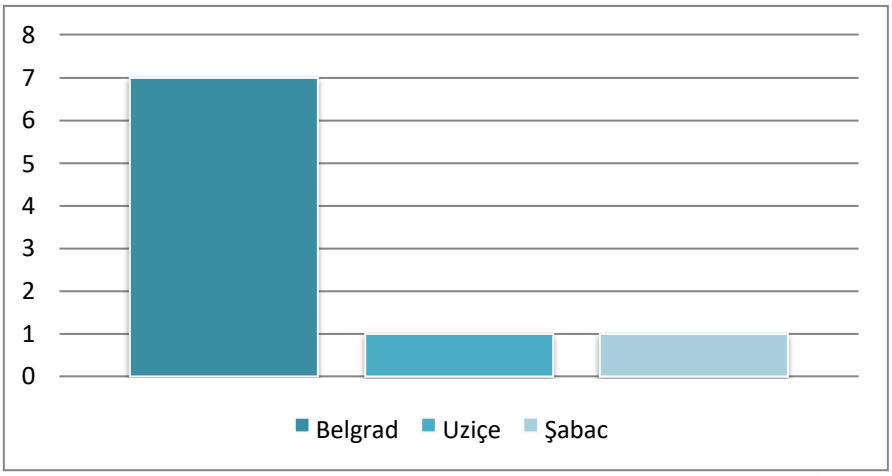
Ankete katılanların ait olduğu yaş grubuna bakıldığında 7 katılımcı 20-30 yaş aralığındadır. 1 kişi 31-40 ve bir katılımcı da 41-50 yaş arasındadır (Şekil-5).

Katılımcıların iş deneyimi ağırlıklı olarak 5 yıldan azdır (%55,6). Kalan bölüm 5 yıldan fazla ve 10 yıldan az (%33,3) iş tecrübesine sahip katılımcılardan ve 10 yıldan fazla iş tecrübesine sahip (%11,1) katılımcılardan oluşmaktadır (Şekıl 6).

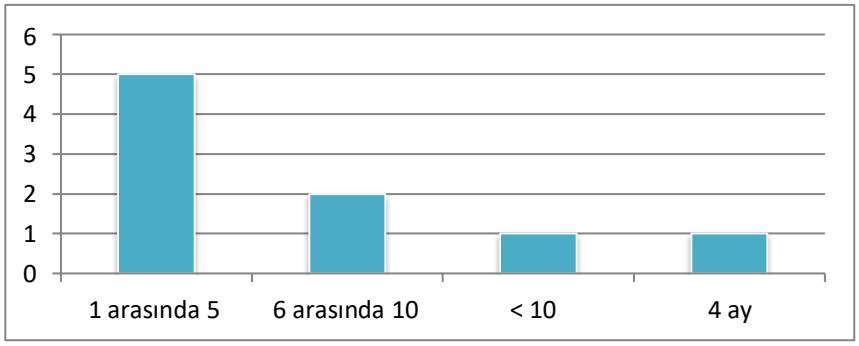
Şekil-6: Katılımcıların iş deneyimleri (yıl olarak).

En çok katılımcının istihdam edildiği yer Belgrad'dır (7 kişi). Şabac ve Uziçe'den de 1 kişi ankete katılmıştır (Şekil-7).

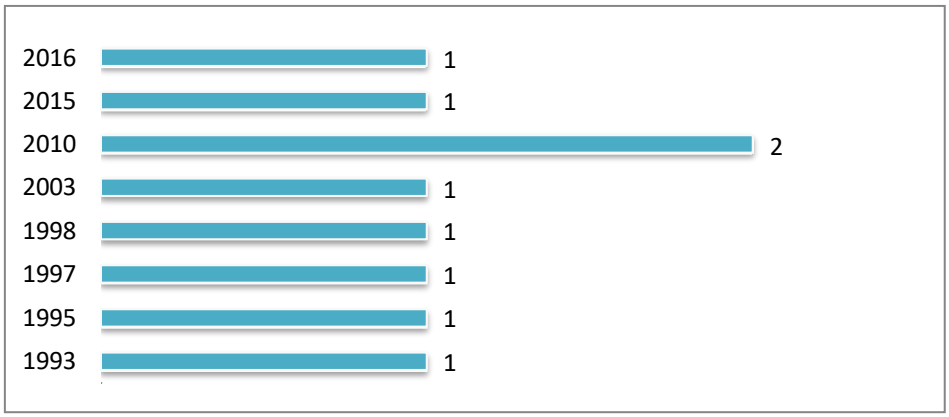
Şekil-7: Katılımcıların görev yaptıkları yerlere göre dağılımı.

Ankete katılanların %55,6'lık orandaki çoğunluğu bir ile beş yıl arasında bir süredir bir sivil toplum kuruluşunda çalışanlardan oluşmaktadır. 6 ile 10 yıl arasında bir süredir çalışan katılımcıların oranı %22,2 iken, 10 yıldan uzun bir süredir çalışanların oranı %11,1'dir. Son olarak ankete katılanlar arasında henüz 4 aydır bir sivil toplum kuruluşunda çalışanların oranı %11,1'dir (Şekil-8).

Şekil-8: Katılımcıların bir sivil toplum kuruluşundaki görev süreleri.

Elde edilen veri, sivil toplum kuruluşlarının 1993-2016 döneminde kurulduğunu göstermektedir (Şekil-9).

Şekil-9: Sivil toplum kuruluşlarının kuruluş yılları.

Sunulan verilere ek olarak kuruluşların misyonu hakkında bilgi edinildi. Veriler Tablo-3'te sunulmaktadır.

Mültecilerin ve sığınmacıların eğitimi ve entegrasyonu.
Teori ve uygulama yoluyla insan haklarının desteklenmesi.
Zorunlu göç ve insan hakları, aynı zamanda sivil toplumun gelişimi, marjinal ve savunmasız grupların sosyal katılımı ve yoksulluğun azaltılması.
Mültecilere destek vermek.
Yaşlılara, hastalara ve engellilere, zihinsel ve entelektüel gelişimdeki engellilere, bağımlılara, çocuklara ve gençlere, yoksullara ve sosyal açıdan savunmasız kişilere, azınlıklara, marjinalleştirilmiş kişilere, işsizlere, acil durumlarda müdahale ve savunmasız nüfusa yardım, kalkınma dayanışma ekonomisi ve sosyal girişimcilik, gönüllülüğün geliştirilmesi, eğitim ve öğretimin teşvik edilmesi ve çevrenin korunması.
Güneydoğu Avrupa bölgesinin savaş ve siyasi şiddetin sonuçlarından kurtulması ve tüm insanların insan haklarına saygı duyulan bir sivil toplum haline gelmesi için. İnsan hakları ihlal edilen insanları ve diğer marjinalleştirilmiş ve savunmasız grupları insana layık barışçıl bir yaşam adına potansiyellerini geliştirmeleri için desteklemek.
Kadınların şiddetsiz bir yaşam sürmelerini desteklemek.
Sırbistan'daki hassas grupların ruh sağlığının korunmasının iyileştirilmesi.

Örgüt, savunmasız gruplardan kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesine ve şiddet durumlarında destek sağlamaya özel olarak odaklanarak kadınların toplumdaki konumunu iyileştirmeye kendini adamıştır.

Tablo-3: Örneklemde yer alan sivil toplum kuruluşlarının misyonu

3.2. Araştırma Geçmişi

Bu çalışmanın uygulama-araştırma kısmı, alanın seçildiği ve araştırma planının yapıldığı 2021 yılının Ekim ayında başlamış ve 29 Mayıs 2022'de tamamlanmıştır. Araştırma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama, anketin derlenmesidir. Araştırmanın örneklemi, Sırbistan Cumhuriyeti Ticaret Sicilleri Dairesi'nin "Kamu Kaydı" incelemesine dayanarak temasa geçilen sivil toplum kuruluşlarından oluşturuldu. Ön yazı ve mail metni oluşturulduktan sonra soru formları, sivil toplum kuruluşlarına mail yoluyla iletilmiştir. Katılımcılara, soru formlarını doldurmak için iki haftalık bir süre verildi. Anket derlenmiş ve 18 Nisan'da sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinde toplamda 16 stk ankete davet edilmiş ilk başta 6 stk anket ankete katılmayı kabul etmiş daha sonra 3 stk da katılarak toplamda 9 stk anketi doldurmuştur. Ankete katılmayan 7 STK'nın, 3ü geri dönüş yapmıştır. Geri dönüş yaban bu 3 STK, zamanlarının olmaması, etkinliklerle meşgul olmaları ve bu araştırmanın bir parçası olmak istemedikleri için olumsuz dönüş yapmıştır. Daha sonra, davet edilen stklardan anketi doldurmayanlara, anketi doldurmaları için 1 kez hatırlatma maili gönderilmiştir. Anketler pilot uygulamadan sonra STK'lara gönderildikten sonra sorular üzerinde cevaplara göre bir güncelleme ya da pilot uygulamadan sonra sahadan elde edilen bilgiler, gözlemler ışığında sorular üzerinde düzenlemeler yapılmadan analiz edilmiştir. Bu yüzden de ikinci bir piloy uygulamasına gerek görülmemiştir.

Covid 19 Pandemisinin tüm dünyada oluşturduğu kısıtlamalardan dolayı göçmenlerle yüzyüze anket yapma ihtimalinin düşük olması, göçmenlerin çoğunluğunun o dönemde anket yapılmasına sıcak bakmaması ayrıca göçmenlerle anket yapılması için ilgili kurum ve kuruluşlardan izin almanın uzun bir vakit alması sebebiyle, Anket, Sırbistan'daki göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sağlaması beklenen sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerine uygulanmıştır. Ayrıca çalışma STK ve devlet kurumlarının göçmenler üzerindeki ilişkisinin bir parçası olduğu için STK'lar üzerinde anket yapılmıştır. Bu arada, çalışmanın araştırma bölümünün ikinci aşamasında düşünülen derinlemesine mülakatların gerçekleştirilebilmesi için gerekli düzenlemeler yapıldı. Göçmenlere ve mültecilere destek sağlamaya odaklanan

çok sayıda devlet kurumu temsilcisiyle gerçekletirilenilk temasta, iki temsilci araştırmaya katılmayı kabul etti. Devlet sektörü temsilcileri, görüşmenin mail yoluyla yapılmasını istediklerini dile getirdiler. Görüşmeler 24 ve 26 Mayıs olmak üzere iki tarihte gerçekleştirilmiştir.

Araştırma, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile gerçekleştirilen anketlerden elde edilen verilerin analizi ile devam etti. Elde edilen verilerin analizi, yapılacak derinlemesine mülakatların ana bölümünü oluşturacak soruların geliştirilmesine hizmet etti. Sorular, sosyal koruma alanında ruhsatlı bir hizmeti olan sivil toplum kuruluşlarının bir temsilcisiyle temasa geçmeyi sağlayan görüşmenin bir parçası olarak iletildi. Covid-19 salgını koşulları dikkate alınarak, mülakatların Zoom platformu üzerinden çevrimiçi olarak gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Gerçekleştirilen görüşmeler çözümlenerek araştırmanın "uygulama" kısmı tamamlanmıştır. Bir sonraki adım, araştırmada elde edilen bulguları analiz edilmesi oldu. Elde edilen bulgular ve bulguların analizlerinden hareketle, sivil toplum kuruluşlarının Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmen ve mültecilere sunduğu sosyal hizmetler hakkında bir değerlendirme yapılmaya ve öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma yapılırken dikkate alınabilecek bazı sınırlılıklara sahiptir. Sınırlılıklardan biri, sivil toplum kuruluşlarının çoğunun araştırma örneklemine dahil edilmemesidir. Ancak, bu örnek üzerinde bu çalışma için önemli bilgiler elde ettik. Üç kuruluş, sınırlı katılım kapasiteleri nedeniyle müsait personeli olmadığı gerekçesiyle araştırmaya katılım çağrımıza olumlu karşılık vermediler. Anketteki eksik veriler, bu çalışmanın bir başka sınırlılığıdır. Soru formumuzda yer alan bazı sorulara katılımcılar cevap vermemeyi tercih ettiler. Aynı şekilde, görüşmeye katılanların araştırma için zaman ayırma konusunda yaşadıkları sorunlar da araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır, Bu, bazı cevapların kısa olmasına, yalnızca yanıtlayıcılardan mail yoluyla ek bir yanıt istendiği doğrulayıcı (olmayan) yanıtlar biçiminde olmasına neden oldu. Bütün bunlara ek olarak; başlangıçta gerek anket çalışması ve gerekse derinlemesine mülakatların araştırmanın sahası olarak belirlenen illere gidilerek katılımcılarla yüz yüze yapılması planlanmıştı. Ancak Covid-19 salgını bu tür bir çalışma imkanını ortadan kaldırdı. O sebeple de derinlemesine görüşmeler, yukarıda belirtildiği üzere, çevrimiçi olarak gerçekleştirilmek durumunda kalındı. Araştırmaya katılanlar ağırlıklı olarak Belgrad başta olmak üzere büyük şehirlerden temsilcilerdi, bu da Sırbistan'daki daha küçük belediye

bölgelerinde faaliyet gösteren daha küçük kuruluşların temsilcilerinin sesinin büyük oranda duyulmadığı anlamına geliyor.

3.3. Veri Sunumu

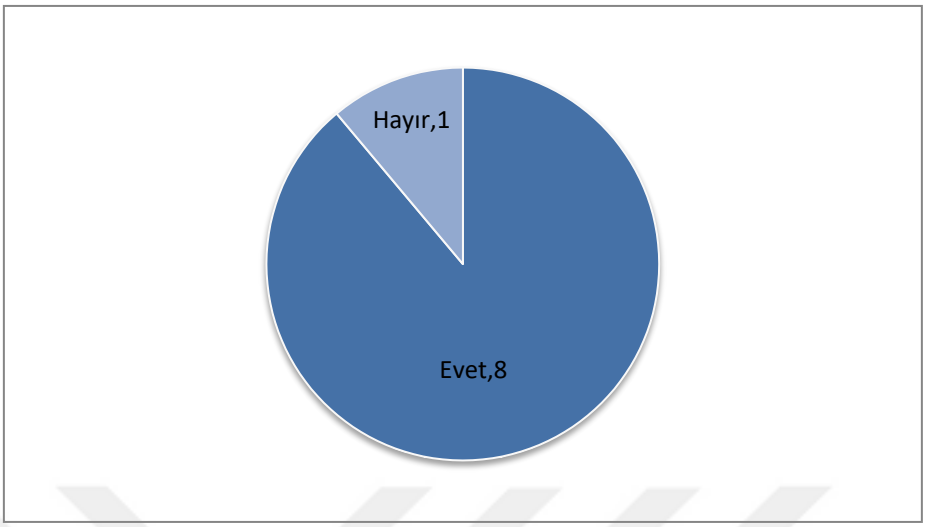
İlerleyen bölümlerde araştırmanın sonuçları hakkında daha fazla bilgi verilecektir. STK'larla yapılan mülakat, devlet kurumlarıyla mail yoluyla yapılan görüşmeler, ve STK ile yapılangörüşme temelinde elde edilen araştırma sonuçları sunulacaktır.

3.3.1. Anket Temelinde Elde Edilen Veri

Araştırmaya yanıt veren ve araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarından veri elde etmek için soru formu kullanılmıştır. Soru formu üç kısımdan oluşuyor. Birinci kısımda, katılımcıların sosyo-demografik durumlarına ilişkin genel veriler ile bu katılımcıların çalıştığı sivil toplum kuruluşlarına ilişkin veriler toplanmıştır. İkinci kısımda göçmenler ve mülteciler için yürütülen sosyal hizmetler soruldu. Üçüncü ve son kısımda ise, kamu sektörü ile kurulan işbirliğine dair sorular sorulmuştur.

3.3.1.1. Göçmenler ve Mülteciler İçin Sosyal Hizmetler

Bölümün bu kısmı, sivil toplum kuruluşları tarafından göçmenlere ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlere ilişkin verileri sunmaktadır. Sekiz STK doğrudan göçmen ve mültecilerle çalışmaktadır. STK'larından birinin ise doğrudan ve yalnızca göçmenlere ve mültecilere yönelikbir faaliyet yürütmediği anlaşılmaktadır (Şekil-10).

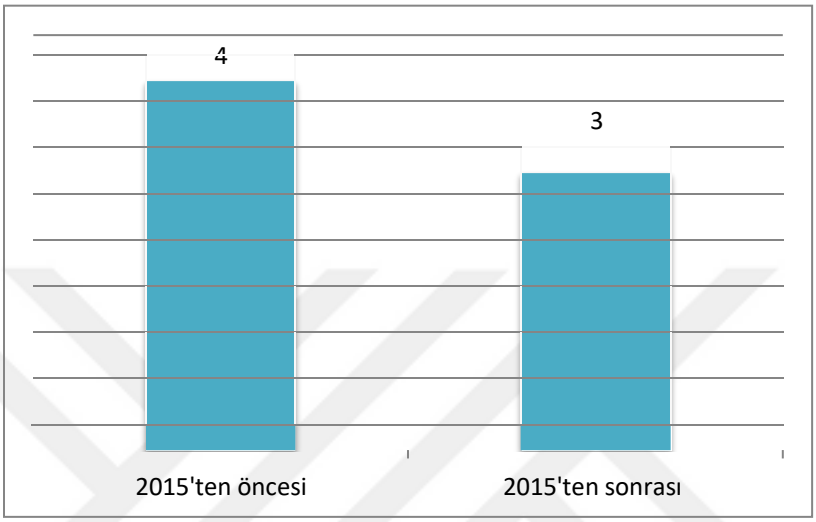
Şekil-10: Göçmen ve mültecilerle doğrudan çalışma.

Katılımcılara göre göçmenlere ve mültecilere doğrudan destek sağlanması: *Farklı eğitim programları, süreçte temsil ve entegrasyon, adli yardım sağlanması, insani yardım faaliyetleri yoluyla temel gıda maddelerinin sağlanması, bireysel danışmanlık yoluyla psikososyal destek sağlanması. Ayrıca, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarına bir yardım hattı aracılığıyla destek sağlanmaktadır.* Destek sağlama noktasında yetersiz kalındığında, başka bir uzman kuruluşa yönlendirilmektedir göçmenler. Bu husus, bir sivil toplum kuruluşu temsilcisi tarafından daha ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir:

> *"Mültecilere psikolojik, psikiyatrik, tıbbi ve psikososyal destek sağlıyoruz.*
> *Psikososyal destek, bir yandan Sırp toplumuna entegrasyon desteği anlamına gelirken, mağazaya gitmek, GSP[15] ile araba kullanmak veya şehirde dolaşmak için uygulamaları kullanmak gibi günlük durumlarla başa çıkmayı içerirken, diğer yandan Sırp dilinin kullanımı da dahil olmak üzere Sırp kültürü hakkında bilgi edinmek.*
>
> *Kuruluşumuzun, çoğu işkence mağduru olan, yüksek düzeyde travma geçirmiş mültecilerle çalıştığı göz önüne alındığında, sağladığımız yardımın en önemli yönleri, bireysel ve grup psikoterapisinin yanı sıra psikiyatrik yardımdır. Ayrıca, cinsel şiddet mağdurları için özel muayenehanelerle işbirliği yaparak sağladığımız tıbbi yardım özellikle önemlidir.*" (STK3)

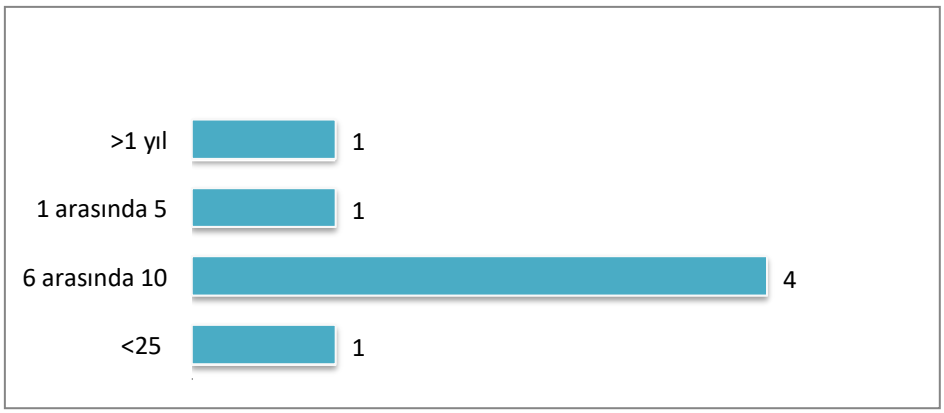
[15] Belgrad'da toplu taşıma.

STK'larının 7 tanesi göçmen ve mültecilere sosyal hizmetler sunmaktadır. Bunların arasından dördü göçmen ve mültecilere 2015 yılından önce sosyal hizmetler sunmaya başlamıştır. Üç STK,2015 yılından sonra sosyal hizmet vermeye başlamıştır (Şekil-11).

Şekil-11: 2015 öncesi/sonrası sosyal hizmetlerin sağlanması.

Ankete katılan STK'ların dördü sosyal hizmetler alanında 6 ila 10 yıldır faaliyet yürüttüklerini belirttiler. STK'lardan bir tanesi sosyal hizmetler alanında faaliyetlere başlama sürelerini 1 ilâ 5 arasında olduğunu, 1 tanesi de bu alanda faaliyete başlamalarının henüz 1 yılı dahidoldurmadığını belirttiler. 1 STK ise 25 yıldan daha uzun bir süredir sosyal hizmet alanında faaliyet gösterdiklerini belirtmiştir (Şekil-12).

Şekil-12: STK'ların sosyal hizmet faaliyetlerine başlama süreleri (yıl olarak).

İki STK her gün sosyal hizmet vermektedirler. İki STK ise haftada birkaç kez sosyal hizmet veriyorlar. Diğer sivil toplum kuruluşları ise haftada sadece bir kere sosyal hizmet

sunduklarını belirtmişlerdir.

Sivil toplum kuruluşları, sundukları en yaygın sosyal hizmet faaliyetleri arasında şunlardan bahsetmişlerdir: Eğitim sosyal hizmetleri (yerel dili öğrenme), spor faaliyetleri, çeşitli çevresel eylemler, entegrasyona yardım ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklara erişim. Entegrasyon, temel gıda maddelerinin temini ve benzeri konularda yardım anlamına gelir. Psikolojik destek, bireysel ve grup psikoterapisi, tıbbi yardım, psikiyatrik yardım, psikososyal destek de bunlara örnektir. Acil barınmada arabuluculuk, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurları için SOS telefonu, şiddetten kurtulmak için psiko-sosyal destek ve hukuki bilgilendirmelerin yanı sıra siviltoplum kuruluşları tarafından sağlanan sosyal hizmetlerdir.

> *"Kullanıcı aradığında veya geldiğinde kendisiyle sohbet edip ihtiyaç ve kapasitelerini değerlendiriyoruz ve buna göre genellikle önce ona psikoterapı gibi destek verip gerekli bilgileri veriyor, sonra da gerektiğinde diğer hizmetleri üstleniyoruz (STK4)."*
> Şiddet mağduru göçmen ve mültecilere, sosyal hizmet sunmanın bir başka yolu da *"bölgesel, anonim ve tüm arayanlar için ücretsiz olan SOS telefonudur. Hizmetin kullanıcılarıdiğerleriyle eşit düzeyde göçmen veya mülteci olabilir."* (STK1)

STK'lar bugüne kadar uyguladıkları sosyal hizmetlerin kalitesini 1'den 5'e kadar bir ölçekte değerlendirdi.: **1** - Hiç yeterli değil ; **2** - Yetersiz; **3** - Kararsızım; **4** – Yeterli ; **5** – Fazlasıyla yeterli.

STK'lardan üçü uygulanan sosyal hizmetlerin kalitesinden memnun ve son derece memnunoldukları yanıtlarını verdi. Yalnızca bir STK tarafsız olarak değerlendirmiştir. Aynı soruya 1veya 2 not veren STK olmadı.

Kuruluşların 3'u sosyal hizmetlerin sunumunda belirli değişikliklerin olup olmayacağından eminolmamakla birlikte diğer (STK'dan iki) kuruluşlar ise bunları sağlamanın bazı değişiklikleryaratacağından emindir.

Göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetlerin sağlanmasında en sık karşılaşılan engeller aşağıdaki gibidir:

- Dil engelleri, mültecilerin dili öğrenmek için motivasyon eksikliği (STK2).
- Lojistik tedarik sorunu ve sıhhi izin alma sorunu (STK5).

- Dil engellerinden ya da kültürel farklılıklardan kaynaklı bazı durumlarda, kurumlarla vemüşterilerle iletişimde sorun (STK3).
- Göçmen kadınların ve çocukların barınma sorunu (STK1).
- Çok sektörlü işbirliği eksikliği, zayıf koordinasyon, kamu politikalarının yavaş değişimi(STK6).

Yukarıda belirtilen zorluklara ek olarak kuruluşlar, sosyal hizmetler aracılığıyla destek vermeye devam edeceklerini belirttiler. Böyle bir karar vermek için, entegrasyon, bağışçılarla iyi bir bağlantıya ve çalışanların ve gönüllülerin coşkusuna atıfta bulunurlar. Aynı şekilde, *"Sağladığımız hizmet türüne ihtiyaç olduğu sürece hizmetlerimizi sürdürmeye devam edeceğiz."* (STK3). *"Göçmen kadınların ve mültecilerin konumunu anlayarak çalışmalarımızda açık bir ayrımcılık yapmama ilkesi"* (STK1), göçmenlere ve mültecilere daha fazla sosyal hizmet sağlanmasının diğer ek nedenleridir.

3.3.1.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Kamu Sektörü Arasındaki İşbirliği

Bu bölümde, sivil toplum kuruluşları ve kamu sektörü işbirliğine ilişkin bilgi verilecektir. Kamu sektörü ile işbirliği kurulmasına ilişkin soruya ankete katılan tüm kuruluşlar olumlu yanıt vermiştir. Yani tüm kuruluşlar kamu sektörü ile işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının %77,8'i kamu sektörünün sosyal hizmetlerin sunumunda etkili olabileceğini, %11,1'i ise bundan emin olmadıklarını bildirmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının kalan %11,1'lik bölümü ise kamunun sosyal hizmetlerin sunumunda etkin olamayacağını belirtmiştir.

Anketin katılımcılarına göre, kamu sektörü ile işbirliğinin kurulma şekli şu anlama gelmektedir:

- Yasal çalışılması için gerekli izinlerin ve çalışma izninin alınması,
- Projelerde ortak çalışmak,
- Toplantılarda bağlantıları sürdürmek,
- Kamu sektörünün yapamadığı durumlarda ek iş bölümleri gerçekleştirmek için kamusektörünü STK'ların faaliyetleriyle tanıştırmak,
- Bir kadının güvenli bir eve veya mülteci kampına yerleştirilmesi gerektiğinde, sosyalhizmet için bu kurum ve merkezlerle iletişime geçmek,

- Halka açık etkinlikler, sokak eylemleri, yuvarlak masa toplantıları, stratejik belgelerinhazırlanmasına katılım, şehrin kalkınma planının hazırlanmasına katılım vb.

Sivil toplum kuruluşları ve kamu sektörü arasında sivil toplum kuruluşları açısından kurulan işbirliği, 1'den 5'e kadar bir ölçekte değerlendirilmiştir. Notlar şu şekilde sunulur: **1**- Tamamen başarısız işbirliği; **2**- Başarısız işbirliği; **3**- Devlet kurumlarıyla temas kuruldu, ancak bu işbirliği tatmin edici bir başarıya ulaşmadı; **4**- Kısmen başarılı işbirliği; **5**- Mükemmel bir işbirliği.

STK'lardan iki tanesi kısmen başarılı bir işbirliğine sahipken, bir STK devlet sektörü ile mükemmel bir işbirliği kurmuş olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılar, bu işbirliğinin şu şekilde geliştirilebileceğini belirtmektedir:

- Ortak projelerle katılmak,
- Daha iyi, daha hızlı ve daha verimli iletişime geçmek,
- Daimî toplantıların düzenlenmesi veya yerel özyönetim ve sivil toplum kuruluşlarınıntemsilcilerini içeren sosyal hizmetlerle ilgili bir organ kurulması.

Anket katılımcılarından biri şunu ifade etmektedir:

"Bazı devlet kurumları düzgün çalışmaya başlasa iyi olur. Örneğin, şu ana kadar Sağlık Merkezleri ile sık sık sorunlarla karşılaştık; çünkü mültecileri, yani sığınma alan ve dolayısıyla Sırbistan'da sağlık hizmeti alma hakkına sahip olanları kabul etmeyecekler. Kurumların kuralları ve yasaları bilmeleri ve müşterilerin haklarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için her zaman tüm gücümüzle savaşmak zorunda kalmamamız daha iyi olurdu." (STK2)

"Korona virüsünden etkilenen pandemi gibi durumlarda kuralların oluşturulmasının yanısıra daha verimli ve daha hızlı müdahale vb." (STK1)

"Karmaşık vakaları çözmede daha fazla katılımları, daha fazla esneklik ve hızlı yanıt." (STK4)

"Kurumların daha açık olması, işbirliği çağrılarının kabul edilmesi ve sivil toplum

kuruluşları tarafından kamu ve hizmet sağlayıcıların çalışmalarında temel ilke olarak kullanıcının yüksek yararı ilkesinin benimsenmesi." (STK3)

Ankette, sivil toplum kuruluşları, kamu sektörü ile işbirliğinin bazı temel avantajlarını ve zayıf yönlerini sıralamıştır (Tablo-4).

Avantajlar	Dezavantajlar
● "Sırbistan'daki iltica sisteminin iyileştirilmesi, savunmasız kategorideki göçmenlerin ve mültecilerin konumunun iyileştirilmesi."	● "Sorunlara farklı bir bakış ve farklı bir başlangıç noktası."
● "Yeni bilgi güncellemesi."	● "Sorulan sorulara yanıt almakta gecikme."
● "Kullanıcıların karmaşık ihtiyaçlarına koordineli yanıt, durumun ve gerçekleşen ihtiyaçların daha net anlaşılması."	● "Zaman eksikliği."
● "İhtiyacı olanlara daha sürdürülebilir destek."	● "Kamu sektörü o kadar esnek değil."
● "Göçmenlere ve mültecilere hızlı ve kolay hizmet sağlanması."	● "Devlet sektörü tarafından bazı hizmetlerin gerçekleştirilmesini beklemek."
● "Sosyal hizmetlerin finansmanı."	● "Fiili eylemden önce kamu sektörü ile anlaşmanın gerekliliği."

Tablo-4: Sivil toplum kuruluşlarının kamu sektörü ile gerçekleştirdiği işbirliğinin avantaj ve dezavantajları.

3.3.1.3. E-Mail Yoluyla Gerçekleştirilen Görüşmelerin Bulguları

Göçmenlere yönelik faaliyet yürüten kamu kuruluşlarının faaliyetleri hakkında bilgi almak amamcıyla e-mail aracılığıyla gerçekleştirdiğimiz görüşmeye toplam 2 kişi katılmıştır. Biri kadın, biri erkek olan katılımcılar *KATILIMCI I* ve *KATILIMCI II* olarak adlandırılmıştır. Mülakatın ilk kısmını oluşturan katılımcılara ilişkin demografik veriler, ilgili kurumda çalışma süresi, eğitim yılı ve benzeri bilgileri içeren genel bilgi sorularını içermektedir

(Tablo-5).

	KATILIMCI I	KATILIMCI II
Yaş grubu	21-30	51-60
Eğitim seviyesi	Doktora	Yüksek Lisans
Uzmanlık alanı	Tarihçi (araştırmacı-stajyer), programcı, çevirmen	Sosyal hizmet uzmanı
İş deneyimi (yıl olarak)	5-10 yıl	10 yıldan fazla
Kurumda İstihdam (yıl olarak)	1-5 yıl	10 yıldan fazla

Tablo-5: Mail aracılığıyla görüşülen kamu sektöründen katılımcılara ilişkin genel veriler.

Göçmenlere yönelik faaliyetleri organize eden, yürüten katılımcılara sorduğumuz sorular ve katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıdaki şekildedir:

Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmen ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının etkili olabileceğini düşünüyor musunuz?

KATILIMCI I: "Bazı hizmetlerde (eğitim, sosyal yardım, sosyal koruma, ulaşım), evet diyebilirim. Sektörümüzde sivil toplum kuruluşlarını sınırlayan şey finans alanı, yani uluslararasıve diğer fonlara bağımlılık ve politika yapıcıların öncelikleridir. Sivil toplum kuruluşlarının bir avantajı, daha küçük "hacimleri", yani toplumdaki değişikliklerle ilgili daha fazla esneklik ve devlet kurumlarına kıyasla daha az resmi karakter taşımaları göz önünde bulundurulduğunda belirli ihtiyaçların daha hızlı belirleyebilme ve giderebilme olasılıklarıdır."

KATILIMCI II: "Sivil toplum kuruluşları daha işlevseller, daha hızlı öğreniyorlar ve örgütlenmeleri daha kolay. Bu nedenle göçmenler ve mültecilerle hızlı bir şekilde ilgilenmede önemli ölçüde daha etkililer."

Göçmenlere ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin tek sağlayıcısının sadece kamu sektörü olabileceğini düşünüyor musunuz ve neden?

KATILIMCI I: "Hayır. STK'lar genellikle daha az gelişmiş bölgelerde bulunmayan veya yetersiz olarak sunulan hizmetlerin sağlayıcılarıdır ve -daha önce de belirttiğim gibi-

genellikle daha esnektirler ve (bu durumda) göçmenler bazen ihtiyaçlarını kamu sektörü yetkililerinden ziyade onlarla paylaşmaya daha isteklidirler. "

KATILIMCI II: "Ne olmalı ne de olmamalıdır. Her iki sektör de aynı görevde olduklarını ve ancak birlikte çalışarak gerçekten bir fark yaratabileceklerini anlamalılar."

Sivil toplum kuruluşlarının göçmenlere ve mültecilere yönelik olarak bugüne kadar uyguladığı sosyal hizmetlerin kalitesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

KATILIMCI I: "Genel olarak bahsi geçen yönlerden çok olumlu. Sivil toplum kuruluşları, 'göç krizinin' en başında ve sonrasında, hizmetlerin geçici olarak sağlanmasında genellikle önemli bir ortak olduklarını kanıtlamışlardır. Bazı kuruluşların sosyal hizmetlerin sağlanmasında dolaylı da olsa büyük bir rolü olduğunu da belirtmek önemlidir. Bu nedenle, çeviri hizmetlerinde uzmanlaşmış bir kuruluş, çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için vazgeçilmezdi."

KATILIMCI II: "Komiserlik ve özellikle Belgrad İnsan Hakları Merkezi, Adra, Caritas, Grup 484 ve diğerleri gibi bazı kuruluşlarla çok, çok geçerli, eşit katkılarda bulundular."

Sizce sivil toplum kuruluşları tarafından göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sunumunun önündeki en yaygın engeller nelerdir?

KATILIMCI I: "En büyük problemler bahsi geçen mali problemden kaynaklanmaktadır. Birçok kuruluş faaliyetlerini tamamen veya kısmen askıya almak ve hayatta kalmalarının bağlı olduğu araçlara göre "yeniden yönlendirmek" zorunda kaldı. Sonuç olarak, daha resmi sistemler kurulmadan önce fiili olarak bağımlı olduğumuz belirli hizmetlerde sık sık kesintiler yaşandı. Kültürel farklılıklar da var. Yeterince kültürel duyarlılığa sahip olmayan bir kişi, göçmenlerle iletişimde bir yanlış anlama yapabilir veya daha hafif bir durumda görevinin başarısız olmasına neden olabilir."

KATILIMCI II: "Kamu kurumlarının yanlış anlaşılması (ve seyrek olmayan açık düşmanlık ve direniş), tesislere ve kamplara girme izni konusunda yavaş karar verme ve karar alma..."

Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmenler ve mülteciler için sosyal hizmetlerin geleceği konusu çokönemlidir. Bu sebeple, *Sırbistan Cumhuriyeti'nde devlet ve sivil toplum sektörü tarafından gelecekte göçmenlere ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sağlanması sisteminde belirli değişiklikler olacağına inanıyor musunuz?*

KATILIMCI I: "Kurumumuzun finansal kaynakları ve altyapısındaki (merkezler, lojistik, personel) büyük fark göz önüne alındığında, yakın gelecekte önemli değişiklikler olacağına inanmıyorum. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının da objektif imkanlar doğrultusunda en az göç yönetim sisteminin işleyişine katılımları kadar katılımlarını sürdürmelerini temenni ediyoruz. Başka bir deyişle, onları rakip olarak değil, (kanıtlanmış) ortaklar olarak görüyoruz."

KATILIMCI II: "Eğer bir anlamı varsa ve bu alanda pratisyenler soru soruyorsa, evet, değişiklikler kaçınılmazdır ve uzun vadeli tek iyi çözümdür."

Sivil toplum kuruluşları ile nasıl işbirliği kuruyorsunuz ve bu işbirliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

KATILIMCI I: "Neredeyse her durumda son derece olumluydu, bazı sivil toplum kuruluşları vekuruluşların üyeleri, hizmetleri sağlamak için genellikle yapmaları gerekenden çok daha fazla çaba sarf ettiler. Sadece az sayıda kuruluş kurumsal sistemin dışında ve yasal olarak sorgulanabilir bir şekilde işlemeye çalıştı, ancak genel resmi kesinlikle bozucu bir etkileri olmadı."

KATILIMCI II: "Kurumumun program hedefleri ve eylem programı ve STK'ların mesleki deneyimine uygun olarak hem kamu hem de STK sektörü tarafından gerçek eylem çerçevelerine karşılıklı saygı ve anlayışla, şimdiye kadar, işbirliklerinin çoğunluğu çok iyi kuruldu, çalışıldı ve çok başarılı oldu. Bazı durumlarda, esas olarak siyasi faktörler ve farklı ideolojik eylem çerçeveleri nedeniyle kurumsal işbirliği kurmak mümkün olmadı, ancak kişisel düzeyde (bireselprofesyoneller arasındaki işbirliği) her şey karşılıklı tatmin için işliyor."

Sizce göçmen ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sunumunda sivil toplum kuruluşları ile işbirliği nasıl geliştirilebilir?

KATILIMCI I: “İşbirliğini son derece gelişmiş olarak değerlendireceğim için şu anda önemli bir genişlemeye yer görmüyorum." Neyse ki, sivil toplum kuruluşlarının rolü en iyi, daha geniş koşullardaki değişim zamanlarında ortaya çıktı.”

KATILIMCI II: “Gerçek başarıları tanımak, karşılıklı bilgi alışverişi yapmak ve belirli özelliklehassas göçmen gruplarıyla (örneğin refakatsiz çocuklarla vb.) çalışan bireysel kuruluşların özel bilgi ve becerilerine saygı duymak.”

Sivil toplum kuruluşları ile faaliyetlerin uygulanmasına doğrudan katılıyor musunuz ve bunlara ortak katılımı nasıl değerlendiriyorsunuz?

KATILIMCI I: “Şu anda yok, ancak üç yıldan biraz fazla doğrudan işbirliği deneyimim var. Yukarıdaki sorularla aynı şekilde değerlendiririm: sivil toplum kuruluşlarının, özellikle "göçmen krizi" salgınının patlak vermesinden sonra sosyal hizmetlerin sağlanması için (hiç veya fiilen) gelişmiş bir devlet çerçevesinin olmadığı durumlarda, genel olarak son derece yararlı oldukları kanıtlanmıştır.”

KATILIMCI II: “Göçmenlerle sahada doğrudan çalışmaya değil, esas olarak analizlerin yürütülmesine ve uygulayıcıların eğitimine katıldım. İşbirliğimiz, karşılıklı saygıya dayalı olarakmükemmeldi.”

3.3.1.4. ZOOM Platformu Üzerinden Gerçekleştirilen Görüşmenin Bulguları

Sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katıldığı ekteki anket yoluyla elde edilen verileri teyit etmek amacıyla ZOOM platformu üzerinden bir sivil toplum kuruluşu temsilcisi görüşmeye katılmıştır. Görüşme tamamlandıktan sonra çalışma yazıya dökülmüş ve STK'nın 'koduna' eklenmiştir.

Sorular, daha önce yapılmış anket çalışmasının konusuna ilişkin teorik bir anlayış temelinde eldeedilen verilerden hareketle formüle edildiler. Bu nedenle, sorular kamu sektörü temsilcilerine sorulanlardan çok da farklı değildir. Görüşmeye katılan STK temsilcisi 21-30 yaş grubundan bir kadın katılımcıdır. Katılımcı eğitim düzeyine göre yüksek lisans eğitimini tamamlamış, sosyal hizmet uzmanı olarak çalışan, sivil toplum kuruluşundaki iş tecrübesi 5 yıldan daha az bir süreyi içeriyor.

Görüşmeye katılan kişinin çalıştığı sivil toplum kuruluşu, Sırbistan Cumhuriyeti topraklarında herkese sosyal hizmetler sağlayan, sosyal koruma alanında çalışma ve hizmet

sunma ruhsatına sahip bir kuruluştur. Aynı zamanda göçmenlere ve mültecilere de destek sağlamaktadır. Katılımcıya sorulan sorular ve alınan cevaplar aşağıdaki gibidir:

Ruhsatlı sosyal koruma hizmeti sunan bir sivil toplum kuruluşu olarak, içinde bulunduğunuz kuruluş da dahil olmak üzere, diğer sivil toplum kuruluşlarının Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmenlere ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sağlanmasında etkili olabileceğini düşünüyor musunuz?

STK: "Evet, örneğin Astra ve ATINA (STK'lar) en yaygın olanları çünkü doğrudan göçmenler ve mültecilerle çalışıyorlar. Atina'da insan ticareti mağdurları için bir sığınak bile var ve ayrıca göçmen merkezleriyle (devlet) işbirliği yapıyorlar. Kendilerini temsil ettikleri programları var, bilgilendirme amaçlı bazı faaliyetler yürütüyorlar. Bunlar, bazı belgelere ve benzerlerine ulaşmalarına yardımcı olma anlamında idari nitelikteki faaliyetlerdir. Ayrıca, bu sivil toplum kuruluşları daha çok göçmen kadınlarla çalışmaya odaklanmıştır. Astra, belirli insan haklarının hayata geçirilmesi yönünde çalışıyor ve kadın avukatlardan oluşan bir ekibe sahipler. Adliyardım söz konusudur. Ayrıca SOS telefonu üzerinden de hizmet verilmektedir. Ayrıca farklı psikoterapi programları da var. Sosyal koruma alanındaki bazı hizmetlerin gerçekleştirilmesinde de destek sağlarlar.

Kurumumuzun aile içi şiddet mağdurları için lisanslı bir sosyal koruma servisi - yardım hattı olmasına rağmen, onları sıklıkla ASTRA ve ATINA gibi diğer kuruluşlara yönlendiriyoruz. Bu lisanslı sosyal koruma hizmetine ek olarak, bir tür hızlı sosyal hizmet olarak mali yardım yoluyla ve ayrıca idari nitelikteki desteklerle (örneğin devlet yetkililerinden kimlik kartı alınmasına yönelik yardım) destek sağlamak için buradayız. Odak noktamız şiddet mağdurlarına yardım etmektir. Hizmetlerimiz ayrıca psikososyal destek, bilgi, hukuki yardım yoluyla psikososyal niteliktedir. Ama en önemlisi kapasitemiz dahilinde destek sağlayamayacağımızı düşündüğümüz durumlarda, genellikle, onları başka bir sivil toplum kuruluşuna yönlendiriyoruz."

Sizce sivil toplum kuruluşları tarafından göçmen ve mültecilere sosyal hizmet sunumunun önündeki en yaygın engeller nelerdir ve bunlar nasıl aşılabilir?

STK: ‘’Kamu sektörünün göçmenlere ve mültecilere yönelik tek sosyal hizmet sağlayıcısı olabileceğini düşünmüyorum. Tamamlayıcı olmamız gerektiğine, 'göz altı'

olmaması gerektiğine inanıyorum. Tamamlayıcı derken, devlet sektörünün 'biz devlet olarak çok şey yapabiliriz, sizçok şey yapabilirsiniz, haydi!' dediği kanaatindeyim. Örneğin, devlet sektöründen birisinin bazı konularda bize danışmak için aradığı durumlar vardır. Yani istisnalar var. Ancak bir kullanıcının aldığı destekten, kamu hizmetinden memnun kalmadığı için bizimle iletişime geçtiği durumlar daoldu. Bununla kullanıcı, devlet sektörüne anlayış göstermesi ve aynı zamanda kullanıcıya destek vermesi için bir şekilde 'baskı gibi yapmamızı' istiyor."

Devlet sektörü ile nasıl işbirliği kuruyorsunuz ve bu işbirliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

STK: "Sivil toplum kuruluşumuz bünyesinde devlet sektörü ile işbirliği yapıyoruz, çünkü bu kaçınılmaz. Ancak bu işbirliği 'devlet sektöründe kimlerle karşılaştığınıza' bağlıdır. Bu nedenle, durumsal olarak devlet sektörü ile işbirliği yapıyoruz. Birlikte çalıştığımız bireysel projeler üzerinden bir proje denilebilir. Ayrıca 'vaka konferansı' süreci ile iş birliğini sağlıyoruz. Vaka konferansı, kamu sektörü tarafından organize edilen ve sivil sektörümüz de dahil olmak üzere ilgili tüm sektörlerin dahil olduğu bir süreçtir. Belirli bir kullanıcı için daha ayrıntılı bir destek planı oluşturulur. Aynı şekilde sivil toplum kuruluşlarının da sosyal hizmetler aracılığıyla göçmenlere ve mültecilere devlet sektöründen 'daha fazla' destek sağladığı kanaatindeyim."

Sırbistan Cumhuriyeti'nde devlet ve sivil toplum sektörü tarafından gelecekte göçmenlere ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sağlanması sisteminde belirli değişiklikler olacağına inanıyor musunuz?

STK: "Şu anda adına konuştuğum örgütün bir parçası olarak, sosyal hizmetlerin genişletilmesi gerektiği kanaatindeyim, genel olarak o kısımdan yoksunuz. Ancak yine Sırbistan, biz, sadece birgeçiş ülkesiyiz yani... Ayrıca devlet tüm sosyal hizmetlere ayrılan bütçeyi azaltıyor. Yukarıdakilerin hepsine dayanarak, sosyal hizmetler için geleceğin ne olacağını söyleyemem, umarım iyi olur."

3.4. Çalışma Bulgularının Tartışılması

Yürütülen araştırma temelinde elde edilen veriler, anket ile elde edilen veriler ile hem devlet sektörü hem de sivil toplum sektörü temsilcisi ile yapılan görüşme sırasında elde edilen

veriler arasındaki uyumlu ilişkiyi göstermektedir. Araştırmanın katılımcıları çoğunlukla kadınlar, meslek olarak sosyal hizmet uzmanları, bir sivil toplum kuruluşunda çoğunlukla bir ile beş yıl arasında çalışanlarıdır. Sırbistan Cumhuriyeti'nde bahsi geçen sivil toplum kuruluşlarının ancak spor kulüpleri ve organizasyonları dışında sivil toplum kuruluşlarının kurulmasını tanımayan özyönetim sisteminden çıktıktan sonraki dönemde çalışmaya/kurulmaya başladıkları hatırlanmalıdır. Bunlar eyalet hükümetinin doğrudan ortaklarıydı. Bu ankete göre sivil toplum kuruluşlarının kendileri 1993'ten 2016'ya kadar olan dönemde kurulmuştur. Bununla birlikte, bu örgütlerin çoğunluğunun birincil hedef grubu mülteciler ve göçmenler değil, Sırbistan'daki tehlike altındaki, dezavantajlı tüm sosyal gruplardır ve bunlar arasında en yaygın olanlar kadınlardır. Sadece 2015'ten itibaren kurulan kuruluşlarda sosyal hizmet sunumunda birincil grup olarak göçmenler ve mülteciler vardı. Sırbistan'a yoğun insan akını, çalışmanın önceki bölümünde sunulan birçok sivil toplum kuruluşunun kurulmasını teşvik etti. Ek olarak, Sırbistan'ın adem-i merkeziyetçilik ve demokratikleşme yolu, doğal olarak sivil toplumun göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetlerin sağlanması da dahil olmak üzere toplumun çeşitli alanlarına artan katılımını teşvik etmektedir. Aynı şekilde, Sırp toplumunun farklı toplum gruplarına yönelik küresel destek akışlarına kaçınılmaz olarak dahil olmasıdır. Geçen yüzyılın son on yılında oluşturulan kuruluşlar, mültecilerle çalışma konusunda doğrudan deneyime sahipti ve savaşlardan etkilenen eski Yugoslav cumhuriyetlerinin topraklarından gelen mültecilerden bahsettiğimizi unutmamak lazım. 1990'larda ve 2000'lerin başında oluşturulan bu örgütlerin temel amacının toplumun demokratikleşmesine katılmak olduğunu belirtelim. Bu nedenle, bu örgütlerin çalışmalarının kronolojisini takip ederek, Sırbistan Cumhuriyeti topraklarındaki her sosyal ve politik krizin yeni oluşturulan örgütlerin hedeflerini, yani sosyal ve politik krizlerin çözümüne katılma isteklerini dikte ettiği sonucuna olabilirdi.

Bu nedenle, bahsi geçen örgütlerin çalışmalarının kronolojisini izleyerek, Sırbistan Cumhuriyeti topraklarındaki her sosyal ve politik krizin yeni oluşturulan örgütlerin hedeflerini yeniden belirlediği (dikte ettiği) sonucu çıkarılabilir.

Örnek vermek gerekirse, gerek Yugoslav iç savaşının sonuçları (eski Yugoslav cumhuriyetlerinden gelen mülteciler) gerekse de demokratikleşmenin sonuçlarından (1991'den başlayarak ve Yugoslavya'da çok partili bir sistemin getirilmesi gibi) Orta Doğu

ve Afrika'daki iç savaşların sonuçlarına kadar (bu ülkelerden gelen mülteciler gibi) sosyal ve politik krizlerin çözümüne katılma istekleri görülebilir.

2015'ten önce bile sosyal hizmet sunumu sivil toplum kuruluşlarının alanına girmişti. Hemen hemen tüm sivil toplum kuruluşları, eğitim programları, eğitim çalıştayları, hukuk programı temsilen sosyal hizmetler sunmaktadır. *Ad hoc* olarak adlandırılan bu yardımlar, sivil toplum kuruluşlarına özgü olduğundan, bu kuruluşların yaklaşımı, tüm savunmasız (zayıf) gruplarayardım etme arzusuyla ve ayrım gözetmeme ile karakterize edilir. Sabit bir finansman kaynağına sahip olan sosyal hizmetlerin çoğunluğu devlet kurumları tarafından sağlanırken, genelliklelisansı olmayan kısa vadeli sosyal hizmetler sivil toplum kuruluşlarına bırakılmaktadır. Bunlar esas olarak eğitim niteliğindeki sosyal hizmetler olup, bunu psikososyal destek sağlamaya yönelik hizmetler izlemektedir. Bunlara ek olarak yasal nitelikte sosyal hizmetler de bulunmaktadır. Bu şekilde, savunmasız insan gruplarına yardım sağlayan bu programların uygulanması, yani finansmanı bağış, yani proje finansmanı alınması şartına bağlıdır. Bu nedenle bu projeler/programlar kısa vadeli ve açıkça zaman sınırlı olarak kabul edilebilir.

Bahsedilen çalışma koşulları ve süreklilik arz etmeyen fon türleri, sivil toplum kuruluşlarının, göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sunma faaliyetlerinin geleceğini ve hayatta kalmalarını yeniden gözden geçirmelerine sebebiyet vermiştir. Yukarıda bahsedilenler, Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sağlamanın belirsiz geleceği hakkında araştırma tarafından elde edilen cevabı doğrulamaktadır.

Vurgulanan tüm sorunlara rağmen, bu kuruluşların temsilcilerinin de belirttiği gibi, her ikitarafın, yani sivil toplum ve devlet sektörlerinin işbirliği mevcuttur. Her iki tarafın da işaret ettiği gibi, sivil toplum sektörü, 2015'te başlayan kriz sırasında mültecilerle ve göçmenlerle çalışma konusunda etkinlik göstererek, mağdurlara 'ad hoc' çözümlerle sahada yardım etti. İşbirlikleri, ihtiyacı olan tüm insanlara destek sağlama hedefine ulaşmak için oluşturuldu.

Sivil toplum kuruluşları, belirli bir hizmet türünü sağlayamadıkları durumlarda, kullanıcılarını butür bir hizmeti sağlayabilecek diğer sivil toplum kuruluşlarına yönlendirme eğiliminde olma noktasında hemfikirdirler. Sivil toplum kuruluşlarının üyeleri, bu yaklaşımı,

Sırbistan'daki göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetler sağlama sistemini entegre etme hedefine ulaşacak, sivil toplum ve devlet sektörleri arasında arzu edilen bir işbirliği biçimi olarak görmektedir.

SONUÇ

Bu tezin ana hedefi, Sırbistan'da sosyal hizmetlerin sağlanmasında göçmenlerle ve mültecilerle çalışan STK'ların rolünü belirlemek ve analiz etmektedir. Hedefe ulaşmak adına öncellikle soruların cevaplanması gerektiğine karar verilmiştir: Göç alanında faaliyet yürüten STK'ların etkilerini en üst düzeye çıkarmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar nelerdir? STK temsilcilerinin Sırbistan'daki göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetlerin sağlanmasında STK'ların oynadığı role dair algıları nedir? Yerel idari birimlerin/kurumların Sırbistan'daki göçmen ve mültecilere sosyal hizmet sağlamada STK'ların oynadığı role dair algıları nedir? Sırbistan'daki göçmenlere sosyal hizmet sağlama konusunda STK'lar ve devlet arasında bir ortaklık/işbirliği var mıdır? Cevaplama sürecinde gerek okuyucuyu en iyi sekilde bilgilendirmek, gerekse konuya kapsamlı bir anlayış oluşturmak sebebiyle tez üç bölüme ayrılmıştır. Birinci ve ikinci bölümlerde, STK'ların doğrudan etkileyen ve etkilemeye devam eden üç yönü temelalarak, Sırbistan'da sosyal hizmetlerin sağlanmasında göçmenlerle ve mültecilerle çalışan STK'ların rolünü belirlemek ve analiz etmek amaçlanmıştır: Küreselleşmenin göçmen ve mültecilere destek sağlayan sivil toplum kuruluşları üzerindeki etkisi, Sosyalist sistemin bıraktığıetki, ardından gelen geçiş dönemi ve Sırbistan'da halen devam etmekte olan adem-i merkeziyet süreci ve 2015 yılından sonra Sırbistan'daki yeni göç krizinin Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine geçiş (transit) rotası üzerindeki etkisi ele alınmıştır

Araştırmanın sonuçları bizi sivil toplum kuruluşlarının etkilerini en üst düzeye çıkarmak ve böylece sosyal hizmet sunumunun mevcut durumunu sürdürmek için çeşitli engellerlekarşılaştıkları sonucuna ulaştırmaktadır. En yaygın olanı kamu sektörü ile kurulan işbirliğinden memnuniyetsizliktir. Önümüzdeki dönemlerde göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetlerinsunulma süreci net değildir. Gelecekle ilgili herhangi bir varsayımda bulunmanın imkansızlığı, bunun öncelikle proje finansmanı, ayrıca sosyal hizmetlerin kendilerine özgü karakteri ve bu durumda göçmenler ve mülteciler olmak üzere insanların Sırbistan Cumhuriyeti üzerinden sürekli hareketi ile ilgili olduğu gerçeğinde yatmaktadır. Geleneksel olarak, Sırbistan uluslararası mülteciler ve göçmenler için bir geçiş ülkesi olmaya devam etmesi muhtemel gözükmektedir. Devlet, STK ile sürekli işbirliği kurma arzusunda olacaktır, ancak bunun nasıl kurulacağı sadece sivil toplum kuruluşlarına değil, aynı zamanda devletin

uygulamalarına da bağlı olacaktır.

Çalışmanın ana odağının 2015'ten günümüze göçmenler olmasına rağmen, yürütülen araştırmada Ukrayna-Rusya savaşının yol açtığı yeni mülteci ve göçmen dalgasına ilişkin verileri içermiyordu. Bu göçler, resmi verilerin henüz açıklanmamış olmaması nedeniyle, araştırma odağının dışında kaldı. Göç istatistiklerinden sorumlu kuruluşlar, resmi verileri yıllık raporlarda yayınlanmaktadır. Bu sebeple, araştırmanın ana odağını 2021'in sonuna kadar artan göç dalgalarıyla sınırlama tercih edilmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma, sivil toplum kuruluşlarının göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmet sağlamadaki etkisini farklı şekillerde tanımlama girişimini temsil etmektedir. Sivil toplum kuruluşları, çeşitli sosyal gruplara, sosyal hizmetlerin sağlanmasında önemli bir aktör olmaya devam edecektir.

Komünizm sonrası ülkelerde toplumun demokratikleşmesi geç başlasa da, yeni oluşturulan bu STK'ların komünizm sonrası ve geçiş toplumunda yerlerini bulmuştur. Diğer taraftan ve aynı zamanda, Sırbistan Cumhuriyeti'nde sivil toplumun daha geç gelişmiş olması STK'lar ile devlet arasında daha başarılı işbirliklerinin kurulması konusunda çeşitli sorunlara yol açmıştır. Mülteci ve göç krizlerinin eşlik edeceği savaşlar, ekonomik sorunlar, iklim değişiklikleri, doğal afetler gibi mevcut ve yaklaşmakta olan küresel sorunlara, devlet ve STK'ların birbirleriyle uyumsağlamaları ve etkili işbirlikleri kurmalarının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Devam eden küresel kriz, bu tür göçlerin sayısında artışa neden olacaktır. Sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklık kurarak, çeşitli programlarda doğrudan işbirliği yoluyla, Sırbistan topraklarında bulunan göçmenlere ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sağlanmasında bir sürekliliğin sağlanacağı kaçınılmazdı.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Y. (2020). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Güncellenmiş ve genişletilmiş 4. Basım.

Akbaş, E. (2018). Göçmenler arasındaki dayanışmacı ağların dönüşümü: Göçmen sivil toplum örgütlerinin yeni misyonu. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Öner içinde, *KüreselleşmeÇağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları. 335-351.

Audebert, C., & Doraï, M. K. (2010). *Migration in A Globalised World: New Research Issues and Prospects*. Amsterdam University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt46mwxq

Babović, M. (2010). Izazovi nove socijalne politike: socijalna uključenost u EU i Srbiji (1. izd.). SeCons - Grupa za razvojnu inicijativu.

Bauböck, R. ve Faist, T. (2010). Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods. Amsterdam University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt46mz3

Beogradski centar za ljudska prava. (2020). Ljudska prava u Srbiji 2019, pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava

Beogradski centar za ljudska prava. (2021). Ljudska prava u Srbiji 2020, pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava. . http://www.bgcentar.org.rs/izvestaji/ (Erişim tarihi: 19.3.2012).

Beogradski centar za ljudska prava.(2020). Pravo na azil u Republici Srbiji 2020. http://www.bgcentar.org.rs/izvestaji/ (Erişim tarihi: 19.3.2012).

Bloom, T., ve Feldman, R. (2011). Migration and Citizenship: Rights and Exclusions. içinde Sabates-Wheeler, R., Feldman, R. (eds.), *Migration and Social Protection. Rethinking International Development Series*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230306554_2

Britannica. (1998). Lambing Flat Riots, Summary & Facts. Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/event/Lambing-Flat-Riots

Bobic, M., & Babovic, M. (2013). International migration in Serbia: Facts and policies. Sociologija, 55(2), 209–228. https://doi.org/10.2298/soc1302209b

Dremel. A. (2018). Rod u istraživanjima transnacionalnih migracija.

Čekerevac, A. ve Perišić, N. (2015). *Emerging of the Socialist Welfare States in Serbia and Montenegro. Serbian Political Thought*, 149-171

Čekerevac, A., Perišić, N., Tanasijević, J. (2018). Social Services for Migrants – the Case of Serbia. Hrvatska i komparativna javna uprava – Croatian and Comparative Public Administration, 18(1): 101–125.

Centar za socijalnu skrb Novi Marof. (2017, 7 6). Socijalne usluge – vrste i sadržaj socijalnih usluga i kriteriji ya ostvarivanje prava. Centar za socijalnu skrb Novi Marof: http://www.czss-novi-marof.hr/2017/07/06/socijalne-usluge-vrste-i-sadrzaj-socijalnih-usluga-i-kriteriji-za-ostvarivanje-prava/ (Erişim tarihi: 16.9.2021).

Cernea, M. M. (1988). *Nongovernmental Organizations and Local Development*. Washington.

Chiriacescu, D. (2008). Promena paradigmi u oblasti pružanja socijalnih usluga: Da kvalitetne usluge postanu pristupačne za osobe sa invaliditetom u Jugoistočnoj Evropi. Sarajevo.

Civilno društvo. (tarihsiz). EU u Srbiji : https://europa.rs/pomoc-eu-republici-srbiji/eu-i-srbija-na-delu/civilno-drustvo/ (Erişim tarihi: 10.1.2021).

Civilno društvo. (2021). Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=12023 (Erişim tarihi: 10.1.2021).

Civilno društvo. (tarihsiz). EU info: https://euinfo.ba/bs/eu-agenda/civilno-drustvo (Erişim tarihi: 10.1.2021).

Cox, P., ve Geisen, T. (2014). Migration Perspectives in Social Work Research: Local, National and International Contexts. *The British Journal of Social Work*, 44, 157–173. http://www.jstor.org/stable/43687710.

European social network. (tarihsiz, paragraf 2). What are the types of social services? European social network : https://www.esn-eu.org/about/what-are-types-social-services (Erişim tarihi: 16.10.2021).

Faist, T. (2000). The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces. Oxford University Press.

Građanske inicijative. (2020). Deklaracija civilnog društva povodom samita EU i Zapadnog Balkana. https://www.gradjanske.org/deklaracija-civilnog-drustva-povodom-samita-eu-i-zapadnog-balkana/ (Erişim tarihi: 10.1.2021).

Građanske inicijative. (2020). Okruženje za delovanje civilnog društva u Izveštaju o napretku. https://www.gradjanske.org/okruzenje-za-delovanje-civilnog-drustva-u-izvestaju-o-napretku-srbije/ (Erişim tarihi: 10.1.2021).

Gürel, D. (2009). *Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının sosyal politika üzerindeki etkileri: İstanbul örne*ği. İstanbul.

Huff, R. (2014). *Transnationalism*. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/transnationalism

IOM, (2016). *Studija o spoljnim i unutrasnjim migracijama građana Srbije sa posebnim osvrtom na mlade*. Srbija .

IOM, (tarihsiz). Imigracija i Upravljanje Granicom. 1 7, 2021 tarihinde Međunarodna organizacija za migracije, Misija u Srbiji : https://serbia.iom.int/sr/imigracija-i- upravljanje-granicom adresinden alındı

IOM, I. o. (tarihsiz). IOM History. IOM, Internation organization for migration : https://www.iom.int/iom-history (Erişim tarihi: 14.2.2021).

IOM, I. o. (tarihsiz). Key Migration Terms. IOM, International organization for migration: https://www.iom.int/key-migration-terms#Refugee-1951-Convention (Erişim tarihi: 12.2.2021).

Jejts, N. (2017). *Globalna socijalna politika*. Beograd: Čigoja štampa.

Jelić, M., ve Babić-Mihajlović, S. (2018). Inclusive role of civil society in the provision of services for disabled persons in the Republic of Serbia. Megatrend Revija, 15(3), 233–254. https://doi.org/10.5937/megrev1802233j

Kaldor, M. (2003). *Global Civil Society: An Answer to War*. Polity Press.

Kočović, D. (2002). Razvoj socijalne politike Jugoslavije (2. dop. izd.). Beograd: Udruženje Stručnih Radnika Socijalne Zaštite Republike Srbije.

Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Kuzmančev-Stanojević, S. (2020). *Lavirinti neoliberalizma: Kratak osvrt na istorijat pojma i raznolikost koncepata*.

Kuti, S. (2014/13). Integration policies: country report for Croatia, Migration Policy Centre, Interact Research Report, Country Reports. http://hdl.handle.net/1814/32655

Kül, Y. (2007). *Opportunuties and Challenges of International Migration for Sending and Receiving Countries.* Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/opportunuties-and-challenges-of-international-migration-for-sending-and-receiving-countries.tr.mfa (Erişim tarihi: 22.4.2021).

Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2021). Globalizacija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22329 (Erişim tarihi: 18.11.2021).

Levitt, P. (2004). Transnational Migrants: When "Home" Means More Than One Country. Migration policy institute: https://www.migrationpolicy.org/article/transnational-migrants-when-home-means-more-one-country (Erişim tarihi: 22.4.2021).

Lumanaj, B. (2014, May 1). Role of Local Government and Non-profit Organizations Toward Social Services For Families. Theoretical and Practical Approaches (North Albania Case). European Journal of Social Sciences Education and Research, 1(1), 323. https://doi.org/10.26417/ejser.v1i1.p 323-331.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19(3), 431. https://doi.org/10.2307/2938462 .

MacAuslan, Ian. ve Sabates-Wheeler, R. (2011). Structures of Access to Social Provision for Migrants. R. Sabates-Wheeler, & R. Feldman içinde, Migration and social protection-Claiming Social Rights Beyond Borders. Palgrave Macmillan. 61-87.

Marković, N. (2021). Integracija socijalnih usluga. Epoha zdravlja, 14 (1), 24-25. https://hrcak.srce.hr/260317

Matković, G. ve Stranjaković, M. (2020). Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji. Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije.

Milivojević, Z. (2006) Civilno društvo Srbije potisnuto tokom 1990-ih - u potrazi za legimitetom, prepoznatljivom ulogom i priznatim uticajem tikom 2000-ih - CIVICUS indeks civilnog društva - izveštaj za Srbiju. Beograd: Argument

Milojević, S. (2019). Predlog Beogradskog centra za ljudska prava: Strategija za koordinisano delovanje lokalnih aktera u zaštiti migranata. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Mishra, R. (1999). *Globalization and the welfare state*. Cheltenham, UK; Northampton, MA : Edward Elgar Publishing.

Neš, K. (2006). Savremena Politička Sociologija: Globalizacija, politika i moć. Beograd: JP Službeni glasnik.

Öner, N. A. (2018). *Göç çalışmalarında temel kavramlar. Küreselleşme çağında göç*. İstanbul: İletişim Yayınları. 13-27.

Paragraf. (2019). Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite. https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-blizim-uslovima-standardima-pruzanje-usluga-socijalne-zastite.html (Erişim tarihi: 19.3.2021).

Pavlović.V. ve Stojiljković. Z. (2010). Savremena država: Struktura i socijalne funkcije. Fakultet političkih nauka, Beograd.

Pejin-Stokić, Lj. ve Grečić, V. (2012). Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe, Final Country Report, Serbia.

Perišić, N. (2016). The Serbian Welfare State: A Transition Loser. Challenges to European Welfare Systems, 647–669. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07680-5_28

Petrinić, I. (2001). Globalno civilno društvo. Zagreb.

Pierson, J. ve Thomas, M. (2010). Dictionary of social work. McGraw-Hill.

Pinker A. (1998). Social service. Britannica: https://www.britannica.com/topic/social-service (Erişim tarihi: 16.9.2021).

Piotrowicz, M., ve Cianciara, D. (2013). *The role of non-governmental organizations in the social and the health system*. Przeglad epidemiologiczny, 67(1), 69–155.

Population- Definition, Trends, & Facts (tarih yok). Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/science/population-biology-and-anthropology/Population-projections (Erişim tarihi: 10.04.2023.)

Puljiz, V. (2006). Socijalna politika i socijalne djelatnosti u Hrvatskoj u razdoblju 1900.-1960. godine. Ljetopis socijalnog rada , 7-28.

Radojičić, M. (2009). Istorija u krivom ogledalu: Nevladine organizacije u Srbiji i politika interpretiranja skorije južnoslovenske prošlosti. Institut za političke studije.

Ravlić, S. (2013). Svjetovi ideologije. CID.

Remittances. (2020). Migration data portal: https://migrationdataportal.org/themes/remittances (Erişim tarihi: 17.4.2021).

Sabates-Wheeler, R. ; Koettl, J. ve Avato, J. (2011). Social Security for Migrants: A Global Overview of Portability Arrangements. Sabates-Wheeler, R., ve Feldman R. içinde, *Migration and Social Protection-Claiming Social Rights Beyond Borders*. Palgrave Macmillan. 91-117.

Sabates-Wheeler, R.ve Feldman, R. (2011). *Migration and Social Protection: Claiming Social Rights Beyond Borders*. Rethinking international development.

Sekol, I. i Maurović, I. (2017). Miješanje kvantitativnog i kvalitativnog istraživačkog pristupa u društvenim znanostima - miješanje metoda ili metodologija? Ljetopis socijalnog rada, 24 (1), 7-32. https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i1.147

Shizha, E. (2018). *Globalization, Migration, and Transnational Formations*.

Spiker, P. (2014). Socijalna politika: teorija i praksa. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka.

Stager, M. B. (2003). *Globalization: A very short introduction*. Oxford University Press.

Stambolieva M. ve Dehnert S. (2012). Welfare states in transition: 20 years after the yugoslav welfare model. Friedrich-Ebert-Stiftung.

Stojiljković, Z. (2014). Politička sociologija savremenog društva. Zavod za udžbenike.

Stubbs, P. (2019). Revisiting Social Policy and Socialism: Notes on the Yugoslav exception. Global Social Policy, 19(1–2), 35–37. https://doi.org/10.1177/1468018119849218

Šunderić, Ž. (2015). Uloga institucija u stvaranju socijalne kohezije.

Šunderić, Ž. (2018). Vodič za upućivanje i pružanje socijalnih usluga migrantima u Republici Srbiji.

Şirin Öner, N. A. (2018). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. S. Gülfer Ihlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (der.). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Titoizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61492 (Erişim tarihi: 14. 2. 2023).

Tošković, S. (2017). Ljudska prava migranata i izbeglica u Republici Srbiji – uz poseban osvrt na pravo na rad i pravo na. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Uğur, Y. (2013). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Universal Declaration of Human Rights. (1948). https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

Velev, G. (2007). Osnovne karakteristike, trendovi i razvoj migracione politike. Master rad. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.

Velimirović, S. (2018). Evropska Unija i migrantska kriza u Srbiji.

Vidojević, J. (2010). Neoliberalni koncept socijalne politike. Pavlović. V. ve Stojiljković. Z. içinde, *Savremena država: Struktura i socijalne funkcije*.Beograd: Čigoja štampa. 323-349.

Vuletić, B. (2020). Usluge socijalne zaštite u zajednici kada ih pružaju socijalna preduzeća: Razvoj socijalnog sistema socijalne zaštite. https://solidarnaekonomija.rs/blog/usluge-

socijalne-zastite-u-zajednici-kada-ih-pruzaju-socijalna-preduzeca-razvoj-sistema-socijalne-zastite/ (Erişim tarihi: 30.3.2021)

Walder, A. G. (1987). Actually Existing Maoism. *The Australian Journal of Chinese Affairs*, *18*, 155–1 Walder, A. G. (1987, July). Actually Existing Maoism. The Australian Journal of Chinese Affairs, 18, 155–166. https://doi.org/10.2307/2158588

Wickramasinghe. A.A.I.N. ve Wimalaratana. W. (2016). Internation Migration and Migration Theories. Social Affairs: *A Journal for the Social Sciences*. 13-32.

Yi, I. (2010). Social Protection, Social Security and Social Service in a Development Context: Transformative Social Policy Approach. 국제개발협력, 57-78.

Zakon o udruženjima (2009, 2011, 2018). Službeni glasnik RS.

Zukovic, S., & Milutinovic, J. (2014). Supporting socially marginalized groups through pedagogical counseling: The case of Roma population. In Specijalna edukacija i rehabilitacija (Vol. 13, Issue 4, pp. 415–431). Centre for Evaluation in Education and Science (CEON/CEES). https://doi.org/10.5937/specedreh13-7256

АПР. Регистри. *Агенција за привредне регистре*: https://www.apr.gov.rs/ (Erişim tarihi: 18.1.2022).

Арежина, В. (2021). Методологија истраживања у политичким наукама. *Српска политичка мисао*, 273-292.

Бркић, М. (2012). Децентрализација система социјалне заштите у Србији: Између жељеног и могућег. *Српска политичка мисао*, 273-289.

Влада Републике Србије.(2016). *Стратегија за стварање подстицајног окружења за развој цивилног друштва у Републици Србији за период од 2016-2020 године.* Службени гласник Републике Србије.

Закон о азилу и привременој заштити, 24/2018. Службени гласник РС.

Закон о странцима Републике Србије , 24/2018; 31/2019. Службени гласник РС.

Закон о управљању миграцијама, 107/2012 . Службени гласник РС.

КИРС. Миграциони профил Републике Србије. Комесаријат за избеглице и миграције: https://kirs.gov.rs/cir/migracije/migracioni-profil-republike-srbije (Erişim tarihi: 22.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2018). Миграциони профил Републике Србије за 2018. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_2018.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2019). Миграциони профил Републике Србије за 2019. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_Republike_Srbi.%20godinu.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2010). Миграциони профил Републике Србије за 2010. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2010.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2011). Миграциони профил Републике Србије за 2011. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2011.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2012). Миграциони профил Републике Србије за 2012. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2012.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2013). Миграциони профил Републике Србије за 2013. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2013.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2014). Миграциони профил Републике Србије за 2014. годину.

https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/migracioni%20profil%202014.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2015). Миграциони профил Републике Србије за 2015. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/migracioni%20profil%202015.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2016). Миграциони профил Републике Србије за 2016. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/migracioni%20profil%202016.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Комесаријат за избеглице и миграције РС. (2017). Миграциони профил Републике Србије за 2017. годину. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/migracioni%20profil%202017.pdf (Erişim tarihi: 7.1.2021).

Кочовић, Д. (1994). Социјална политика СР Југославије (актуелни проблеми). *Социјална рад и социјална политика - Зборник радова и докумената Београд: Факултет политичких наука*, Београд, 111-123.

Орловић, С. (2004). Демократска цивилност. Београд.

Павловић, В. (2009). Цивилно друштво и демократија. Службени гласник .

Перишић, Н. (2016). Нови односи јавног и цивилног друштва - партнерства и уговарање у обезбеђивању социјалне сигурности у Србији. Социолошки преглед, вол. но.3., 347 - 370.

Петровић, И. (2006). Цивилно друштво у Србији: Анализа класне основе. Социолошки преглед , 371-396.

Републички завод за социјалну заштиту. *Стандардизација услуга*. http://www.zavodsz.gov.rs/ (Erişim tarihi: 16.9.2021).

Сандић, Г. (2019). Комплементарни видови међународне заштите у Републици Србији. Београд .

Устав РС (2006). Службени гласник РС. 98/2006, 16/2022

Џамић, В. (2014). Глобализација: њено теоријско утемељење и њене противуречности. Зборник Матице српске за друштвене науке, DOI: 10.2298/ZMSDN1449001D

Шефер, Б. (1994). Социјално стање, социјална политика и транзиција у тржишну привреду. Социјална политика и социјални рад - Зборник радова и докумената. Факултет политичких наука, 93-110.

EKLER

EK-1. Sivil toplum kuruluşlarına ön yazı.

İstanbul, Nisan 2022.

Konu: Yüksek lisans tezi oluşturmak amacıyla araştırmaya katılım başvurusu

Sayın.....,

Adım Zorana Stanojlovic. YTB (Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) Bursları kapsamında burslu öğrenci olarak İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Göç Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans programında öğrenciyim.

Prof. Dr. Yücel Bulut'un danışmanlığında yazdığım *'Göçmenlerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve geliştirilmesi sürecinde STK'ların rolü: Sırbistan örneği'* adlı yüksek lisans tezinin araştırma bölümü kapsamında aşağıda bulabileceğiniz bir anket geliştirilmiştir. Bu çalışma, Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan sosyal hizmetlerin türlerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının kamu sektörü ile işbirliğini tanımayı ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu anketin amacı, Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmenlere ve mültecilere destek sağlayan sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden bilgi toplamaktır. Toplanan veriler yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır. Araştırma verilerinin ve kişisel verilerin gizliliği korunacaktır.

Aşağıdaki anketi doldurarak imkanlarınıza ve kuruluşunuzun kurallarına göre bu çalışmaya elinizden gelenin en iyisiyle katkıda bulunmanızı sağlayabilmektesiniz. Anketi 6 Mayıs Cuma gününe kadar doldurmanızı rica ediyorum.

Katkılarınız ve destekleriniz için şimdiden teşekkür ederim.

Zorana Stanojlovic

E-posta: zor***

Telefon numarası: +90 552 *** **** (Türk numaram); +381 64 ** ** ***

EK-2. Kamu kurumlarına ön yazı.

Belgrad, Mayıs 2022.

Konu: Yüksek lisans tezi oluşturmak amacıyla araştırmaya katılım başvurusu

Sayın..... ,

Adım Zorana Stanojlovic. YTB (Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) Bursları kapsamında burslu öğrenci olarak İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Göç Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans programında öğrenciyim.

Prof. Dr. Yücel Bulut'un danışmanlığında hazırladığım *'Göçmenlerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve geliştirilmesi sürecinde STK'ların rolü: Sırbistan örneği'* adlı yüksek lisans tezinin araştırma bölümü kapsamında aşağıda bulabileceğiniz bir anket geliştirilmiştir. Bu çalışma, Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan sosyal hizmetlerin türlerini yanı sıra kamu sektörü ile sivil toplum kuruluşlarının iş birliğini tanımayı amaçlamaktadır. Bu anketin amacı, Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmen ve mültecilere destek sağlayan kamu kurumlarının temsilcilerinden bilgi toplamaktır. Toplanan veriler yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır, verilerin ve kişisel bilgilerin gizliliği korunacaktır.

İmkanlarınıza ve kurumunuzun kurallarına göre bu çalışmaya elinizden gelenin en iyisiyle katkıda bulunmanızı sağlamanızı ümit ediyorum.

- Anket

Katkılarınız ve destekleriniz için şimdiden teşekkür ederim.

Zorana Stanojlovic

E-posta: zor***

Telefon numarası: +90 552 *** ****; +381 64 ** ** ***

EK-3. Yüksek lisans tezi oluşturmak amacıyla araştırmaya katılım anketi.

Bölüm Bir

1. Cinsiyet

- Kadın
- Erkek

2. Hangi yaş grubuna aitsiniz?

- ≤20
- 21-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- ≥60

3. Eğitim seviyesi

- İlköğretim
- Lise
- Lisans öğrenim
- Yüksek Lisans öğrenim
- Diğer:

4. Meslek

.....

5. Yıll olarak iş deneyimi

- <5
- 5-10
- >10
- Diğer:

6. Şu anda çalıştığınız yerin (şehir, köy) adı

.....

7. Kuruluşta kaç yıldır çalışıyorsunuz?

- 1-5 yıl
- 6-10 yıl
- Diğer:

8. Halen faaliyet gösterdiğiniz sivil toplum kuruluşunun tam adı

.....

9. Örgütün kurulduğu yıl

.....

10. Kuruluşun misyonu

.....

Bölüm İki

Aşağıdaki bölümde, Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmen ve mültecilere sosyal hizmetlerle ilgili sorular bulunmaktadır.

11. Göçmenler ve mültecilerle doğrudan çalışıyor musunuz?

- Evet
- Hayır

12. Göçmenleri ve mültecileri nasıl destekliyorsunuz? (Anlatınız)

.....

.....

13. Göçmen ve mültecilere sosyal hizmetler sağlıyor musunuz?

- Evet
- Hayır

Bir önceki soruya cevabınız "Evet" ise lütfen aşağıdaki soruları cevaplayınız.

14. Göçmen ve mültecilere sosyal hizmetleri sunmaya ne zaman başladınız?
    - 2015'ten öncesi
    - 2015'ten sonrasi

15. Ne zamandan beri göçmen ve mültecilere sosyal hizmetleri sağlıyorsunuz? (yıl olarak)

- <1
- 1-5
- 6-10
- Diğer:

16. Göçmen ve mültecilere ne sıklıkla sosyal hizmetleri sağlıyorsunuz?

- Her gün
- Haftada birkaç kez
- Haftada bir kez
- Diğer:

17. Göçmen ve mültecilere hangi sosyal hizmetleri sağlıyorsunuz? (Belirtiniz)

.....
.....
.....

18. Göçmen ve mültecilere sosyal hizmetleri nasıl sağlıyorsunuz? (Anlatınız)

.....
.....
.....

19. Şimdiye kadar gerçekleştirilen hizmetlerin kalitesini 1'den 5'e kadar derecelendirin**(**1 - Hiç yeterli değil ; 2 - Yetersiz; 3 - Kararsızım; 4 – Yeterli ; 5 – Fazlasıyla yeterli).

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

20. Sosyal hizmetlerin sunumunda belirli değişiklikler olacak mı?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

21. Göçmen ve mültecilere sosyal hizmetleri sunarken karşılaştığınız en yaygın engeller nelerdir? (Belirtiniz)

.....
.....
.....

22. Sosyal hizmetler aracılığıyla göçmen ve mültecileri desteklemeye devam edecek misiniz?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

23. Göçmen ve mültecilere sosyal hizmetlerin devam etmesinin nedeni ne olacak? (Belirtiniz)

.....
.....
.....

Bir sonraki bölümde, kuruluşunuz ile kamu sektörü arasındaki iş birliği ile ilgili soruları bulabilirsiniz.

24. Kamu sektörünün göçmen ve mültecilere sosyal hizmet sağlamada etkili olabileceğini düşünüyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

25. Kamu sektörü ile iş birliğini kuruyor musunuz?

- Evet
- Hayır

Bir önceki soruya cevabınız "Evet" ise lütfen aşağıdaki soruları cevaplayınız.

26. Kamu sektörü ile iş birliğini nasıl kuruyorsunuz? (belirtin)

.....

.....

.....

27. Göçmen ve mültecilere sosyal hizmet sunumu alanında kamu sektörü ile iş birliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? (1- Tamamen başarısız işbirliği; 2- Başarısız işbirliği; 3- Devlet kurumlarıyla temas kuruldu, ancak bu işbirliği tatmin edici bir başarıya ulaşmadı; 4- Kısmen başarılı işbirliği; 5- Mükemmel bir işbirliği).
    - 1
    - 2
    - 3
    - 4
    - 5
28. Kuruluşunuz ile kamu sektörü arasındaki iş birliği nasıl geliştirilebilir? (Anlatınız)

.....

.....

.....

29. Gerçekleştirilen iş birliğinin avantajları nelerdir? (Belirtiniz)

.....

.....

.....

30. Gerçekleştirilen iş birliğinin dezavantajları nelerdir? (Belirtiniz)

.....

.....

.....

Anketi doldururken lütfen tarihi işaretleyiniz:

Teşekkür ederim.

EK-4. Derinlemesine mülakat soruları.

Birinci grup:

Aşağıdaki soruları istediğiniz cevabı boyayarak cevaplayabilirsiniz. Zorunlu olmayan sorular için lütfen cevabı tamamlayınız.

1. Cinsiyet:

- kadın
- erkek

2. Hangi yaş grubuna aitsiniz:

- ≤20
- 21-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- ≥60

3. Eğitim seviyesi:

- Lise
- Lisans
- Yüksek lisans
- Doktora çalışmaları
- Diğer:

4. Meslek:

5. İş deneyimi (yıl olarak):

- 5 yıldan az
- 5 - 10 yıl
- 10 yıldan fazla

6. Kaç yıldır kurumda çalışıyorsunuz?

- bir yıldan daha az
- 1 ile 5 yıl
- 6 yıldan 10 yıla kadar
- 10 yıldan fazla

İkinci grup sorular

Aşağıdaki soru grubunu cevaplarken ifadeleri ve size uygun olan herhangi bir yazı stilini kullanmaktan çekinmeyin.

1) Sırbistan Cumhuriyeti'ndeki göçmen ve mültecilere sosyal hizmetlerin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının etkili olabileceğini düşünüyor musunuz ve sebebin nedir?
2) Sivil toplum kuruluşlarının bugüne kadar göçmen ve mültecilere uyguladığı sosyal hizmetlerin kalitesini nasıl değerlendiriyorsunuz?
3) Sizce sivil toplum kuruluşlarının göçmen ve mültecilere sosyal hizmet sunmalarının önündeki en yaygın engeller nelerdir ve bunlar nasıl aşılabilir?
4) Sizce göçmen ve mülteciler için sosyal hizmetlerin tek sağlayıcısı sadece kamu sektörü olabilir mi ve onların nedeni nedir?
5) Sırbistan Cumhuriyeti'nde devlet ve sivil toplum sektörü tarafından gelecekte göçmenlere ve mültecilere sosyal hizmetler sağlama sisteminde belirli değişiklikler olacağına inanıyor musunuz?
6) Sivil toplum kuruluşları ile iş birliğini nasıl kuruyorsunuz ve nasıl değerlendiriyorsunuz?

7) Sizce göçmen ve mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin sunumunda sivil toplum kuruluşları ile iş birliği nasıl geliştirilebilir?
8) Sivil toplum kuruluşları ile faaliyetlerin uygulanmasına doğrudan katılıyor musunuz e ortak katılımı nasıl değerlendiriyorsunuz?